

ΠΗΛΙΝΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΙΔΩΛΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΘΡΑΚΗ. ΠΕΛΛΑ, ΑΜΦΙΠΟΛΗ, ΑΒΔΗΡΑ

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ¹ παρουσιάζονται ἀδημοσίευτες τερρακότες ἀπὸ τὴ Μακεδονία ποὺ ἀνήκουν στὰ λεγόμενα «dramatic monuments», σύμφωνα μὲ τὴν δροιογία τοῦ T.B.L. Webster. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές τῆς κ. Αἰκ. Σιγανίδου στὴν Πέλλα². τὰ ὑπόλοιπα προέρχονται ἀπὸ τὰ "Αβδηρα καὶ τὴν 'Αμφίπολη.

Τὰ εἰδώλια τῆς Πέλλας ἀποτελοῦν τὸ δεύτερο σὲ σημασία σύνολο τέτοιων εὑρημάτων, μετὰ ἀπὸ τὸ γνωστὸ σύνολο τῆς 'Ολύνθου³. Δὲν πρέπει δμως νὰ ξεχνοῦμε ὅτι καὶ τὰ "Αβδηρα ἔχουν δώσει σημαντικὰ εύρήματα⁴ καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν 'Αμφίπολη ἔχουμε τὸ μοναδικὸ ἔγχρωμο πλακίδιο μὲ πρωσπεῖα ἡθοποιῶν τῆς Νέας Κωμῳδίας⁵. Πήλινα θεατρικά εἰδώλια ἔχουν βρεθεῖ καὶ στὴ Θάσο⁶.

Στὸ ἄρθρο, μετὰ τὴν εἰσαγωγή, παρουσιάζεται ἔνας κατάλογος τῶν πήλινων θεατρικῶν εἰδωλίων, δημοσιευμένων καὶ ἀδημοσίευτων, τῆς 'Ολύνθου, τῆς Πέλλας, τῆς 'Αμφίπολης, τῆς Θάσου καὶ τῶν 'Αβδήρων, γιατὶ δὲν ἔχουν δημοσιευτεῖ, ὥστε νὰ δίνουν πληροφορίες γιὰ τὴ θεατρικὴ ζωὴ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, τὰ συμπεράσματα στὸ τέλος ἀφοροῦν δχι μόνο τὴν Πέλλα, τὴν 'Αμφίπολη καὶ τὰ "Αβδηρα ἀλλὰ καὶ τὴν "Ολυνθο καὶ τὴ Θάσο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θεατρικὰ εἰδώλια δονομάζονται αὐτὰ ποὺ εἰκονίζουν δραματικὰ πρόσωπα καὶ δρισμένα πού, χωρὶς νὰ είναι ἀμεση ἢ σχέση τους μὲ τὸ θέατρο, ἔχουν ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ θεατρικὲς παραστάσεις.

1. Τὸ ἄρθρο ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς μεταπτυχιακῆς μοὺ ἐργασίας ποὺ ἐπόπτευσαν οἱ καθηγητὲς κ.κ. Γ. Σηφάκης καὶ Δ. Παντερμαλής. Ἡ ἐργασία ὑποβλήθηκε στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης μὲ τίτλο «Πήλινα θεατρικὰ εἰδώλια Μακεδονίας».

2. Εὐχαριστῶ ἰδιαίτερα τὴν κ. Αἰκ. Σιγανίδου γιὰ τὴν ἀδεια ποὺ μοῦ ἐδωσε νὰ μελετήσω τὰ εἰδώλια.

3. D. M. Robison, Excacations at Olynthus IV, Βαλτιμόρη 1931· VII, Βαλτιμόρη 1933· XIV, Βαλτιμόρη 1952.

4. Δ. Λαζαρίδης, Πήλινα Εἰδώλια 'Αβδήρων, 'Αθῆνα 1960.

5. Ἐργον 1958, 74, εἰκ. 77. B.C.H. 83 (1959) 711, εἰκ. 4. MINC¹, 66, XT.

6. MOMC². MINC³.

Στὰ ἐπόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται θεατρικά εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν στὸ Μακεδονικὸ χῶρο, συμπεριλαμβανομένων καὶ αὐτῶν ποὺ βρέθηκαν στὰ Ἀβδηρα. Πηγὴ ἔμπνευσης αὐτῶν τῶν μορφῶν εἶναι οἱ θεατρικὲς παραστάσεις ποὺ δίνονταν ἀπὸ περιοδεύοντες καὶ ντόπιους θιάσους στὶς Μακεδονικὲς πόλεις.

Τὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τῶν εἰδωλίων γενικά, δὲν ἔχει ἀκόμη λυθεῖ. Πολλοὶ εἶναι οἱ ἀρχαιολόγοι ποὺ ἀμφισβητοῦν τὴν καθαρὰ θρησκευτική τους σημασία, δῆπος καὶ τὸν ἀποκλειστικὰ ταφικὸ προορισμό τους (Συνοπτικὴ παρουσίαση τοῦ προβλήματος στὸ βιβλίο τῆς Mollard-Besques, «Les terres-cuites grecques», Paris 1963, σ. 30-35).

Ὑπάρχουν εἰδώλια διακοσμητικά, ἀναθηματικὰ καὶ ταφικά. Εἶναι δομως δύσκολο —μ' ἔξαίρεση τὰ θρησκευτικά (λατρευτικά)— νὰ τὰ διακρίνουμε. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, εἶναι ἀνοικτὸ τὸ πρόβλημα τῶν εἰδωλίων ποὺ προορίζονταν γιὰ τοὺς τάφους. Κατασκευάζονταν μὲ μοναδικό τους σκοπὸ νὰ τοποθετηθοῦν σὲ τάφους ἢ ἡταν ἀντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ, διακοσμητικά ἢ θρησκευτικά, ποὺ δταν πέθαινε ὁ κάτοχός τους τοποθετοῦνταν στὸν τάφο του;

Ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ὀλύνθου κερδίσαμε μία σημαντικὴ μαρτυρία: δομικὸς ἀριθμὸς τῶν εἰδωλίων ποὺ βρέθηκαν σὲ τάφους ἀναιρεῖ τὴν ὑπόθεση ποὺ παλιότερα εἶχε διατυπωθεῖ ὅτι τὰ εἰδώλια διατηροῦνταν μέχρι τὸ θάνατο τοῦ κατόχου τους καὶ μετὰ τοποθετοῦνταν στὸν τάφο [BCH 9 (1885) 165 κ.ἔξ. D. M. Robinson, «Olynthus XIV», σ. 65].

Μὲ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ὀλύνθου ἀποδείχθηκε ὅτι τὰ εἰδώλια δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ ταφικὰ ἀντικείμενα, φτιαγμένα εἰδικὰ γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν στὸν τάφο μαζὶ μὲ τὸ νεκρό, ἀφοῦ μόνο τὸ ἔνα τέταρτο τῶν εἰδωλίων ποὺ ἤρθαν στὸ φᾶς, προέρχονται ἀπὸ τάφους («Olynthus XIV», σ. 43).

Τὰ θεατρικά εἰδώλια ἐμφανίζονται στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Ἡ Thompson (AJA 70, 1966, σ. 55), ἡ μόνη ποὺ ἔχει ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τῶν θεατρικῶν εἰδωλίων, σὲ αὐτό της τὸ ἄρθρο συνδέει τὴν ἔμφανισή τους μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ λίθινου κοίλου τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Πηγὴ ἔμπνευσή τους ἡταν τὸ ἀττικὸ δράμα.

Σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα δημιουργήθηκαν οἱ θεατρικοὶ τύποι, ποὺ ἀνταποκρίνονταν στὴ θεατρικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς: πήλινα εἰδώλια, μικρὰ σὲ διαστάσεις, ποὺ φοροῦν τὸ προσωπεῖο καὶ τὴν ἐνδυμασία τοῦ συγκεκριμένου ἥθοποιοῦ-χαρακτήρα ποὺ ἀναπαριστοῦν.

‘Οπωσδήποτε οἱ μορφὲς τῶν ἥθοποιῶν πρωτοδημιουργήθηκαν στὴν Ἀθήνα· ἡ θεματογραφία τους καὶ τὸ στύλ τους ἀνταποκρίνονται στὸ ἀττικὸ γοῦστο. Οἱ τύποι διαδόθηκαν σ' δλόκληρο τὸν κόσμο, ἀφοῦ τὸν ἴδιο τύπο μποροῦμε νὰ τὸν συναντήσουμε σὲ διαφορετικά, πολὺ ἀπομακρυσμένα μεταξύ τους, μέρη. Ἡ μεγάλη τους διάδοση διείλεται στὸ πάθος τῶν ἀνθρώ-

πων γιά τὸ θέατρο ποὺ ἡταν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ζωῆς τους. Στὴ θεατρικὴ ἐπίδραση πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ καὶ ἡ ἐμφάνιση ὀλόκληρου τοῦ μὴ θρησκευτικοῦ θεματολογίου ποὺ ἐμφανίζεται στὸν 4ο αἰ. π.Χ. Ἡ μεγάλη λαϊκότητα τῶν τύπων γρήγορα ἔκανε τὰ θεατρικὰ εἰδώλια ἐμπορεύσιμο εἶδος· προσφέρονταν γιὰ ἀγορὰ στοὺς ἐπισκέπτες ἀπὸ τὶς ξένες πόλεις ποὺ ἔρχονταν στὴν Ἀθήνα καὶ δὲν ἔχαναν τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσουν τὶς παραστάσεις ποὺ δίνονταν ἐκεῖ.

Τὸ γεγονός ὅτι βρίσκουμε τὸν ἵδιο τύπο σὲ διαφορετικὲς περιοχὲς καὶ συχνὰ μάλιστα ἀπὸ τὸ ἵδιο καλούπι, μᾶς κάνει νὰ ἀναρωτιόμαστε ποιοὶ καὶ πῶς ἔφτιαχναν τὰ εἰδώλια αὐτά. Ἡ Thompson (AJA 70, 1966, 55 καὶ 57) στηρίζεται στὴ μεγάλη διάδοσή τους καὶ διατυπώνει τὴν ἄποψη ὅτι οἱ ἡθοποιοὶ ταξίδευαν καὶ μετέφεραν μαζί τους τὰ εἰδώλια ποὺ οἱ κοροπλάστες ἔφτιαχναν στὸν τόπο τους.

Θὰ μποροῦσαν ὅμως καὶ ντόπιοι κοροπλάστες νὰ ἀναλάμβαναν τὴν κατασκευὴ τους μὲ μῆτρες ποὺ εἴτε οἱ ἡθοποιοὶ τοὺς ἔδιναν εἴτε οἱ ἵδιοι εἴχαν φροντίσει νὰ προμηθευτοῦν. Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ στηρίξουμε στὴν ὑπαρξὴ τοπικῶν παραλλαγῶν ποὺ εἶναι σίγουρα κατασκευασμένες ἀπὸ ντόπιους κοροπλάστες, ἀπὸ μῆτρες ποὺ δίνουν τὸν τύπο παραλλαγμένο ὅμως, σύμφωνα, φαίνεται, μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις τῶν συμπολιτῶν τους.

Πιθανότερο φαίνεται νὰ μετέφεραν οἱ ἡθοποιοὶ τὶς μῆτρες, καὶ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οὕτε κι αὐτές, ἀφοῦ ἡ κατὰ τόπους ἀνάπτυξη τῆς κατασκευῆς τῶν πήγινων θεατρικῶν εἰδωλίων θὰ είχε συντελεστεῖ.

Απίθανότερο φαίνεται νὰ φτιάχνονταν τὰ ἀγαλμάτια τῶν ἡθοποιῶν γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν σὲ τάφους. Θὰ στηριχθοῦμε πάλι στὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν στὴν Ὄλυνθο, γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι σ' ἔνα σύνολο εἴκοσι ἐννιά θεατρικῶν εἰδωλίων μόνο ἐπτὰ βρέθηκαν σὲ τάφους· τὰ περισσότερα βρέθηκαν σὲ σπίτια ἢ σὲ δρόμους. Ἔξαλλου, λογικὸ εἶναι, τέτοιες μορφές, ποὺ ξέφευγαν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν παράδοση, νὰ μὴ συνηθίζονταν γιὰ κτερίσματα.

Ο Trendall καὶ ὁ Webster (A. D. Trendall-T. B. L. Webster, «Illustr. of Greek Drama», London 1971, σ. 9) ἀναφέρουν ὅτι τὰ εἰδώλια τῶν κωμικῶν ἡθοποιῶν ἀπὸ τὴ Μύρινα βρέθηκαν σὲ τάφους: παρ' ὅλα αὐτὰ ἀποκλείουν ἐντελῶς ὅτι κατασκευάστηκαν γιὰ κτερίσματα. Τοποθετήθηκαν ἐκεῖ ἢ γιατί ἡταν περιουσία τοῦ πεθαμένου ἢ γιατί εἰκονίζουν τὸ Διόνυσο καὶ τὴν ἐλπίδα μιᾶς εὐτυχισμένης μεταθανάτιας ζωῆς.

Σημείωση:

Ἡ ἀναγνώριση τῶν προσωπείων τῆς Παλαιᾶς καὶ Μέσης Κωμωδίας ἔχει γίνει ἀπὸ τὸν T. B. L. Webster. Κάθε τύπος συμβολίζεται μὲ ἔνα ἢ δύο γράμματα.

‘Η ἀναγνώριση τῶν δραματικῶν τύπων ποὺ παρουσιάζονται στὴ συνέχεια ἔγινε σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο ποὺ ἔφτιωξε ὁ Webster. Ἐτσι πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς ύπόψη του τὸν κατάλογο αὐτό, γιατὶ οἱ τύποι δίνονται μὲ γράμματα. Ὁ κατάλογος ἔχει δημοσιευτεῖ στὸ «Monuments Illustrating Old and Middle Comedy», ³BICS Supplement 39, 1978, σ. 14-26.

Απὸ τὸν T.B.L. Webster ἔχει γίνει ἐπίσης ἡ ἀναγνώριση τῶν προσωπείων ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Τραγωδίας και τῆς Ν. Κωμῳδίας στὰ μεταγενέστερα χρόνια. Οἱ ὄνομασίες και τὰ κύρια χαρακτηριστικά τῶν προσωπείων αὐτῶν μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη (‘Ονομαστικόν, Βιβλίο Δ, 133-154).

Ἡ συστηματικὴ κατάταξη και ἀρίθμηση τῶν προσωπείων τῆς Ν. Κωμῳδίας ὑπάρχει στὸ ὥρθρο τοῦ T.B.L. Webster, «The Masks of Greek Comedy», Bulletin of John Rylands Library, XXXII (1949) 126-133.

Οἱ συντομογραφίες ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ὑπάρχουν στὸ βιβλίο τοῦ T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating Old and Middle Comedy»³, δ.π., σ. 279 κ.ξ., και «Monuments Illustrating New Comedy», ²BICS Supplement 24, 1969, σ. 45-46.

Στὸ πρῶτο βιβλίο μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ και τὴ βιβλιογραφία ποὺ χρησιμοποίησα γιὰ τὴν παρουσίαση τῶν πήλινων θεατρικῶν εἰδώλιων ἀπὸ τὴ Μακεδονία (σ. 280-286).

Οἱ κυριότερες συντομογραφίες εἶναι οἱ ἔξης:

MOMC	T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating Old and Middle Comedy», London, ¹ BICS Supplement 9, 1960, ² BICS Supplement 23, 1969, ³ BICS Supplement 39, 1978.
MINC	T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating New Comedy», London, ¹ BICS Supplement II, 1961, ² BICS Supplement 24, 1969.
MITS	T.B.L. Webster, «Monuments Illustrating Tragedy and Satyr Play», London, ¹ BICS Supplement 14, 1962, ² BICS Supplement 20, 1967.

ΟΛΥΝΘΟΣ

Τραγωδία

1. MITS², 55, OT 1

Στὴ συλλογὴ Robinson

Παλαιά και Μέση κωμῳδία

1. MOMC ³ , 21, AT 3b	Θεσσαλονίκη 34226
2. », 44, AT 7c	Fogg Museum 60525
3. », 47, AT 10d	Θεσσαλονίκη 501
4. », 49, AT 12b	» 3824
5. », 49, AT 12c	» 34203
6. », 49, AT 12d	Fogg Museum 60524

7.	MOMC ³ ,	49,	AT 12e	Θεσσαλονίκη	BE 10680
8.	"	51,	AT 14h	Κάποτε στή συλλογή	Robinson
9.	"	52,	AT 16d	Στή συλλογή	Robinson
10.	"	54,	AT 19b	Θεσσαλονίκη	522
11.	"	57,	AT 21b	"	346
12.	"	64,	OV 1	"	38116
13.	"	64,	OV 2	"	277
14.	"	79,	AT 46j	"	34138
15.	"	80,	AT 47a	"	309
16.	"	91,	AT 85a	"	367
17.	"	91,	AT 85b	"	385
18.	"	91,	AT 85c	"	34179
19.	"	92,	AT 85d	"	3844
20.	"	92,	AT 85e	Πολύγυρος	543
21.	"	93,	BT 1d	Θεσσαλονίκη	521
22.	"	101,	OT 1	"	494, 497
23.	"	101,	OT 2	"	38148
24.	"	101,	OT 3	Κάποτε στή συλλογή	Robinson
25.	"	102,	OT 4a	Θεσσαλονίκη	233
26.	"	102,	OT 4b	"	158
27.	'Αδημοσίευτο			"	—
28.	MOMC ³ ,	102,	OT 5	"	3822
29.	Olynthus IV,	82,	393, εικ. 43	"	242
30.	MOMC ³ ,	102,	OT 6	"	38173
31.	"	102,	OT 7	"	34139
32.	"	103,	OT 8	Πολύγυρος	34267
33.	"	103,	OT 9	Θεσσαλονίκη	107
34.	Olynthus IV,	81,	307, εικ. 42	"	281
35.	"	XIV,	316-317, εικ. 462	"	38123

МНКУВЕРНА

Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμωδία

- ^{1.} MOMC³, 127, AT 117 Κάποτε στή συλλογή Robinson

Nέα Κωμωδία

1. MINC², 67, XT 10 Στή συλλογή Robinson

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Παλαιά καὶ Μέση Κωμωδία

- 1. MOMC^a, 42-43, AT 5** Κάποτε στην Κωνσταντινούπολη,
Συλλογή Nelidow

ΘΑΣΟΣ

Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμῳδία

1. MOMC ^a , 60, AT 23g	Θάσος	2390π
2. » 90, AT 78b	»	2767
3. Ἀδημοσίευτο	»	2768
4. MOMC ^a , 110, WT 1	»	774
5. » 125, AT 113e	»	95π, 1929
6. » 127, AT 116g	»	—
7. » 176, WT2	»	2761
8. » 201, WT4	»	—
9. Ἀδημοσίευτο	»	515π

Nέα Κωμῳδία

1. MINC ^b , 293, tT1	Θάσος	—
2. » 297, tT2	»	1522, 2650π
3. Ἀδημοσίευτο	»	—
4. »	»	2611π

ΠΕΛΛΑ

Τραγῳδία καὶ Σατυρικὸ Δράμα

1. Ἀδημοσίευτο	Πέλλα	E2370
2. »	»	E2323
3. »	»	E626
4. »	»	E73
5. »	»	3868
6. »	»	E100
7. »	»	E599
8. »	»	E2756
9. »	»	E3447
10. »	»	E821
11. »	»	76/264
12. »	»	E1518
13. »	»	E907
14. »	»	E712
15. »	»	E2445
16. »	»	E714

Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμῳδία

1. Ἀδημοσίευτο	Πέλλα	E2394
2. »	»	E771
3. »	»	2997
4. »	»	3362
5. »	»	E3222

6.	Αδημοσίευτο	Πέλλα	E838
7.	»	»	E3713
8.	»	»	E171
9.	»	»	E1520
10.	»	»	E3669
11.	»	»	E2848
12.	»	»	E4259
13.	»	»	E1457
14.	»	»	E72
15.	»	»	E2888
16.	»	»	E3029
17.	»	»	E2225
18.	»	»	E2636

Néa Kομωδία

		Πάνας	
1.	Αδημοσίευτο	Πέλλα	E3692
		Γέροντες	
2.	»	»	1352
3.	»	»	E1124
4.	»	»	E112

Nearíσκοι

5.	»	»	E1093
6.	»	»	E2487
7.	»	»	E1106
8.	»	»	E559
9.	»	»	E650

Aoīkoi

10.	»	»	E700
11.	»	»	E2577
12.	»	»	E1635
13.	»	»	E2226
14.	»	»	E2810
15.	»	»	E1753
16.	»	»	E2111
17.	»	»	E2596
18.	»	»	E2432
19.	»	»	E639
20.	»	»	E3719
21.	»	»	E1449
22.	»	»	E4012
23.	»	»	E2191
24.	»	»	E1335
25.	»	»	1675

26.	΄Αδημοσίευτο	Πέλλα	2446
27.	»	»	E2497
28.	»	»	F1304
29.	»	»	E2592
30.	»	»	E3611
31.	»	»	E1446
32.	»	»	E3296
33.	»	»	E3537
34.	»	»	3227
35.	»	»	E1257

Γυναικες

36.	΄Αδημοσίευτο	Πέλλα	E4573
37.	»	»	K3689
38.	»	»	E2470
39.	»	»	2744
40.	»	»	1977/113
41.	»	»	E2589
42.	»	»	2168

Μεταγενέστερα

1.	΄Αδημοσίευτο	Πέλλα	E2532
2.	»	»	E917
3.	»	»	E1023
4.	»	»	E3380
5.	»	»	E1348
6.	»	»	E1718

ΑΜΦΙΠΟΛΗ

Παλαιά και Μέση Κωμωδία

1.	MOMC ³ , 177, XT 17	Καβάλα	—
2.	΄Αδημοσίευτο	»	469E
3.	»	»	353E

Νέα Κωμωδία

1.	MINC ² , 66, XT1	Καβάλα	1583π, 489E
2.	» , 66, XT2	»	2077π, 617E
3.	΄Αδημοσίευτο	»	2078π, 618E
4.	»	»	2079π, 619E
5.	MINC ² , 66, XT3	»	568E, 1971π
6.	» 292, XT 26	»	1572
7.	» 292, XT27	»	577E
8.	» 292, XT 28	»	792E

ΑΒΔΗΡΑ

Τραγωδία καὶ Σατυρικὸ Δρόμα

1. MITS ² , 55, XT1	Καβάλα	39E
2. » 53, XT2	»	284
3. BCH 86, 1962, 842, εἰκ. 15, σημ. 1	»	—
4. MITS ² , 56, XT3	»	968π, 245E
5. MINC ² , 292, XT29	»	E884

Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμωδία

1. MOMC ³ , 79, AT 46d	Καβάλα	317π, E110
2. » 83, AT 58d	»	950π, 230 E
3. » 112, XT 12	»	—
4. » 176, XT14	»	951π, 231E

Νέα Κωμωδία

1. MINC ² , 293, XT 30	Καβάλα	303π, 103E
2. » 293, XT31	»	171π
3. Λαζαρίδης, Πήλινα Ειδώλια Ἀβδήρων, 69, B115	»	346π
4. Λαζαρίδης, ὥ.π.	»	369π
5. MINC ² , 293, XT 32	»	327π
6. Ἀδημοσίευτο	»	3787
7. »	»	3627
8. »	»	136E
9. »	»	—
10. »	»	275π
11. »	»	1302E

Π Ε Λ Λ Α

ΠΗΛΙΝΑ ΕΙΔΩΛΙΑ ΗΘΟΠΟΙΩΝ

A'. Σατυρικὸ Δρόμα καὶ Τραγωδία

1. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E2370). Παπποσιληνὸς ποὺ κρατᾶ τὸ παιδὶ Διόνυσο.

‘Απὸ τὴν Πέλλα. ‘Υψ. 0,061 μ. Καστανόχρωμος πηλός. ‘Ιχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπει τὸ τμῆμα ἀπὸ τοὺς μηροὺς καὶ κάτω. ‘Η ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη καὶ εἶναι δύσκολη ἡ περιγραφὴ τῶν χαρακτηριστικῶν. Κοῦλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές. ‘Η πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη.

‘Ο Παπποσιληνὸς εἰκονίζεται ὅρθιος καὶ κρατᾶ στὸ ἄριστερό του χέρι τὸ παιδὶ Διόνυσο’ στὸ δεξῖ του χέρι κρατᾶ ἔνα σταφύλι.

Εἶναι γέρος καὶ φαλακρός. Τὸ πρόσωπό του εἶναι στραμμένο πρὸς τὸ θεατή. Στὰ πλάγια τοῦ προσώπου διακρίνονται τὰ ἀλογίσια αὐτιά. ‘Η μύτη

είναι πολὺ μεγάλη. Ἡ γενειάδη στρογγυλὴ καὶ ὑποτελεῖται ἀπὸ ἐλαιφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους. Δὲν ὑπάρχει καθόλου λαιμός, μιὰ προσπάθεια τοῦ κοροπλάστη νὰ εἰκονίσει τὸ Σιληνὸν κοντὸν καὶ δύγκῳδη. Ὁπως μποροῦμε νὰ διακρίνουμε πάνω στὸ μυῶδες στῆθος, φορᾶ ἔνα χειριδωτὸν ροῦχο φτιαγμένο ἀπὸ δέρμα ζώου ποὺ κάλυπτε καὶ τὰ πόδια. Ἀπὸ πάνω φορᾶ ἴματιο ποὺ καλύπτει τὴν χοντρὴν κοιλιά του καὶ φτάνει διαγώνια μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Στὴν πάνω καὶ κάτω παρυφὴ τὸ ἴματιο διπλώνεται πρὸς τὰ ἔξω σχηματίζοντας δύο πλατιές πτυχές. Κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν γέρι κρέμεται ἡ πτυχωμένη ἄκρη τοῦ ἴματίου.

Τὸ δεξὶ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω στὸ σῶμα καὶ κρατᾶ τὸ σταφύλι. Μὲ τὸ ἀριστερό του χέρι κρατᾶ τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματός του, ἔτσι ποὺ αὐτὸν νὰ ἀκουμπᾶ ἀναπαυτικὰ πάνω στὸν ἀριστερό του ὅμοι.

‘Ο Διόνυσος είναι ντυμένος.

‘Απὸ τὰ πόδια τῆς μορφῆς, ποὺ είναι κοντὰ τὸ ἔνα στὸ ἄλλο, σώζεται μόνο τὸ πάνω μέρος τῶν μηρῶν.

Χαρακτηριστικὸν στὸ εἰδώλιο αὐτὸν—ποὺ ἡ σχέση του μὲ τὸ θέατρο πρέπει νὰ είναι θρησκευτικὴ—είναι τὸ τριχωτὸ δόλόσωμο ροῦχο ποὺ φορᾶ κατάσαρκα. Στὰ ἀγγεῖα τοῦ πρώιμου δου αἱ. π.Χ. ὁ Παπποσιληνὸς δὲν εἰκονίζεται μὲ τέτοιο ἔνδυμα. Σὲ ἀγγεῖα ποὺ χρονολογοῦνται στὸ τέλος τοῦ δου ἡ στὸν 4ο αἱ. π.Χ. ὁ Σιληνὸς εἰκονίζεται νὰ φορᾶ αὐτὸν τὸ ἰδιαίτερο ροῦχο (Bieber, «Theater»², εἰκ. 31, 38, 44-47). Είναι ὁ χορταῖος χιτών, «χιτών δασύς, ὃν οἱ Σειληνοὶ φοροῦσιν» (Πολυδεύκης IV, 118).

‘Ο τύπος είναι γνωστὸς (Παράλληλα: ΤΚ, 400/3. MITS², 39, AT3· A. Peredoslskaya, «Attische Tonfiguren», AK., Beiheft 1964, εἰκ. 14, 1-2.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

2. Μουσεῖο Πέλλας (’Αρ. Ενρ. Ε 2323). Παπποσιλινὸς ποὺ κρατᾶ τὸ παιδὶ Διόνυσο.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Α/31. “Υψ. 0,062 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαδρός στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπει τὸ πρόσωπο, τμῆμα ἀπὸ τὸ στῆθος τῆς μορφῆς, στὸ σημεῖο ὅπου ἔφθανε ἡ γενειάδη, ἔνα μέρος ἀπὸ τὸ δεξιὸν ὅμοι καὶ τὰ πόδια, ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω. Κοῖλο μὲ δρθογώνια ὅπῃ ἀερισμοῦ στὴν πίσω ὅψη. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

‘Ο Παπποσιληνὸς εἰκονίζεται δρθιος καὶ κρατᾶ στὸ ἀριστερό του χέρι τὸ παιδὶ Διόνυσον στὸ δεξί του κρατᾶ ἔνα σταφύλι.

‘Απὸ τὸ ἴδιο καλούπι ποὺ καὶ τὸ προηγούμενο.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

3. Μουσεῖο Πέλλας (’Αρ. Ε626). Προσωπεῖο Παπποσιληνοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετράγωνο IV, ε(γ-δ-2 + 1). “Υψ. 0,033 μ.

’Ανοιχτόχρωμος πορτοκαλής πηλός, γκρίζος στὸ ἐσωτερικό του. Λείπει τὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ στόμα καὶ κάτω, δπως καὶ τμήματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρά. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι καταστρεμένη.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ φούσκωμα στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ἂν εἶναι μιὰ ἀποτυγχμένη προσπάθεια νὰ ἀποδοθοῦν τὰ μαλλιά ἢ κάποιο κάλυμμα. Θυμίζει τὴ μακεδονικὴ καυσία, ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι ἐντελῶς ἀσυνήθιστη στὰ εἰδώλια αὐτῆς τῆς κατηγορίας.

Τὰ φρύδια ἑνώνονται στὸ πάνω μέρος τῆς μύτης ἀποδίδονται μὲ δύο ἐγχάρακτες γραμμὲς καὶ σχηματίζουν καμπύλες διαφορετικοῦ ύψους, ἀφοῦ τὸ ἀριστερὸ εἶναι υψωμένο περισσότερο ἀπὸ τὸ δεξιό. Τὰ μάτια εἶναι μικρά. Ἡ μύτη μικρή, στρογγυλὴ καὶ ἀνασηκωμένη στὴν ἄκρη της μὲ μεγάλα ρουθούνια. Ρυτιδιασμένα μάγουλα. Μουστάκι.

Ἡ μορφὴ πρέπει νὰ ἔρμηνευτεῖ ὡς Παπποσιληνὸς τοῦ τύπου ποὺ λέγεται Σωκρατικὸς ἢ Σωκράτης. (Γιὰ παράλληλα ΜΟΜC³, 189, ΚΤ16 καὶ MITS², 111, UT9).

Πρώιμο Ἑλληνιστικό.

4. Μουσεῖο Πέλλας (’Αρ. Εύρ. E73). Κεφάλι Παπποσιληνοῦ.

’Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, ΒΔ γωνία οἰκίας 1. ’Υψ. 0,052 μ. ’Ανοιχτόχρωμος πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ μαύρου χρώματος στὴ γενειάδα. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς γενειάδας. Στὴ δεξιὰ πλευρά, κάτω ἀπὸ τὴ γενειάδα, σώζεται ἔνα ἐλάχιστο τμῆμα ἀπὸ τὸ λαιμό. Κοῖλο.

Εἶναι φαλακρός. Θὰ φοροῦσε στεφάνι πού, δπως ἀφήνουν νὰ καταλάβουμε τὰ δύο ἔξαρματα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ κλαδιὰ μὲ καρπούς. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν στρογγυλοὺς βολβούς. Ἡ μύτη πλαταίνει στὸ κάτω ἄκρο της καὶ ἔχει μεγάλα ρουθούνια. Εἰκονίζεται μὲ τὸ στόμα κλειστὸ νὰ χαμογελᾷ. Ἡ γενειάδα εἶναι πλούσια καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυματοειδεῖς βοστρύχους.

Παράλληλα: ΤΚ, 397/3,5,7.

Πρώιμο Ἑλληνιστικό.

5. Μουσεῖο Πέλλας (’Αρ. Εύρ. 3868). Πόδι Παπποσιληνοῦ.

’Απὸ τὴν Πέλλα. ’Υψ. 0,038 μ. Πορτοκαλής-καφετής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μόνο τὸ ἔνα πόδι τοῦ Παπποσιληνοῦ, ἀπὸ τὸ γόνατο καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Φοροῦσε τὸ χορταίο χιτώνα, τὸ ὀλόσωμο ροῦχο ἐπὸ δέρμα ζώου ποὺ κάλυπτε ὅλο τὸ σῶμα, τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.

Γιὰ τέτοιες μορφὲς Παπποσιληνῶν Mollard-Besques iii, πίν. 2e καὶ 46f. MITS², 34, AS 2· 49, AV25· 83, PV4· 98, IS12.

Χρονολογεῖται στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

6. Μουσείο Πέλλας (Άρ. Ε100). Τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο Παπποσιληνοῦ ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος ΙΔ, ζώνη 10-12. "Υψ. 0,05 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μόνο τὸ κάτω ἀριστερὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου. Λείπει ἔνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ μουστάκι.

Στὸ σωζόμενο τμῆμα διακρίνεται ἔνα μέρος ἀπὸ τὸ μάγουλο, τὸ ἀριστερὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ μουστάκι καὶ τὴν πλούσια γενειάδα, ποὺ ἀποδίδεται μὲ λεπτές, χαρακτὲς γραμμές, καὶ τὸ ἀνοικτὸ στόμα.

Ἐλληνιστικό.

7. Μουσείο Πέλλας (Άρ. Ε599). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ. (Παπποσιληνοῦ;).

Ἄπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,086 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπει ὅλη ἡ δεξιὰ πλευρὰ ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ δεξὶ χέρι ἀπὸ τὸν ὄμο καὶ κάτω, τὸ δεξὶ πόδι καὶ τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὸ πόδια. Ἡ πίσω δψη δὲν εἶναι πλασμένη. Ἡ ἐπιφάνεια του εἶναι πολὺ φθαρμένη. Κοῖλο.

"Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος μὲ γυμνὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ σώματός του. Ἔνα ἴματιο καλύπτει τὸ κάτω μέρος.

Τὸ κεφάλι γέρνει ἐλαφρὰ πρὸς τὸν ἀριστερὸ ὄμο. Τὰ μαλλιὰ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο, τὰ χαρακτηριστικὰ ὄμως εἶναι ἐντελῶς ἀσαφή. Μεγάλη μύτη. Ἀνοικτὸ στόμα. Πλούσια γενειάδα.

Τὸ στῆθος εἶναι σαρκόδες. Ἡ κοιλιὰ φουσκωμένη. Τὸ ἀριστερὸ χέρι λυγίζει καὶ ἀκουμπᾶ πάνω στὸ ἵσχιο: ὁ πήχης καλύπτεται καὶ ἀπὸ τὸ ἴματιο ποὺ στὸ σημεῖο ἀντό, ὅπως καὶ κάτω ἀπὸ τὸ χέρι, δίπλα στὸν ἀριστερὸ μηρό, εἶναι μὲ ἐπιμέλεια πτυχωμένο. Πιθανὸ τὸ δεξὶ πόδι νὰ ἥταν ἄνετο καὶ ἡ μορφὴ νὰ στηριζόταν μὲ τὸ βάρος τοῦ σώματος στὸ ἀριστερὸ πόδι.

Μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς Παπποσιληνός: ἡ γύμνια του συνηγορεῖ γι' αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία. Εύκολα τότε θὰ ἐξηγιόταν ἔνα ἔξογκωμα πάνω στὸ κεφάλι: εἶναι ἀπὸ τὸ στεφάνι ποὺ φοροῦσε.

Μιὰ παρόμοια μορφὴ Παπποσιληνοῦ εἰκονίζεται στὸ ΤΚ, 397/3 ποὺ μπορεῖ νὰ δώσει στοιχεῖα γιὰ τὴν ὑνασύνθεση τῆς στάσης αὐτοῦ τοῦ εἰδωλίου.

Ἐλληνιστικό.

8. Μουσείο Πέλλας (Άρ. Ε2756). Τμῆμα ὑνάγλυφου ποὺ εἰκόνιζε σάτυρο σὲ κίνηση.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Γ-Δ/421. "Υψ. 0,063 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Δὲν σώζεται παρὰ μόνο τὸ τμῆμα τοῦ σώματος ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω, ἔνα ἐλάχιστο τμῆμα ἀπὸ τὸ δεξὶ πόδι καὶ τὸ ἀριστερὸ μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο.

Στὸ σωζόμενο τμῆμα μποροῦμε νὰ δοῦμε τὸ κοντό, ἐφαρμοστὸ ροῦχο τῆς μορφῆς ποὺ εἶναι διακοσμημένο μὲ ρομβοειδὴ σχήματα καὶ νὰ ἀναπαρα-

στήσουμε τὴ στάση τῶν ποδιῶν: τὸ δεξί, λυγισμένο στὸ γόνατο, θὰ ὑψωνόταν πρὸς τὰ πάνω· τὸ ἀριστερὸ θὰ ἀκονιμποῦσε στέρεα στὸ ἔδαφος, ἐλαφρὰ τραβηγμένο πρὸς τὰ πίσω.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι δὲν σώθηκαν πήλινα εἰδώλια σατύρων (μόνο κεφάλια). Οἱ μορφές τους εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὶς ἀγγειογραφίες κυρίως (Bieber, «Theater»², εἰκ. 15-19, 26-28, 30-33). Χαρακτηριστικά τους εἶναι δ φαλλὸς καὶ ἡ ἀλογίσια οὐρὰ ποὺ εἶναι προσαρμοσμένα πάνω στὸ κοντό, διακοσμημένο ροῦχο τους.

² Ελληνιστικό.

9. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. Ε 3447). Τμῆμα πήλινης, ἀνάγλυφης πλάκας μὲ μορφὴ ἡθοποιοῦ.

Ἄπο τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,047 μ. Πορτοκαλῆς πηλός· ἡ ἐπιφάνεια εἶναι μαυρισμένη ἀπὸ φωτιά. Ἡ μορφὴ τοῦ ἡθοποιοῦ σώζεται ἀκέραια μέχρι κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος, προφίλ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ φέρνει πρὸς τὸ στόμα του ἔνα ἀγγεῖο ποὺ κρατᾷ στὸ δεξιὸ του χέρι. Τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾶ, καθὼς καὶ ἡ ἐνδυμασία του, χιτώνας καὶ ἱμάτιο, δείχνουν ὅτι ὑποδύεται ἔνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα μὲ ἐπιμέλεια, κυματιστά, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ στὸ πίσω μέρος τοῦ κρανίου μαζεύονται σ' ἔνα μεγάλῳ κότσῳ ποὺ στὴ βάση του περιβάλλεται ἀπὸ μία ταινία. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό, τὰ μάτια μικρὰ μὲ παχιὰ βλέφαρα, τὸ στόμα ἀνοιχτό, τὰ μάγουλα «ρέυνφηγμένα», τὸ πηγούνι πολὺ μυτερό.

Ο χιτώνας εἶναι ποδήρης. Τὸ ἱμάτιο εἶναι τυλιγμένο σφιχτὰ γύρω στὸ λαιμό, τοὺς ὄμονους καὶ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ φτάνει πτυχωμένο σὲ διαγώνιες, παράλληλες πτυχές, μέχρι κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά. Κάτω ἀπὸ τὴν πτύχωση διαγράφεται τὸ ἀριστερὸ χέρι ποὺ ὀκουμπᾶ πάνω στὸ σῶμα καὶ κρατᾶ ἔνα δυσδιάκριτο ἀντικείμενο.

Τὸ ἀνάγλυφο ἔχει ἐνδιαφέρον, γιατὶ παρουσιάζει τὸν ὑποκριτὴ σὲ στιγμὴ δράστης. Τὸ μικρὸ του μέγεθος δὲν ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸ τοῦ προσωπείου. Πιθανὸν ὁ ἡθοποιὸς νὰ ὑποδύόταν τὸ ρόλο μιᾶς γριᾶς γυναίκας σὲ κάποια τραγωδία.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

10. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. Ε821) Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο ἡθοποιοῦ.

Ἄπο τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,045 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, καλῆς ποιότητας, μαδρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Σώζεται μόνο τὸ πάνω τμῆμα, ἀπὸ τὸ σῶμα μέχρι κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ τὰ χέρια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει μεγάλη, ὅρθογώνια δπὴ ἀερισμοῦ.

‘Ο ήθοποιός φορᾶ χειριδωτὸ χιτώνα, πλούσια πτυχωμένο, ποὺ σχηματίζει Β καὶ εἶναι ζωσμένος στὴ μέση. Κάτω ἀπὸ τὸ δέσιμο προβάλλει ἡ κοιλιά, ποὺ δὲν εἶναι φουσκωμένη. Τὰ χέρια ἀκουμποῦν στὶς πλευρές.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

11. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. 76/264). Είδώλιο ήθοποιοῦ τῆς τραγῳδίας.

‘Απὸ τὴν Πέλλα. ‘Υψ. 0,011 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Βρέθηκε σπασμένο σὲ πολλὰ κομμάτια, ἄλλὰ κολλήθηκε καὶ σώζεται ἀκέραιο. ‘Η πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει στρογγυλὴ δύπη ἀερισμοῦ. Κοῖλο.

‘Ο ήθοποιός εἰκονίζεται ὅρθιος ντυμένος μὲ χιτώνα καὶ ἴματιο καὶ στηρίζει τὸ δεξὶ του χέρι πάνω σ’ ἔνα ρόπαλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους, σχηματίζουν ἔναν ὑψηλὸ δύκο ποὺ πλαισιώνει τὸ προσωπεῖο. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια, βαριά, ἀποδομένα σὲ ἔξεργο ὀνάγλυφο, σχηματίζουν καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν πυχιὰ βλέφαρα. ‘Η μύτη εἶναι μεγάλη. Τὸ στόμα ἔχει λεπτὰ χείλη καὶ εἶναι ἀνοικτό. Στρογγυλὴ, πλούσια γενειάδα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους. ‘Ο χιτώνας εἶναι ποδήρης, σχηματίζει μακρὺ πέπλο ποὺ φτάνει μέχρι κάτω ἀπὸ τὴ φουσκωμένη κοιλιά καὶ εἶναι ζωσμένος στὴ μέση. Τὸ ἴματιο ἔρχεται διαγώνια πάνω ἀπὸ τὸ δεξιὸ δύμο, καλύπτει τὸν ἀριστερὸ δύμο, τὸ χέρι καὶ δλη τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σώματος καὶ φτάνει μέχρι τὸ ἔδαφος. Κάτω ἀπὸ τὴν πτύχωσή του διακρίνεται τὸ ἀριστερὸ χέρι πού, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω στὴ μέση. Τὸ δεξιὸ χέρι ἔκτεινεται στὸ πλέι καὶ στηρίζεται πάνω στὸ μεγάλο ρόπαλο.

Πρόκειται γιὰ ήθοποιὸ τῆς τραγῳδίας ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ξανθότερου» γιὰ νὰ ύποδυθεῖ τὸ ρόλο τοῦ Ἡρακλῆ. ‘Η λεοντὴ διακρίνεται δλόγυρα στὸν δύκο. (Παράλληλα: MITS², 55, XSI. MITS², 70, FSI. MITS², 86, NP4. MITS², 109, UJ10. Στὸ MITS², 70, FSI ὁ Ἡρακλῆς φορᾶ τὸ ἴδιο ρούχο μ’ αὐτὸ ποὺ καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὴν Πέλλα. Γενικὰ γιὰ ήθοποιοὺς σὲ ρόλους τραγικοῦ Ἡρακλῆ ἢ προσωπεῖα: MITS², 88, NP16· 89, NP18· 92, NS6· 107, UB5· καὶ Mollard-Besques, iii, πίν. 139j, 324e, 431g).

Σ’ αὐτὸ τὸ εἰδώλιο πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἡ δυσαναλογία κεφαλιοῦ (προσωπείου) σώματος. Συνήθως ὁ κοροπλάστης ἀποδίδει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου στὶς τερρακόττες ποὺ κατασκευάζει, δχι δύμως καὶ τὸ μάγεθός του ποὺ στὴν πραγματικότητα ξεπερνοῦσε κατὰ πολὺ αὐτὸ τοῦ προσώπου τοῦ ήθοποιοῦ· ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τονισμένα χαρακτηριστικὰ ἡ καὶ τὸ ἀνοικτὸ στόμα τίποτε δὲν δείχνει διτὶ οἱ μορφὲς τῶν ήθοποιῶν φοροῦν πρωσπεῖα.

12. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E1518). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Ὁδὸς 2 Ρ119. "Υψ. 0,056 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λείπει ἔνα τμῆμα ἀπὸ τὴν πλάγια δεξιὰ πλευρὰ τῆς γενειάδας. Ὑπάρχει μία μικρὴ ὅπῃ στὸ κέντρο σχεδὸν τοῦ μετώπου. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιὰ σχηματίζουν ύψηλὸ δύκο ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀκατάστατους κυματοειδεῖς βοστρύχους. Πάνω ἀπὸ τὸ δύκο διακρίνεται κάποιο κάλυμμα. Τὰ μάτια, βαθιὰ τοποθετημένα μέσα στὶς κόγχες τους, ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μακριά. Τὸ στόμα ἀνοικτό. Ἡ γενειάδα εἶναι πλούσια καὶ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς κόμμωσης.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «λευκοῦ ἀνδρός». Τὸ κάλυμμα μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ ὡς λεοντή, ὅπότε ὁ ἡθοποιὸς ὑποδυόταν τὸ ρόλο τοῦ Ἡρακλῆ.

Τὸ προσωπεῖο αὐτὸ εἶναι πολὺ συνηθισμένο. (Παράλληλα: MITS², 53, BT3. MITS², 62, ZT8. MITS², 88, NP15. MITS², 92, NS2. Mollard-Besques, iii, πίν. 126d, 139j καὶ 324h. Θέατρο 31, εἰκόνα ἐξωφύλλου).

Ἐλληνιστικό.

13. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E907). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγωδίας.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος ΙΔ, ζώνη 74-76. "Υψ. 0,031 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λείπει μεγάλο τμῆμα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος τοῦ δύκου καὶ ἔνα μικρὸ ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς γενειάδας. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Τὰ μαλλιὰ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο, χτενισμένα σὲ ύψηλὸ δύκο. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια βαριά, ἐλαφρὰ χαμηλωμένα. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μακριά. Μουστάκι. Ἀνοικτὸ στόμα. Στρογγυλὴ γενειάδα ποὺ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς κόμμωσης.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «λευκοῦ ἀνδρός». (Γιὰ παράλληλα στὸ προηγούμενο).

Ἐλληνιστικό.

14. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E712). Τμῆμα προσωπείου τραγικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, κτήριο 2Δ6. "Υψ. 0,054 μ. Πορτοκαλὴς-καφετὴς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο ἔνα μέρος ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου μὲ τὴ μύτη, τὸ ἔνα μάτι καὶ τὸ μουστάκι.

Πρέπει νὰ τονιστεῖ ἡ πλαστικὴ ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν. Τὸ φρύδιο εἶναι παχὺ καὶ σχηματίζει καμπύλη. Τὸ μάτι ἔχει ἐξογκωμένο βολβό καὶ ἔντονα ἀποδομένο τὸ πάνω βλέφαρο. Ἡ μύτη εἶναι μακριά.

Τὸ τμῆμα ἀνήκει στὸ προσωπεῖο τοῦ «ξανθότερου». (Παράλληλο: Mollard-Besques, iii, 324h).

Ἐλληνιστικό.

15. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E2445). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγῳδίας.

’Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Δ/34. “Υψ. 0,033 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ὑψηλὸ δύγκο, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο· οἱ τρίχες τῶν μαλλιῶν ἀποδίδονται μὲ ἄτακτες, χαρακτὲς γραμμὲς πάνω στὴ λεία ἐπιφάνεια τοῦ δύγκου. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ ἔχει μιὰ κλίση πρὸς τὰ πίσω. Αὐλακώνεται ἀπὸ τρεῖς βαθιές ρυτίδες, δύο παράλληλες στὶς γραμμὲς τῶν φρυδιῶν καὶ μία κάθετη ἀνάμεσά τους. Τὰ φρύδια ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ εἶναι χαμηλωμένα. Τὰ μάτια ἔχουν τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων καὶ ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μακριά· τὰ ρουθούνια ἀποδίδονται μὲ δύο δόπες. Τὸ στόμα, ἀνοιχτό, ἔχει λεπτὰ χειλῆ. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πιναροῦ». (Παράλληλα: MITS², 67, ET17 ποὺ διαφέρει διμῶς στὴν ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν, καὶ Mollard-Besques, iii, 325 c, f).

Ἐλληνιστικό.

16. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E714). Κεφάλι ἡθοποιοῦ τῆς τραγῳδίας.

’Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Κτήριο 2, Δ7. “Υψ. 0,043 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαυρισμένος στὴν ἐπιφάνεια του ἀπὸ φωτιά. Σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο· λείπουν μόνο πολὺ μικρὰ τμῆματα ἀπὸ τὶς ἄκρες τοῦ δύγκου. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ὑψηλὸ δύγκο, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. ’Ο δύγκος εἶναι λεῖος. Τὸ μέτωπο χαμηλό, ἔχει μιὰ κλίση πρὸς τὰ πίσω. Τὰ φρύδια ἀποδίδονται μὲ δύο κυματοειδεῖς γραμμὲς καὶ εἶναι χαμηλωμένα. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη μακριά. Ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πιναροῦ». (Παράλληλα στὸ προηγούμενο).

Ἐλληνιστικό.

B'. Παλαιὰ καὶ Μέση Κωμῳδία

1. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E2394). Κάτω τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Από τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Κ/31, στρ. 2. "Υψ. 0,042 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ κάτω τμῆμα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ καὶ τὸ καλάθι ποὺ κρατοῦσε σ' αὐτό, καὶ τὸ πάνω τμῆμα τῶν μηρῶν. Ἡ πίσω δψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος νὰ κρατᾶ ἔνα καλάθι στὸ ἀριστερό του χέρι.

Φορᾶ ἔναν κοντὸ χιτώνα ποὺ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ φαλλὸ ποὺ καμπυλώνεται πρὸς τὰ πάνω. Ἀπὸ πάνω φορᾶ ἴμάτιο ποὺ πέφτει σὲ παράλληλες πτυχὲς στὴν ἀριστερὴ πλευρὴ καὶ πάνω στὸ ἀριστερὸ χέρι. Τὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, κρατᾶ τὸ τετράγωνο καλάθι ποὺ ἡ ἐπιφάνειά του διαιρεῖται σὲ τρεῖς ζῶνες, ἀπὸ τις δύο οὓς ἡ μεσαία εἶναι διακοσμημένη μὲ πλάγιες, παράλληλες, εὐθεῖες γραμμές. Τὰ πόδια φαίνονται γυμνὰ καὶ εἶναι κοντὰ τὸ ἔνα στὸ ἄλλο.

Πρόκειται γιὰ ἔνα πολὺ γνωστὸ τύπο τῆς Κομωδίας. (Παράλληλα: MOMC³, 49-50, AT 13 καὶ 75, AT 38, πίν. Id).

Χρωνολογεῖται στὰ 400-375 π.Χ.

2. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E771). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,042 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ μαύρου χρώματος. Λείπει τὸ τμῆμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω καὶ διαραγμένης τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ. Ἡ πίσω δψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κρατᾶ στὰ χέρια του ἔνα πουγγί.

Γέρνει ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι του πρὸς τὸν ἀριστερὸ του ὥμο. Παρὰ τὸ μικρό του μέγεθος, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου διαγράφονται μὲ σαφήνεια. Τὰ μαλλιὰ σχηματίζουν ἔνα μικρὸ ἔξαρμα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο καὶ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καλύπτοντας τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς γραμμές, διαφορετικὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ δεξιὸ εἶναι ἀνυψωμένο. Τὰ μάτια ἔχουν ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Μεγάλε, ἀνοικτὸ στόμα. Πλούσια, μυτερὴ γενειάδα.

Φορᾶ χιτώνα ποὺ θὰ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ φαλλό. Ἀπὸ πάνω ἴμάτιο ποὺ καλύπτει τοὺς ὄμοις καὶ τὰ χέρια. Στὰ δύο του χέρια κρατᾶ τὸ πουγγί πάνω στὸ φουσκωμένο στομάχι του.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο C γιὰ νὰ ύποδυθεῖ τὸ ρόλο κάποιου δούλου. Πρόκειται γιὰ ἔνα πολὺ γνωστὸ τύπο ποὺ συμπεριλαμβάνεται στὴν διάδα τῶν ἡθοποιῶν ἀπὸ κόκκινο πηλὸ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Υόρκης. (Παράλληλα: MOMC³, 56, AT 20).

Τὸ εἰδώλιο αὐτὸ ἀπὸ τὴν Πέλλα εἶναι εἰσαγμένο ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ εἶναι διάσιος ἀκριβῶς τύπος ποὺ καὶ διάθοποιός τῆς Μητροπολιτικῆς διά-

δας. "Ετσι μπορεῖ νὰ ἀναπαρασταθεῖ ἡ στάση στὴν ὅποια εἰκονιζόταν· θὰ καθόταν πάνω σ' ἔνα δρυθογόνιο βωμό, μὲ στευρωμένα τὰ πόδια. Κάθεται στὸ βωμό, ζητώντας ὕσυλο γιὰ τὸ βαλάντιο ποὺ ἔχει κλέψει. (Bieber, «Theater»², σ. 47).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

3. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. Ε2997). Είδώλιο κωμικοῦ ἥθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας Η, Ἀκρόπολη, Τάφρος Β' Β-Α/3-4. "Υψ. 0,05 μ. Ἀνοιχτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του ποὺ περιέχει προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ σῶμα τοῦ ἥθοποιοῦ καὶ ἔνα τμῆμα ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ζώου. Λείπουν τὸ κεφάλι τοῦ ἀναβάτη, τὸ κεφάλι, ὁ λαιμός, τὸ κάτω τμῆμα ἀπὸ τὸ σῶμα, ἡ οὐρά καὶ τὰ πόδια τοῦ ζώου. Κοῖλο.

Ο ἥθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κάθεται πάνω στὴν πλάτη τοῦ ζώου.

Φορᾶ ἔναν κοντὸ χιτώνα, ζωσμένο στὴ μέση, ποὺ ἀφήνει ἀκάλυπτο τὸ φαλλό. Κάτω ἀπὸ τὸ χιτώνα προβάλλει ἡ φοινικωμένη κοιλιά. Τὸ ροῦχο πτυχώνεται πάνω στὸ δεξὶ χέρι, ποὺ ἐλαφρὰ λυγισμένο στὸν ἀγκώνα ἀκουμπᾶ πάνω στὴν πλάτη τοῦ ζώου· τὸ ἀριστερὸ θύταν πάνω στὸ λαιμό. Τὰ πόδια φαίνονται γυμνά. Τὸ δεξῖ, λυγισμένο στὸ γόνατο, ἀπλώνεται πάνω στὸ σῶμα τοῦ ζώου.

Πρόκειται γιὰ κωμικὸ ἥθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ κευστεύμι τῆς Παλαιᾶς Κωμωδίας. Δὲν σώζεται τὸ κεφάλι του, ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἀναπαραστήσουμε νὰ κοιτάζει πρὸς τὸ θεατὴ φορώντας τὸ προσωπεῖο Κ καὶ πίλο. (Παράλληλα: ΜΟΜC³, 91-92, AT85).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

4. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. 3362). Τμῆμα ἀπὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση ἰθυφαλλικοῦ ζώου.

Απὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,049 μ. Γκριζωπὸς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται μόνο τὰ δύο πόδια τοῦ ζώου, ἡ οὐρά καὶ ὁ μεγάλος φαλλός.

Πρόκειται γιὰ γαῖδουράκι ποὺ εἰκονιζόταν σὲ κίνηση, πάνω στὸ ὄποιο ἐπέβαινε κωμικὸς ἥθοποιός. (Παράλληλα: ΜΟΜC³, 91-92, AT 85). Προσωπεῖο Κ.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

5. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε3222). Τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἥθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,033 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται τὸ πάνω τμῆμα ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ ἥθοποιοῦ, ἀπὸ τὸ μέτωπο μέχρι κάτω ἀπὸ τὰ μάτια.

Τὸ μέτωπο αἰλακώνεται ἀπὸ δύο ρυτίδες, παράλληλες στὶς γραμμὲς

τῶν φρυδιῶν. Τὰ φρύδια εἶναι παχιά, ἀνυψωμένα καὶ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴν μύτη. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς καὶ παχιά, τονισμένα βλέφαρα. Οἱ Ἱερεῖς διηλώνονται μὲ δύο μικρὲς δόπες.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο Α.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

6. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E838). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ. Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,055 μ. Ἀνοιχτόχρωμος καφετής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπει ὅλο τὸ τμῆμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπογές.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος καὶ πιάνει μὲ τὸ δεξῖ του χέρι τὴν γενειάδα του.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου, ἐπειδὴ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ εἰδωλίου εἶναι φθαρμένη, δὲν διακρίνονται. Φορᾶ πολὺ ὑψηλὸς καὶ μυτερὸς πίλος. Ἡ μύτη εἶναι πλατιὰ στὸ κάτω ἄκρο της. Τὸ στόμα διάπλατα ἀνοικτό.

Εἶναι ντυμένος μὲ κοντό, ἐφαρμοστὸ χιτώνα, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιά. Ἀπὸ πάνω εἶναι τυλιγμένος σφιχτὸ σὲ ἴματο ποὺ καλύπτει τοὺς ὥμιους καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξῖ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, πιάνει τὴν κάτω ἄκρη τῆς γενειάδας· τὸ ὑριστερό, ἐπίσης λυγισμένο, ἀκουμπᾶ πάνω στὴ μέση.

Πρόκειται γιὰ κωμικὸ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο Λ. (Παράλληλα: MOMC³, 43, AT6a. MOMC³, 75, AT 41).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

7. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E3713). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,035 μ. Πορτοκαλής πηλός. Λείπει μόνο ἔνα τμῆμα ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ προσωπείου. Ἡ ἐπιφάνεια του εἶναι φθαρμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια βαριά, διαφορετικὸ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ ἀριστερὸ σχηματίζει ὑψηλότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ δεξιό. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς καὶ τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων. Ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Πρόκειται γιὰ κεφάλι ἡθοποιοῦ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο Β. (Παράλληλο: «Hesperia» 29, 1960, 270, B19).

Χρονολογεῖται στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

8. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε171). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος 1, ζώνη 14-16. "Υψ. 0,073 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Βρέθηκε σὲ τρία κομμάτια ποὺ κολλήθηκαν καὶ σώζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στῆθος. Λείπουν ὅλο τὸ σῶμα

ἀπὸ τὸ στῆθος καὶ κάτω, τὰ πόδια, ὀλόκληρο τὸ δεξὶ χέρι, τμῆμα ἀπὸ τὸν ἄριστερὸν ὅμον, καὶ τὸ ἄριστερὸν χέρι ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ πήχη καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Οὐ ηθοποιὸς φορᾶ πύλο καὶ εἰκονίζεται ὅρθιος καὶ ὑψώνει τὸ ἄριστερόν του χέρι.

Τὸ προσωπεῖο πλαισιώνεται ἀπὸ τὰ μαλλιά ποὺ στὰ πλάγια καλύπτουν τὰ αὐτιά. Οὐ πύλος εἶναι μυτερὸς καὶ ψηλός. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι διαφορετικὰ στὸ σχῆμα τους· τὸ δεξὶ σχηματίζει ὑψηλότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ ἄριστερόν. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι ἐπίπεδη καὶ στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα, μὲ λεπτὰ χείλη, ίδιαίτερα χαρακτηριστικό. Μυτερή, πλούσια γενειάδα. Φορᾶ κοντὸν χιτώνα, ζωσμένο στὴ μέσην πάνω ἀπὸ τὸ φουσκωμένο στομάχι. Ἀπὸ πάνω χλαμύδα ποὺ δένει στὸ λαιμὸν καὶ, πάνω ἀπὸ τοὺς ὅμοιους, πέφτει στὴν πλάτη. Τὸ ἄριστερὸν χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ὑψώνεται πρὸς τὸν ἄριστερὸν ὅμον.

Πρόκειται γιὰ κωμικὸ ηθοποιὸ ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο Κ. (Παράλληλα—ἴδιο προσωπεῖο καὶ ἐνδυμασία, σὲ διαφορετικὴ ὅμως στάση—MOMC³, 83, AT 58d).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

9. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Ε1520). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ηθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Όδὸς 2, Υ/49-50. Υψ. 0,025 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Λείπει τὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου ἀπὸ τὴ μύτη καὶ κάτω. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά εἶναι τακτοποιημένα σὲ σπείρα. Τὸ μέτωπο πολὺ χαμηλό. Τὰ φρύδια, παχιά, ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ σχηματίζουν καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς.

Οὐ ηθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο Α. (Παράλληλα: MOMC³, 75, AT 42a).

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

10. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Ε3669). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ηθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. Υψ. 0,052 μ. Πορτοκαλὴς πηλός. Λείπει τὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου ἀπὸ τὰ μάτια καὶ κάτω. Ἀπὸ τὸ σῶμα σώζονται μόνο μικρὰ τμήματα τῶν ὅμων καὶ ἕνα τμῆμα τῆς πλάτης. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. Τὰ φρύδια εἶναι παχιά καὶ σχηματίζουν ἀνόμοιες καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς.

Οὐ ηθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο Α.

Χρονολογεῖται στὰ 375-350 π.Χ.

11. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E2848). Πόδια κωμικοῦ ἡθοποιοῦ ποὺ κάθεται πάνω σὲ βωμό.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Α/32. "Υψ. 0,055 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο ὁ βωμὸς καὶ τὰ πόδια τοῦ ἡθοποιοῦ. Λείπει τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὰ πόδια. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Ἄπὸ τὴν Ἀγορὰ τῆς Ἀθήνας (T. B. L. Webster, Small Objects from the Athenian Agora and Pnyx, «Hesperia» 29, 1960, 270) προέρχονται δύο ζεύγη ποδιῶν ποὺ ἀνήκουν σὲ ἡθοποιοὺς ποὺ κάθονταν σὲ βωμούς. Ἡ Thompson τὰ χρονολογεῖ στὰ 330 π.Χ., γιατὶ στυλιστικὰ εἶναι μεταγενέστερα ἀπὸ τὰ εἰδώλια τῆς διμάδας τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Υόρκης. Τὰ δύο ζεύγη διαφέρουν μεταξύ τους· στὸ πρῶτο (B20) τὰ γόνατα εἶναι μακριὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· στὸ δεύτερο (B21) εἶναι κοντά. Ο Webster ἀποδίδει τὰ πόδια μὲ τὰ γόνατα σὲ ἀπόσταση μεταξύ τους στὰ σώματα τῶν ἡθοποιῶν ποὺ βρέθηκαν ἐπίσης στὴν Ἀγορὰ (B19).

Στὴν ἀποκατάσταση τοῦ εἰδωλίου, ποὺ βρέθηκε στὴν Πέλλα, βοηθάει τὸ MOMC³, 60, AT 24.

Χρονολογεῖται στὰ 350-325 π.Χ.

12. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E4259). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,066 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται τὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου μέχρι τὸ πάνω χεῖλος καὶ ἔνα τμῆμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς γενειάδας. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι καταστρεμμένη. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ ἔχει στὸ πάνω μέρος δύο μικρὲς δόπες ἀναρτήσεως.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα, πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια δύο ἀνάγλυφες, ἔξεργες, κυματοειδεῖς γραμμἱές, διαφορετική ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Τὰ μάτια ἔχουν δλοστρόγγυλους, ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή καὶ πλατιὰ στὴν ἄκρη της.

Ο ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο B.

Χρονολογεῖται στὰ 350-325 π.Χ.

13. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E1457). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Θ-Ι/17. "Υψ. 0,052 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Λείπει τὸ κεφάλι, μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ δεξιό ἀγκώνα, τμῆμα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ δλο τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει μεγάλη, δρθογώνια δόπη ἀερισμοῦ. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται δρθιος καὶ ὑψώνει μὲ τὸ δεξί του χέρι τὸ ἴματο πρὸς τὸ πρόσωπό του. Ἡ ἐνδυμασία του, χιτώνας καὶ ἴματο, δείχνει ὅτι ὑποδύεται ἔνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὸ ἴματο, πλούσια πτυχωμένο, εἶναι τολιγμένο σφιχτὰ γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξὶ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ὑψώνεται, σκεπασμένο ἀπὸ τὸ ἴματο, μπροστὰ στὸ πρόσωπο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐπίσης λυγισμένο, ἀκουμπᾶ πάνω στὴ φουσκωμένη κοιλιά.

Πρόκειται γιὰ ἔνα συνηθισμένο τύπο. (Παράλληλα: MOMC³, 47, ΑΤ 10). Στὰ σωζόμενα είδώλια ὁ ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο V.

Χρονολογεῖται στὰ 400-375 π.Χ.

14. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε72). Τμῆμα ἀνάγλυφου μὲ μορφὴ κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Βόρεια τάφρος Καραφουλιᾶ. "Υψ. 0,065 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπουν τὸ κεφάλι, τὰ χέρια καὶ μικρὰ τμῆματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρά.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται δρθιος.

Φορᾶ ποδήρη χιτώνα. Ἀπὸ πάνω ἴματο ποὺ φτάνει μέχρι κάτω ἀπὸ τὴ φουσκωμένη κοιλιά. Στὴν κάτω παρυφὴ τὸ ἴματο διπλώνεται καὶ σχηματίζει μία πτυχή. Κάτω ἀπὸ τὴν πτύχωση διακρίνεται τμῆμα τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ. Τὸ ἀριστερὸ πόδι προβάλλει κάτω ἀπὸ τὸ ροῦχο. Θὰ πρέπει νὰ ἦταν πιὸ μπροστά ἀπὸ τὸ δεξῖ.

Ο ἡθοποιὸς ὑποδύεται τὸ ρόλο μιᾶς νέας γυναικας.

Χρονολογεῖται στὰ 400-375 π.Χ.

15. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε2888). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Όδὸς 2, βόρ. τετρ. 3Θ/35. "Υψ. 0,053 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λείπει τὸ κεφάλι, τμῆμα ἀπὸ τὸ δεξῖ μέρος τοῦ σώματος, τὸ κάτω τμῆμα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, δύλο τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω καὶ τὰ πόδια. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ θὰ εἴχε κυκλικὴ δοκὴ ὑερισμοῦ ἀπὸ τὴν δοπία σώζεται μόνο τὸ πάνω τμῆμα. Κοῖλο.

Φορᾶ μόνο ἴματο. Τὸ στῆθος εἶναι γυμνὸ καὶ σαρκῶδες. Τὸ ἴματο καλύπτει τοὺς ὅμοιους, τὰ χέρια καὶ τὴ φουσκωμένη κοιλιὰ καὶ εἶναι ζωσμένο στὴ μέση. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐλαφρὰ λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ στὸ κάτω μέρος τῆς κοιλιᾶς.

Παράλληλο: «Hesperia», Suppl. VII (1943) 148, ἀρ. 68.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

16. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε3029). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,06 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ τμῆμα τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ λαιμὸ μέχρι τοὺς γλου-

τούς. Λείπει τὸ κεφάλι καὶ τὸ τμῆμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω. Ἡ πίσω δψη εἶναι ἀποδομένη σχηματικά. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος, τυλιγμένος σὲ ἴματιο.

Τὸ ἴματιο εἶναι σφιχτὰ φορεμένο γύρω στὸ σῶμα καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξὶ χέρι, λυγισμένο στὸν ἄγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω ἀπὸ τὸ στῆθος καὶ φτάνει στὸν ἀριστερὸ ὕμετρο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐπίσης λυγισμένο, ἀκουμπᾶ πάνω στὸ στομάχι. Ἡ κοιλιὰ εἶναι φουσκωμένη.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

17. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E2225). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Ψ. 0,044 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στῆθος. Ἡ πίσω δψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς θὰ ὑποδύσταν μᾶλλον ἔνα γυναικεῖο ρόλο. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ εἰδώλιου εἶναι τόσο καταστρεμμένη ποὺ ὀποκλείει κάθε περιγραφή.

18. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E2636). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 I/37. "Ψ. 0,037 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στῆθος. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρά. Συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος καὶ ὑψώνει τὸ δεξί του χέρι πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι.

Τὸ κεφάλι γέρνει ἐλαφρὰ πρὸς τὸν ἀριστερὸ ὕμετρο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι ἀκουμπᾶ πάνω στὸ σῶμα. Τὸ ροῦχο ποὺ φορᾶ εἶναι στολισμένο μὲ δύο ταίνιες ποὺ χιαστὶ ἐνώνονται πάνω στὸ στῆθος.

Χρονολογεῖται στὸν 4ο αἰ. π.Χ.

I". Νέα Κωμωδία

1. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E3692). Κεφάλι Πάνα.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Ψ. 0,055 μ. Κόκκινος πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ κόκκινου χρώματος πάνω στὰ μαλλιά. Σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο· λείπουν μόνο τμήματα ἀπὸ τὰ κέρατα. Ἡ πίσω δψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά χωρίζονται σὲ ἔξι φέτες καὶ ἀποδίδονται μὲ κυματοειδεῖς, χαρακτὲς γραμμές. Ἀφήνουν ἀκάλυπτα τὰ μεγάλα, τραγίσια αὐτιά. Ἀκριβῆς πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, στὸ κέντρο, φυτρώνοιν δύο κέρατα. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ δὲν αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια ἀκολουθοῦν τὴν καμπύλη τῶν πάνω βλεφάρων τῶν ματιῶν. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν τονισμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη. Τὸ στόμα ἀνοιχτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ

χείλη. Τὸ κάτω χεῖλος εἶναι ἔλαφρὰ κρεμασμένο. Στρογγυλό, παχὺ πηγούνι. Ἀγένειος.

Γιὰ δμοιες μορφὲς στὸ T.B.L. Webster, Masks on Gnathia Vases, JHS, 71 (1951) 222, 232, πίν. XLVa καὶ ἕνας Πάνας στὸ μωσαϊκὸ ποὺ πρόσφατα ἐκτέθηκε στὸ Μουσεῖο Χανίων (πίν. 7).

Ἐλληνιστικό.

Γέροντες

2. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Εύρ. 1352). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Ν/29-30. "Υψ. 0,039 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο· λείπει μόνο μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω δεξὶ μέρος τῆς γενειάδας. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια δὲν εἶναι δμοια· τὸ δεξὶ ὑψώνεται περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, πλατιὰ στὴν ἄκρη της. Παχὺ μουστάκι. Ἀνοιχτὸ στόμα. Πλούσια, μακριὰ γενειάδα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος πρεσβύτου». (Παράλληλα: MINC², 66, XT1, τὸ α' τῆς πρώτης σειρᾶς).

Πρώιμο Ἐλληνιστικό.

3. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Ε1124). Τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,018 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Σώζεται μόνο τὸ κυλινδρικὸ στεφάνι, χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο, ποὺ ἡ ἐπιφάνειά του καλύπτεται μὲ μικρές, χαρακτὲς γραμμές. Πάνω ἀπὸ τὸ στεφάνι, τὸ κεφάλι καλυπτόταν μὲ κάπιο κάλυμμα. Τὰ φρύδια εἶναι ἀνυψωμένα.

Τὸ σωζόμενο τμῆμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «πορνοβοσκοῦ». (Παράλληλα: MINC², 80, UT 9).

Ἐλληνιστικὸ (2ος αἰ. π.Χ.).

4. Μουσεῖο Πέλλας (Ἀρ. Ε112). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, «Παραστάς» δυτικῆς οἰκίας 1. "Υψ. 0,028 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, ποὺ περιέχει προσμίξεις. Σώζεται ἀκέραιο. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὰ φρύδια παχιά, σχηματίζουν καμπύλες διαφορετικοῦ ὑψούς, καθὼς τὸ ἀριστερὸ εἶναι ἀνυψωμένο. Τὰ μάτια ἔχουν ἔξογκωμένους, στρογγυλούς βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι πλατιὰ στὴν ἄκρη της. Φουσκωμένα μάγουλα. Ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλὴ γενειάδα.

‘Ο ήθοποιός φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «σφιγνοπώγωνος». (Παράληλο: MINC², 85 καὶ 278, ΜΤ 37).

Πρώτῳ Ἑλληνιστικό.

Nearískoi

5. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εδρ. Ε1093). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I₂, ἐπιφανειακὸ στρῶμα, 28-29/K-I. “Ψ. 0,066 μ. Καστανόχρωμες πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ρόδιοῦ χρώματος. Λείπει δὲ τὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ στήθος καὶ κάτω. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

‘Ο ήθοποιός γέρνει ἐλαιφρὰ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ ἀριστερά. Τὰ μαλλιά, ποὺ ἀποδίδονται μὲν παρύλληλες, χαρυκτές γραμμιές, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὄμοις. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι διαφορετικὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ ἀριστερὸ εἶναι περισσότερο ὑψωμένο ἀπὸ τὸ δεξιό—μιὰ προσπάθεια τοῦ κοροπλάστη νὰ τονίσει τὴν ἔκφραση τοῦ προσωπείου. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοὺς βολβοὺς καὶ τονισμένα, παχιὰ βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη. Τὸ στόμα ἀνοικτό, μὲν λεπτὰ χείλη. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος.

‘Ο λυιμὸς εἶναι κοντὸς καὶ χοντρός.

Φορᾶ χιτώνα ποὺ σχιματίζει Υ μπροστὰ στὸ λαιμὸ καὶ ἴμάτιο. Τὸ ἴμάτιο καλύπτει τοὺς ὄμοις. Τὰ χέρια σώζονται μέχρι τὸ πάνω μέρος ἀπὸ τοὺς βραχίονες.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ τῆς κωμωδίας ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «β’ ἐπισείστου». (Παράληλο: MINC², 71, DT4).

Ἐλληνιστικό, 2ος αἰ. π.Χ.

6. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εδρ. Ε2487). Τμῆμα ἀπὸ τὴν κόμμιση κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Θ/34. “Ψ. 0,074 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μόνο τὸ ἀριστερὸ τμῆμα τῆς κόμμισης· δλόγυρα, πάνω καὶ πίσω ἀπὸ τὰ μαλλιά, θά υπῆρχαν ἐξάρματα, σήμερα σπασμένα.

Τὰ μαλλιὰ πρέπει νὰ ἦταν χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὸ μέτωπο, σὲ ἀκατάστατους, ἐλαιφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους καὶ θὰ κάλυπταν τὰ αὐτιά. Τὸ φρύδιο εἶναι ποχὺ καὶ ἀποδίδεται σὲ ἔξεργο ἀνάγλυφο. Σώζεται μόνο τὸ πάνω βλέφαρο.

Πρόκειται γιὰ τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο τοῦ «α’ ἐπισείστου». (Παράληλο: MINC², 73, DT17. MINC², 125, NT4).

2ος αἰ. π.Χ.

7. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εδρ. 1106). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Από τὴν Πέλλα, Τομέας I₂, ἐπιφανειακὸ στρῶμα, Μ-1/23. “Υψ. 0,028 μ.
’Ανοιχτόχρωμος γκρίζος πηλός. “Ολη ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται μὲ μαῦρο
γάνωμα ποὺ σὲ πολλὰ σημεῖα ἔχει ἀποξυθεῖ. Λείπει μικρὸ τμῆμα πάνω ἀπὸ
τὸ δεξὶ αὐτὶ καὶ τὸ δεξὶ φρύδι. Ἡ πίσω ὅψη λείπει ὀλόκληρη.

Τὸ μέτωπο εἶναι ύψηλὸ καὶ ἐλαφρὰ φουσκωμένο. Τὰ φρύδια, ποὺ ἀπο-
δίδονται ἀνάγλυφα, εἶναι δύο ύψηλὲς καμπύλες. Τὰ μάτια μικρά, βαθιὰ το-
ποθετημένα στὶς κόγχες τους, μὲ φουσκωμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη,
γαμψή καὶ πλατιὰ στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτό, μὲ λεπτὰ χείλη. Στρογ-
γυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ μεγάλα αὐτιά.

Τὸ μαῦρο γάνωμα ποὺ καλύπτει τὴν ἐπιφάνεια τοῦ προσωπείου εἶναι
ἔνα κύριο γνώρισμα (χρῶμα) δύο προσωπείων τῆς Νέας Κωμῳδίας, τοῦ
«κόλακα» καὶ τοῦ «παρασίτου». «Κόλαξ καὶ παράσιτος μέλανες, σὺ μὴν
ἔξω παλαιστραζ» (Ποιλυδεύκης, «Ὀνομαστικὸν» IV, 148).

‘Ο ήθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «παρασίτου». (Παράλληλα. Bie-
ber, «Theater»², εἰκ. 372 α-β καὶ 373 α-β. Mollard-Besques, iii, πίν. 311 α-β
καὶ 313 m). Τὸ μαῦρο ὄμως γάνωμα καὶ τὸ ὅτι ὅλη ἡ πίσω ὅψη λείπει ἀπὸ
τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ καὶ κάθετα πρὸς τὰ κάτω δείχνουν ὅτι τὸ μικρὸ
αὐτό, κωμικὸ κεφάλι ἔχει ἀποκολληθεῖ ἀπὸ κάποιο ἀντικείμενο, πιθανὸν
ἔνα ἀγγεῖο, τὸ ὅποιο διακοσμοῦσε.

‘Ελληνιστικό.

8. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. Ε559). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Ζ₂. “Υψ. 0,033 μ. Καστανόχρωμος πηλός.
Μαυρισμένο ἀπὸ φωτιὰ στὴ δεξιὰ πλευρά. Σώζεται ἀκέραιο. Συμπαγές.

Τὸ κρανίο εἶναι φαλακρό. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο ρυτίδες.
Τὰ φρύδια ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ ἀνυψώνονται σχηματίζοντας
καμπύλες. Τὰ μάτια μικρά, βαθιὰ τοποθετημένα στὶς κόγχες τους. Τὰ μῆλα
τοῦ προσώπου προεξέχουν ἔντονα. Ἡ μύτη εἶναι πολὺ μεγάλη, φουσκωμένη
καὶ γαμψή, μὲ μεγάλα ρουθούνια. Τὸ στόμα ἀνοικτό μὲ «κρεμασμένο» τὸ
κάτω χεῖλος ποὺ εἶναι ἐξαιρετικὰ χοντρό. Τὸ πηγούνι εἶναι μικρὸ καὶ στρογ-
γυλό. Ἀγένειος. Πολὺ μεγάλα αὐτιά.

‘Ο ήθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «παρασίτου». (Γιὰ παράλληλα,
στὸ προηγούμενο).

‘Ελληνιστικό.

9. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Ε650). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, ζώνη 48-50. “Υψ. 0,034 μ. Πορτοκαλής
πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του, μὲ προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσμα-
τος. Σώζεται μέχρι καὶ τὸ στόμα. Ἡ δεξιὰ πλευρά εἶναι καταστρεμμένη.
Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Τὸ μέτωπο εἶναι ύψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ τρεῖς παράλληλες ρυτί-

δες. Τὰ φρύδια εἶναι παχιά, ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ σχηματίζουν καμπύλες. Τὰ μάτια ἔχουν ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη, μεγάλη καὶ γαμψή, στραβώνει πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἀνοιχτὸ στόμα. Ρυτιδιασμένα μάγουλα.

‘Ο ήθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «παρασίτου». (Παράλληλο: Mollard-Besques, iii, 311a).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

Λοῦλοι

10. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E700). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος 1Α-ζώνη 28-30. “Υψ. 0,04 μ. Πορτοκαλῆς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του ποὺ περιέχει προσμίξεις. Λείπει ἔνα μικρὸ τιμῆμα ἀπὸ τὴν δεξιὰ πλευρά, στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Ραγισμένο σ’ ὅλη τὴν ἐπιφάνειά του. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια, κυματοειδεῖς γραμμές, διαφορετικὰ στὸ σχῆμα καὶ στὸ πάχος τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ δεξὶ εἶναι πιὸ παχὺ καὶ σχηματίζει μικρότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Τὰ μάτια ἔχουν μεγάλους, στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, οτρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Μουστάκι. Διάπλατα ἀνοιχτὸ στόμα. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

‘Ο ήθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πάππου». (Παράλληλα: MINC², 295, DPI, πίν. VIIIa).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

11. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E2577). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, I/36. “Υψ. 0,024 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Λείπει ὅλο τὸ πίσω τιμῆμα ἀπὸ τὸ κρανίο, τιμῆμα ἀπὸ τὴν πάνω ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ ὅλη ἡ γενειάδα. Συμπαγές.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι πολὺ χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι διαφορετικὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὅχι μόνο στὸ σχῆμα, ἀλλὰ καὶ στὸ πάχος, δύο κυματοειδεῖς γραμμές ἔντονα ἀποδομένες. Τὰ μάτια ἔχουν μεγάλους, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, στρογγυλὴ καὶ πλατιὰ στὴν ἄκρη της. Μουστάκι. Τὸ στόμα εἶναι διάπλατα ἀνοιχτό.

‘Ο ήθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «πάππου». (Παράλληλα, στὸ προηγούμενο).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

12. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. E1635). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Από τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 1Η/17. "Υψ. 0,044 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαυρος στὸ ἐσωτερικό του. Τὸ κεφάλι σώζεται ἀκέραιο. Λείπει δλο τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ λαιμὸν καὶ κάτω, πού, ὅπως μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ἀπὸ τὸ πάνω τμῆμα ποὺ σώζεται, θὰ ἦταν κοῖλο. Τὸ κεφάλι εἶναι συμπαγές. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ γέρνει τὸ κεφάλι ἐλαφρὰ πρὸς τὰ πίσω καὶ πρὸς τὸν ἀριστερό του ὄμο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ἔξογκωμένο καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ μάτια ἔχουν ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι γαμψή καὶ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτὸν καὶ ἔχει λεπτὰ χείλη. Λεία, μυτερὴ γενειάδα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 71, DT6, καὶ Mollard-Besques, iii, πίν. 151c).

Ἐλληνιστικό.

13. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E2226). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Απὸ τὴ Συλλογὴ Δημ. Σχ. Πέλλης. "Υψ. 0,υ33 μ. Πορτοκαλής πηλός. Λείπει τὸ τμῆμα ἀπὸ τὰ φρύδια καὶ πάνω. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς γραμμὲς ποὺ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, ἔχουν ἔξογκωμένους βολβούς καὶ τονισμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι πολὺ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα εἶναι διάπλατα ἀνοικτὸν καὶ ἔχει λεπτὰ χείλη. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

Ἐλληνιστικό.

14. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E2810). Τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Δ/34, στρ. 1. "Υψ. 0,034 μ. Ἀνοιχτόχρωμος πορτοκαλής πηλός, μαυρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ πάνω ἀριστερὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου μὲ μέρος ἀπὸ τὴν κόμμωση καὶ τὸ μέτωπο.

Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα καὶ ἀποδίδονται μὲ πλάγιες, παράλληλες, χαρακτὲς γραμμές. Τὸ φρύδιο δηλώνεται μὲ ἔνα ἔξαρμα στὸ ἀντίστοιχο σημεῖο τοῦ μετώπου. Τὸ μάτι ἔχει τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων.

Τὸ σωζόμενο τμῆμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «ἡγεμόνος θεράποντος».

Ἐλληνιστικό.

15. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E1753). Τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Οδός IA, ζώνη 72-74. "Υψ. 0,043 μ. Σώζε-

ται μόνο τὸ πάνω δεξὶ τμῆμα τοῦ προσωπείου μὲ μέρος ἀπὸ τὴν κόμμωση καὶ τὸ μέτωπο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, ἀποδίδονται μὲ πλάγιες, παράλληλες, χαρακτὲς γραμμές. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο παράλληλες ρυτίδες. Τὸ φρύδιο δηλώνεται μὲ ἔνα ἔξαρμα στὸ ἀντίστοιχο σημεῖο τοῦ μετώπου. Τὸ μάτι ἔχει τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων.

Τὸ τμῆμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «ἡγεμόνος θεράποντες». (Παράλληλα: MINC², 221, IT 71).

*Ελληνιστικό.

16. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε2111). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, τετρ. 3, ἐπιφανειακό στρῶμα. "Υψ. 0,035 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Σώζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ ἔνα φαλακρὸ προσωπεῖο· μαλλιά ὑπάρχουν στὶς πλευρὲς τοῦ προσωπείου καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ δύο παράλληλες ρυτίδες. Τὸ φρύδιο εἶναι καμπύλες γραμμές. Τὸ μάτι ἔχουν ἐξογκωμένους, στρογγυλούς βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, στρογγυλή καὶ ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα, διάπλατα ἀνοικτό, ἔχει λεπτὰ χειλη. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαίσωνα». (Παράλληλα: MOMC³ 187, ET2, πίν. Xd. MINC², 58, AV14. MINC², 59, AV23. Mollard-Besques, iii, πίν. 198).

*Ελληνιστικό.

17. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε2596). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, στρ. γ. "Υψ. 0,027 μ. Ἀνοιχτόχρωμος πορτοκαλῆς πηλός, γκρίζος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται σὲ ἄσχημη κατάσταση· ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι φθαρμένη καὶ λείπουν τμήματα πάνω ἀπὸ τὸ δεξιὸ κρόταφο καὶ ἀπὸ τὴν ἀριστερὴν πλευρά, δίπλα ἀπὸ τὸ στόμα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ ἔνα φαλακρὸ προσωπεῖο· μαλλιά ὑπάρχουν στὶς πλευρὲς καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Ποχιά, καμπύλογραμμα φρύδια. Μάτια μὲ στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς. Μικρή μύτη, στρογγυλή στὴν ἄκρη της. Φουσκωμένα μάγουλα. Διάπλατα ἀνοικτὸ στόμα μὲ λεπτὰ χειλη. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

Φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαίσωνα». (Παράλληλα: Mollard-Besques, iii, πίν. 328 a-e).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

18. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε2432). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,105 μ. Κοκκινωπός πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπουν τὸ κάτω μέρος ἀπὸ τὰ

πόδια και ἔνα μεγάλο τμῆμα ἀπὸ τὴν πίσω ὅψη. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη καὶ φέρει δόπη ὑερισμοῦ ἀκανόνιστου σχηματος. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κάθεται πάνω σὲ ψηλό, τετράγωνο βωμό.

Φορᾶ κυλινδρικὸ στεφάνι χαμηλὸ πάνω στὸ μέτωπο. Τὰ μαλλιά, στὰ πλάγια, καλύπτουν τὰ αὐτιὰ καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὕμιους. Τὰ φρύδια, ποὺ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μάτη, εἶναι ἀνυψωμένα. Μιὰ μικρὴ ρυτίδα σχηματίζεται ἀνάμεσά τους. Τὰ μάτια εἶναι μικρὰ καὶ ἔχουν φουσκωμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μικρή, στρογγυλή στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτὸ μὲ λεπτὰ χειλῆ. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

Εἶναι ντυμένος μὲ κοντὸ χιτώνα ποὺ φτάνει μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Κάτω ἀπὸ τὸ χιτώνα προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιά. Ἀπὸ πάνω φορᾶ ἱμάτιο ποὺ καλύπτει σφιχτὰ τοὺς ὕμιους καὶ τὰ χέρια. Τὸ δεξὶ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω στὸ στῆθος καὶ φτάνει στὸν ἀριστερὸ ώμο, σὲ μιὰ κίνηση σὰν νὰ θέλει νὰ τακτοποιήσει τὸ ρεῦχο σὲ κεῖνο τὸ σημεῖο. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐλαφρὰ λυγισμένο, ἀκουμπᾶ πάνω στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σώματος καὶ στηρίζεται στὸ βωμό. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διακρίνεται ἡ ἄκρη τοῦ ἱματίου, πτυχωμένη ἀκατάστατα.

Τὰ πόδια εἶναι χοντρά. Τὸ δεξὶ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Ο βωμὸς εἶναι τόσο ψηλός, ποὺ δὲ τὸν ἡθοποιὸ κάθεται μὲ τὰ πόδια κρεμασμένα.

Φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 216, 1530· 217, 154!. MINC², 293, XT32).

Ἐλληνιστικό.

19. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E639). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος 1-ζώνη 12-14, Στρ. 2. "Υψ. 0,04 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του ποὺ περιέχει προσμίξεις. Σώζεται τὸ κεφάλι τοῦ ἡθοποιοῦ καὶ ἔνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸν ἀριστερὸ ώμο ὅπου διακρίνονται οἱ πτυχὲς τοῦ ρούχου. Λείπουν μικρὰ τμήματα ἀπὸ τὴ μύτη, τὸ ἀριστερὸ μάγουλο καὶ τὸ κάτω τμῆμα τῆς γενειάδας. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Φορᾶ χαμηλὸ πάνω στὸ μέτωπο ἔνα κυλινδρικὸ στεφάνι. Τὰ μαλλιά, στὰ πλάγια, καλύπτουν τὰ αὐτιὰ καὶ φτάνουν μέχρι τοὺς ὕμιους. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ ἔξογκωμένο. Τὰ φρύδια ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ σχηματίζουν καμπύλες. Ἀνάμεσά τους σχηματίζεται μιὰ μικρὴ ρυτίδα. Τὸ στόμα εἶναι διάπλατα ἀνοικτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ χειλῆ. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Γιὰ παράλληλα, στὸ προηγούμενο).

Ἐλληνιστικό.

20. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Ε3719). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Από τὴν Πέλλα. Ὅψ. 0,036 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Σώζεται τὸ κεφάλι καὶ ἔνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ πάνω δεξὶ μέρος τοῦ σώματος, κάτω ἀπὸ τὴ γενειάδα. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ προσωπεῖο καὶ κυλινδρικὸ στεφάνι, χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο. Τὰ μαλλιά, στὰ πλάγια, καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὰ φρύδια, ποὺ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη, εἶναι ἀνυψωμένα. Τὰ μάτια μισάνοιχτα, μὲ παχιὰ βλέφαρα. Ἡ μύτη μικρή, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοικτό, μὲ λεπτὰ χείλη. Στρογγυλή, λεία γενειάδα.

Φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 315, ST56).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

21. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E1449). Τμῆμα ἀπὸ προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2. Θ-Ι/17-18. Ὅψ. 0,054 μ. Σώζεται μόνο τὸ πάνω δεξὶ τμῆμα τοῦ προσωπείου.

Χαμηλὰ πάνω στὸ μέτωπο ὑπάρχει ἔνα κυλινδρικὸ στεφάνι. Ἡ κόμμωση διακρίνεται κάτω ἀπὸ τὸ στεφάνι, πάνω στὸν κρόταφο. Τὰ φρύδια σχηματίζουν παχιές καμπύλες καὶ ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, μὲ τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων καὶ ἔξογκωμένους βολβούς. Μεγάλη μύτη.

Τὸ τμῆμα ἀνήκει σὲ προσωπεῖο «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». Έλληνιστικό.

22. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E4012). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα. Ὅψ. 0,033 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος, πορτοκαλιοῦ καὶ ρόζ χρώματος. Λείπει τμῆμα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, ἀπὸ τὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πλευρὰ καὶ ἀπὸ τὸ στόμα καὶ κάτω. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη.

Τὰ μαλλιὰ εἶναι χτενισμένα σὲ σπείρα. Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς γραμμές. Μεγάλη μύτη. Φουσκωμένα μάγουλα.

Έλληνιστικό.

23. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E2191). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Απὸ τὴν Πέλλα, Τετρ. 2, στρῶμα κεραμίδων Ξ-0/18-19. Ὅψ. 0,041 μ. Ποριοκαλῆς πηλός. Σώζεται μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ στῆθος. Λείπουν τὰ χέρια, τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ στῆθος καὶ κάτω, καὶ τὰ πόδια. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι φθαρμένη. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Φορᾶ τὸ προσωπεῖο ἐνὸς φαλακροῦ, γενειοφόρου ἄνδρα. Μαλλιὰ ὑπάρχουν μόνο πάνω στοὺς κροτάφους. Μεγάλη μύτη. Πλούσια γενειάδα.

Δὲν ὑπάρχει λαιμός· τὸ κεφάλι φαίνεται κολλημένο πάνω στοὺς ὄμους. Τὸ στῆθος εἶναι γυμνὸ καὶ συρκῶδες. Φουσκωμένο στομάχι.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναγνωριστεῖ τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾶ. (Παράλληλο: Mollard-Besques, iii, πίν. 248α).

Ἐλληνιστικό.

24. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E1335). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Μ-Ν/3. "Ψ. 0,032 μ. Καστανόχρωμος πηλός. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω δεξὶ μέρος τοῦ προσωπείου καὶ τῆς γενειάδας καὶ μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς κόμμωσης. Ἡ πίσω δύψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενιομένα σὲ σπείρα, πλαισιώνευν τὸ προσωπεῖο καὶ καλύπτουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια, ποὺ ἐνόνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη, εἶναι διεφορετικὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ ἀριστερὸ ὑψώνεται περισσότερο ἀπὸ τὸ δεξῖ. Ἀνάμεσα στὰ φρύδια σχηματίζεται μιὰ μικρὴ ρυτίδα. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη μεγάλη, πλατιὰ στὴν ἄκρη της. Διάπλατα ἀνοιχτὸ στόμα. Γενειάδα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἐπισείστου ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 51, AS2· 51, AS3· 66, XT1, XT2· 68, XT 18· 73, DT 19· 74, DT 23· 75, KT4· 79, MT2· 84, MT34· 92, ZT 23· 93, ZT99· 96, ZT48).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

25. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. 1675). Πόδια ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Ὁδὸς IA, ζώνη 74-76. "Ψ. 0,051 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται μόνο τὰ πόδια καὶ ὁ βωμός. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς κάθεται μὲ τὸ ἀριστερὸ πόδι σταυρωμένο πάνω ἀπὸ τὸ δεξὶ πάνω σὲ δρθογώνιο βωμό. (Παράλληλα: TK, 419/7 καὶ 425/8).

Ἐλληνιστικό.

26. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. 2446). Πόδια ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Δ/32. "Ψ. 0,063 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του, ποὺ περιέχει προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται μόνο τὰ πόδια τοῦ ἡθοποιοῦ ποὺ ἀποδίδονται ἐντελῶς σχηματικά. Κοῖλο.

Φορᾶ κοντὸ χιτώνα. Τὰ πόδια εἶναι πολὺ χοντρά· τὸ δεξὶ ἔρχεται καὶ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερό. (Παράλληλα: T.K., 419/1,3,5 καὶ 424/12).

Ἐλληνιστικό.

27. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. 2497). Πόδια ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Θ/35). "Υψ. 0,064 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαύρος στὸ ἐσωτερικό του, ποὺ περιέχει προσμίξεις. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται μόνο τὰ πόδια ποὺ ὑποδίδονται ἐντελῶς σχηματικά. Κοῖλο.

"Ομοιο μὲ τὸ προηγούμενο.

Ἐλληνιστικό.

28. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E1304). Πόδια ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας A, Τετρ. 2 Ξ-0/25. "Υψ. 0,054 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζονται τὰ πόδια, ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω. Ἡ πίσω δύψη δὲν είναι πλασμένη. Κοῖλο.

Τὰ πόδια είναι χοντρά. Τὸ δεξὶ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ ἀριστερό. Πάνω στὸν ἀστράγαλο τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ διακρίνεται ἡ ἄκρη τοῦ ἐφαρμοστοῦ ρούχου, ποὺ φοροῦσε κατάσαρκα ὁ ἡθοποιός.

Ἐλληνιστικό.

29. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E2592). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, 1/36. "Υψ. 0,093 μ. Πορτοκαλής πηλός. Βρέθηκε σπασμένο σὲ δύο κομμάτια ποὺ κολλήθηκαν. Λείπει τὸ κεφάλι καὶ τηῆμα ἀπὸ τὴν πλάγια δεξιὰ πλευρὰ τῆς κύριας καὶ πίσω δύψης καὶ τὸ δεξὶ χέρι. Στὴ θέση ὅπου θὰ ἦταν τὸ κεφάλι ὑπάρχουν πολλές, μικρές δύπες· τὸ κεφάλι θὰ είλει φτιαχτεῖ σὲ χωριστὴ μῆτρα καὶ πιθανὸ νὰ ἦταν συμπαγές. Ἡ πίσω δύψη δὲν είναι πλασμένη καὶ φέρει δπὴ ἀερισμοῦ. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ κάθεται πάνω σὲ ἔνα, ἐντελῶς σχηματικὰ ἀποδομένο, κυλινδρικὸ κάθισμα.

Φορᾶ μακρὺ χιτώνα, ζωσμένο πάνω ἀπὸ τὸ στομάχι. Κάτω ἀπὸ τὸ χιτώνα προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιά. Ἀπὸ πάνω φορᾶ ἴμάτιο ποὺ καλύπτει τὸν ἀριστερὸ ὄμοι καὶ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ φτάνει μέχρι κάτω τὰ πόδια. Τὸ ἀριστερὸ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω στὴν κοιλιά. Κάθεται μὲ τὰ γόνατα ἀνοικτὰ· στὸ ὑψοῦ τῶν ἀστραγάλων τὰ πόδια συγκλίνουν καὶ τὸ ἀριστερὸ σταυρώνει πάνω ἀπὸ τὸ δεξῖ.

Δέν ἔχουν σωθεῖ εἰδώλια ἡθοποιῶν τῆς Ν. Κωμῳδίας ποὺ νὰ φοροῦν τέτοια μακριὰ ροῦχα. Μὲ μακριοὺς χιτῶνες εἰκονίζονται οἱ ἡθοποιοὶ στὰ μωσαϊκὰ τοῦ Μενάνδρου στὴ Μυτιλήνη.

Ἐλληνιστικό.

30. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Ε3611). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

’Απὸ τὴν Πέλλα. Ὅψ. 0,064 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται τὸ τμῆμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω καὶ ἡ ἀριστερὴ παλάμη.

’Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται δρθιος, μὲ τὰ πόδια κοντὰ τὸ ἔνα στὸ ἄλλο, καὶ ἀνασύρει μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι τὸ ροῦχο του.

Τὸ ροῦχο καλύπτει τὴ φουσκωμένη κοιλιὰ καὶ τοὺς μηροὺς καὶ φτάνει διαγόνια μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι, ποὺ καλύπτεται ἀπὸ τὸ ροῦχο, ὁ ἡθοποιὸς τὸ ἀνασύρει πρὸς τὰ πάνω. Ἀπὸ τὴν κίνηση αὐτῇ σχηματίζονται παράλληλες, διαγώνιες πτυχές. Ἡ ἄκρη του ρούχου διακρίνεται στὴν ἀριστερὴ πλευρά.

Τὰ πόδια εἶναι χοντρά.

Ἐλληνιστικό.

31. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Ε1446). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

’Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Κ-Λ/29-30. Ὅψ. 0,083 μ. Ἀνοιχτόχρωμος καφετής πηλός. Λευκὸ ἐπίχρισμα καλύπτει δλη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια. Ἰχνη ρὸς χρώματος πάνω στὸ στῆθος, στὴ δεξιὰ πλευρὰ πάνω στὴ χλαμύδα καὶ στὸ ἀριστερὸ πόδι. Ἐλάχιστα ἴχνη κίτρινου χρώματος στὴ δεξιὰ πλευρά, πάνω στὸ χιτώνα. Σώζεται μόνο τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀριστερὸ πόδι. Δύο σπασίματα στὸ ὄψος τῶν ὄμοιων μαρτυροῦν γιὰ τὴ θέση τῶν χεριῶν ποὺ θὰ ἦταν ἐλεύθερα. Λείπουν τὸ κεφάλι, τὸ δεξιὸ πόδι καὶ τὸ κάτω τμῆμα ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ πόδι. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

’Ο ἡθοποιὸς παρουσιάζεται σὲ κίνηση. Φορᾶ χιτώνα καὶ χλαμύδα. Ὁ χιτώνας εἶναι κοντὸς καὶ ἐφαρμοστός, ζωσμένος στὴ μέση. Κάτω ἀπὸ τὸ δέσιμο προβάλλει ἡ φουσκωμένη κοιλιά. Ἡ χλαμύδα πέφτει πάνω ἀπὸ τοὺς ὄμοιους καὶ καλύπτει τὴν πλάτη. Ἀπλώνεται πίσω, δημιουργώντας ἔνα φόντο ποὺ πάνω του προβάλλεται ἡ μορφή.

Γιὰ ὅμοιες μορφὲς ἡθοποιῶν σὲ κίνηση: MINC², 77, YT12. MINC², 84 καὶ 278, MT 31 καὶ Bieber, «Theater»², εἰκ. 297, 395-397.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

32. Μουσεῖο Πέλλας (Ε3296). Τμῆμα ἀπὸ τὴν κόμμωσι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

’Απὸ τὴν Πέλλα. Ὅψ. 0,022 μ. Καστανόχρωμος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Σώζεται μόνο τὸ πάνω ἀριστερὸ τμῆμα τῆς κόμμωσης.

33. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Ε3537). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

’Απὸ τὴν Πέλλα. Ὅψ. 0,067 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο ἔνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος του σώμα-

τος καὶ τὰ πόδια. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Ὁπή ἀερισμοῦ στὸ κάτω μέρος τῆς βάσης.

Τὸ ροῦχο, πτυχωμένο σὲ παράλληλες πτυχές, φτάνει διαγώνια μέχρι πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Ἡ ἄκρη του κρέμεται στὴν ἀριστερὴ πλευρά. Τὰ πόδια φαίνονται γυμνά. Τὸ δεξὶ εἶναι στάσιμο, ἐνῷ τὸ ἀριστερὸ βρίσκεται σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ αὐτό.

Ἐλληνιστικό.

34. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. 3227). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,044 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μόνο ἔνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ σώματος καὶ τὸ δεξὶ χέρι πού, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω στὸ σῶμα. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

35. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E1257). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Μ-Ο/4-7. "Υψ. 0,042 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μόνο τὸ τμῆμα ἀπὸ τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ μέχρι τὴν κοιλιὰ καὶ τὸ δεξὶ χέρι μέχρι κάτω ἀπὸ τὸν ἀγκώνα, πού λυγίζει καὶ ἀκουμπᾶ πάνω στὸ σῶμα. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Γυναικεῖς

36. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E4573). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,101 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῆς ἀριστερῆς καὶ δεξιᾶς πλευρᾶς. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο. Τὸ κεφάλι συμπαγές.

Ἡ μορφὴ εἰκονίζεται ὅρθια. Τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾶ, καθώς καὶ ἡ ἐνδυμασία της, χιτώνας καὶ ἱμάτιο, δείχνουν δτὶ ὑποδύεται ἔνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα κατευθείαν πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, σχηματίζουν κάτι σὰν σπείρα καὶ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. Πάνω ἀπὸ τὴ σπείρα αὐτή, τὸ κεφάλι καλύπτεται ἀπὸ τὸ ἱμάτιο. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια εἶναι ἀνυψωμένα καὶ σχηματίζουν καμπύλες διαφορετικοῦ ὑψούς, ὡφοῦ τὸ ἀριστερὸ εἶναι περισσότερο ὑψωμένο ἀπὸ τὸ δεξί. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὰ μῆλα τοῦ προσώπου τονισμένα. Τὸ στόμα εἶναι ἀνοικτὸ σὲ μορφασμό. Τετράγωνο πηγούνι.

Τὸ ἱμάτιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κεφάλι, καλύπτει τοὺς ὤμους, τὰ χέρια καὶ τὸ σῶμα καὶ φτάνει μέχρι τὸ ὑψος τῶν μηρῶν. Εἶναι φορεμένο σὰν μιὰ μπέρτα. Τὸ δεξὶ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ἀκουμπᾶ πάνω στὸ στῆθος, κάτω ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ χέρι, ποὺ ἐπίσης λυγισμένο κρατᾷ τὸ ἱμάτιο κάτω ἀπὸ τὸ

πηγούνι. Ἡ κοιλιά δὲν εἶναι φουσκωμένη. Τὸ δεξὶ πόδι ἡταν πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ ἄριστερό.

Ἡ μορφὴ ἔχει ἀποδοθεῖ χωρὶς ἴδιαίτερη ἐπιμέλεια. Τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἀδρὰ καὶ οἱ πτυχὲς ἐντελῶς σχηματικὰ ἀποδομένες μὲν χαρακτὲς γραμμές.

Οἱ ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τῆς «παχείας γραός». (Παράλληλα: MINC², NM1-μωσαϊκὸ Διοσκουρίδη, ὅπου ὑπάρχει ὅχι μόνο καταπληκτικὴ ὁμοιότητα στὴν ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσωπείου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια ροῦχα, φορεμένα μὲν τὸν ἴδιο τρόπο-MINC², YM 2 --μωσαϊκὸ Μενάνδρου στὴ Μυτιλήνη—MOMC³, 140, ST 13b (πρωιμότερο) καὶ Mollard-Besques, iii, πίν. 329g).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

37. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. K3689). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα. "Ψ. 0,046 μ. Γκριζωπὸς πηλός. Σώζεται ἀκέραιο. Στὸ πάνω μέρος τῆς πίσω ὅψης ὑπάρχει μία μικρὴ δπή.

Μὲ μοναδικὴ ἐπιμέλεια ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ κόμμωση· τὰ μαλλιά, χτενισμένα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, χωρίζονται σὲ δχτὼ φέτες καὶ ἀποδίδονται μὲ μικρές, χαρακτές, πλάγιες, παράλληλες γραμμές. Πάνω ἀπὸ τὴν κορυφὴν δένονται σ' ἔνα στρογγυλό, πλατύ, κότσο. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια δηλώνονται μὲ δύο ἔξαρματα στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τοῦ μετώπου. Τὰ μάτια εἶναι ὀμυγδαλόσχημα καὶ ἔχουν παχιά, τονισμένα βλέφαρα. Μακριὰ μύτη. Τὸ στόμα εἶναι μικρὸ καὶ ἀνοιχτό, μὲ λεπτὰ χείλη. Στρογγυλὸ πηγούνι.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τῆς «ψευδοκόρης». (Άκριβὲς παράλληλο: «Meligunis Lipára», πίν. CXCIII, 5-6).

2ος αἰ. π.Χ.

38. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. E 2470). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, M/34, στρ. 1. "Ψ. 0,038 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Εἶναι λίγο καταστρεμμένο στὴ μύτη καὶ στὸ μέτωπο. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Μὲ ἴδιαίτερη φροντίδα ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ κόμμωση: τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ἐλαφρὰ κυματοειδεῖς βοστρύχους, χωρίζονται στὴ μέση καὶ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καλύπτοντας τὰ ἀντιά στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ μαζεύονται σ' ἔνα ἔξαρμα ποὺ εἶναι στολισμένο μ' ἔνα κόσμημα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σφαιρικὰ ἀντικείμενα. Τὰ μάτια εἶναι ὀμυγδαλόσχημα καὶ ἔχουν παχιὰ βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μακριά· τὰ ρουθούνια ἀποδίδονται μὲ δύο δπές. Τὸ στόμα ἀνοικτὸ καὶ ἔχει λεπτὰ χείλη. Στρογγυλὸ πηγούνι.

Τὸ ἐντελῶς ἴδιομορφὸ χτένισμα συναντᾶται σὲ πήλινα εἰδώλια τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. "Οπως σημειώνει ἡ D. B. Thompson, «Troy, Supple-

mentary Monograph 3», Princeton 1969, σ. 42: «Οἱ ἄκρες τῶν μακριῶν μαλλιῶν σχηματίζουν ἔνα ἔξαρμα πάνω στὸ κεφάλι ὅπου δένονται, ἀλλὰ ἀντὶ νῦ κυματίζουν ἐλεύθερες, δημιουργοῦν κυματοειδεῖς βοστρύχους τα-κτοποιημένους ὀλόγυρα στὸ ἔξαρμα» (Thompson, «Troy, Supp. Mono- graph 3», πίν. XLIV, 206. V. Poulsen, «Catalogue de terres cuites grecques et romaines», Copenhagen 1949, σ. 40-41, πίν. XLV, TK, 63/2).

Στις θεατρικὲς μορφὲς τὸ χτένισμα εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν 4ο αἰ. π.Χ.

‘Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τῆς «ψευδοκόρης». (Παράλληλα: MINC², 62, BT7. MINC², 66, XT1—τὸ β' προσωπεῖο τῆς πρώτης σειρᾶς. MINC², 168, XS2). Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

39. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε2744) Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Κ/46. “Υψ. 0,091 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Τίχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται ἀκέραιο. Δύο μικρὲς ὀπὲς γιὰ ἀνάρτηση ὑπάρχουν στὸ πάνω μέρος τῆς πίσω ὅψης.

‘Η κόμμωση ἔχει ἀποδοθεῖ μὲ ἐπιμέλεια: τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ δχτὼ φέτες πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, δένονται σὲ κότσο ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ κυματοειδεῖς βοστρύχους ἀρκεὶ ἀπὸ τὴν κοφυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ, ἀφήνοντας ἀκάλυπτα τὰ αὐτιά. Στὸ δεξὶ αὐτὶ διακρίνεται τὸ σκουλαρίκι ποὺ ἔχει τὴ μορφὴ δίσκου· στὸ ἀριστερὸ αὐτὶ ὑπάρχει, στὴ θέση τοῦ σκουλαρικοῦ, μιὰ μικρὴ ὀπὴ ποὺ δείγνει ὅτι τὰ κοσμήματα αὐτὰ εἶχαν φτιαχτεῖ χωριστὰ ἀπὸ τὸ προσωπεῖο. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια δηλώνονται μὲ δύο ἔξαρματα στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τοῦ μετώπου καὶ ἀκολουθοῦν τὴ γραμμὴ τῶν πάνω βλεφάρων. Τὰ μάτια εἶναι ἀμυγδαλόσχημα καὶ ἔχουν παχὺ ὄψην. Μακριά, ὅμορφη μύτη. Ἀνοικτό, μικρὸ στόμα. Στρογγυλὸ πιγούνι.

Τὰ μαλλιὰ τῆς μορφῆς εἶναι χτενισμένα σὲ «melon». Σ' αὐτὸ τὸ χτένισμα «τὰ μαλλιὰ διαιροῦνται σὲ πλατιές φέτες ποὺ συνήθως ἀπὸ τὸ ἔνα αὐτὶ μέχρι τὸ ἄλλο εἶναι δχτὼ» (Thompson, «Troy, Supplementary Mono- graph 3», σ. 38).

Τὸ κεφάλι μιᾶς γνωαικείας μορφῆς μὲ χτένισμα ἀκριβῶς ὅμοιο μ' αὐτοῦ προσωπείου δημοσίευσε ὁ R. Kekulé, «Die antiken Terrakotten II», Stuttgart 1884, πίν. XIV, 8.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «έταιριδίου». (Παράλληλα: MINC², 133, IT 28· 154, UT 86· 183, MN1· 183, NM2).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

40. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Ε277/113). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Πέλλα. “Υψ. 0,086 μ. Καφετής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται ἀκέραιο.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο μιᾶς νέας γυναίκας.

Μὲ μοναδικὴ ἐπιμέλεια ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ κόμμωση: τὰ μαλλιὰ χωρίζονται στὴ μέση καί, τακτοποιημένα σὲ λεπτούς, κυματοειδεῖς βοστρύχους, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο· στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ μαζεύονται σὲ κότσο ποὺ στὴ βάση του δένεται μὲ μιὰ πλατιὰ ταινία διακοσμημένη μὲ στρογγυλὰ ἔξαρματα, τοποθετημένα κατὰ διαστήματα. Στὴν ἀριστερὴ πλευρά, κάτω ἀπὸ τὸ χτένισμα, διακρίνεται τὸ σκουλαρίκι ποὺ ἔχει μορφὴ δίσκου. Τὸ σκουλαρίκι τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ λείπει. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ μάτια ἀμυγδαλόσχημα μὲ τονισμένα, παχιὰ βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μακριά· τὰ ρουθούνια δηλώνονται μὲ δύο δόπες. Μεγάλο, ἀνοικτὸ στόμα μὲ παχιὰ χείλη.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «λαμπαδίου». (Γιὰ ἓνα ὅμοιο χτένισμα, μὴ θεατρικοῦ προσωπείου, Thompson, «Troy, Supplementary Monograph 3», πίν. XLIII, 204. Παράλληλα: TK, 421/6 καὶ WAM, C 5 ποὺ δὲ Webster χαρακτηρίζει σὰν ψευδοκόρη).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰ. π.Χ.

41. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E2589). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, M/42. "Υψ. 0,053 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ κεφάλι καὶ τὸ ἀνυψωμένο δεξὶ χέρι τοῦ ἡθοποιοῦ.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει τὸ δεξὶ του χέρι πάνω στὸ κεφάλι του.

Φορᾶ τὸ προσωπεῖο μιᾶς νέας γυναίκας. Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ ἀκατάστατους, κυματοειδεῖς βοστρύχους πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο· πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο μαζεύονται σὲ ἓνα ἔξαρμα. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ φρύδια παχιά, ἀποδομένα σὲ ἀνάγλυφο. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη καὶ πλατιὰ στὴν ἄκρη της. Ἀνοικτὸ στόμα. Εἶναι ντυμένος μὲ χιτώνα καὶ ἴμάτιο. Τὸ ἴμάτιο καλύπτει τὸ κεφάλι, πίσω ἀπὸ τὸ ἔξαρμα τῶν μολλιῶν. Ο χιτώνας διακρίνεται πάνω στὸ βραχίονα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ.

Φορᾶ τὸ προσωπεῖο τῆς «β' ψευδοκόρης» (TK, 421/9).

Πρώιμο ἐλληνιστικό.

42. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Εύρ. 2168). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, N/21-22. "Υψ. 0,037 μ. Πορτοκαλής πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Σώζεται μόνο τὸ κεφάλι, οἱ δόμοι καὶ τὰ χέρια. Ἡ πίσω δύη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει ἐνωμένα τὰ δυό του χέρια πάνω ἀπὸ

τὸ κεφάλι. Τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾶ δείχνει ὅτι ὑποδύεται ἔνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου εἶναι ἀσαφῆ. Τὰ μαλλιά εἶναι χτενισμένα δλόγυρα στὸ προσωπεῖο καὶ μαζεύονται σ' ἔνα ἔξαρμα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη. Πάνω στοὺς ὄμιους διακρίνονται οἱ πτυχὲς ἀπὸ τὸ ροῦχο ποὺ φορᾶ.

Ἐλληνιστικό.

ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ

1. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Ε2532). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2, Α/38, στρ. 3. "Υψ. 0,044 μ. Ἀνοιχτόχρωμος καφετής πηλός. Λευκὸ ἐπίχρισμα σ' δλη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειά του. Σώζεται ἀκέραιο. Στὸ πάνω μέρος τῆς πίσω ὅψης ὑπάρχει μιὰ μικρὴ δπή, ἐνῶ τὰ ἵχνη μιᾶς δεύτερης διακρίνονται λίγο μακρύτερα ἀπὸ τὴν πρώτη· ἵσως εἶναι δපὲς ἀναρτήσεως. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιὰ εἶναι ἀραιά, χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὸ μέτωπο, καὶ ἀφήνουν ἀκάλυπτα τὰ αὐτιὰ ποὺ εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ σὲ διαφορετικὸ ὑψος τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀφοῦ τὸ ἀριστερὸ βρίσκεται ψηλότερα ἀπὸ τὸ δεξί. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι παχιὰ καὶ βαριά, διαφορετικὰ στὸ σχῆμα τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ δεξιὸ σχηματίζει κανονικὴ καμπύλη, ἐνῶ τὸ ἀριστερὸ εἶναι μιὰ κυματοειδῆς γραμμή. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, ἔχουν τονισμένα βλέφαρα καὶ ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη μεγάλη, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της, στραβώνει ἐλαφρὰ πρὸς τὰ δεξιά. Τὸ στόμα μεγάλο, ἀνοικτό, ἔχει πολὺ χοντρὰ χείλη. Μικρό, τετράγωνο πηγούνι. Ἀγένειος.

Ἐλληνιστικό.

2. Μουσεῖο Πέλλας (Άρ. Ε917) Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Δρόμος IA, ζώνη 72-74. "Υψ. 0,04 μ. Ἀνοιχτόχρωμος πορτοκαλής πηλός, μαύρος στὸ ἐσωτερικό του. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μόνο τὸ κεφάλι, ὁ δεξιὸς ὄμος καὶ τὸ δεξιὸ χέρι ἀπὸ τὸν ἄγκωνα περίπον. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται νὰ ὑψώνει τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πάνω καὶ νὰ τὸ γέρνει πρὸς τὸν ἀριστερὸ ὄμο, ἀκουμπώντας τὸ δεξιὸ χέρι πάνω στὸ δεξιὸ του ὄμο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὸ μέτωπο, ἀφήνουν ἀκάλυπτα τὰ μεγάλα αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια παχιὰ καὶ βαριά· τὸ δεξιὸ σχηματίζει ὑψηλότερη καμπύλη ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ καὶ εἶναι παχύτερο ἀπὸ αὐτό. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν ἔξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της· τὰ ρουθούνια

δηλώνονται μὲ δύο δπές. Τὸ στόμα εἶναι ἐντελῶς ἀνοιχτὸ καὶ ἔχει παχιά χείλη· μέσα του διακρίνονται ἡ γλώσσα καὶ τὰ δόντια. Στρογγυλὸ πηγούνι. Ἀγένειος. Τὸ κεφάλι εἶναι κολλημένο πάνω στὸ σῶμα. Οἱ πτυχὲς ποὺ φαίνονται πάνω στὸ δεξιὸ δόμο εἶναι ἐνδὸς μανδύα ποὺ ἔδενε στὸ λαιμὸ καί, πάνω ἀπὸ τοὺς δόμους, ἔπεφτε πίσω στὴν πλάτη.

Ἐλληνιστικό.

3. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. Ε1023). Κεφάλι ταχυδακτυλουργοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I₂, στρ. 1. "Υψ. 0,046 μ. Πορτοκαλῆς πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ πορτοκαλιοῦ χρώματος. Σώζεται ἀκέραιο. Ἡ πίσω δψη δεν εἶνα πλασμένη. Κοῖλο.

Εἶναι τὸ κεφάλι ἐνδὸς παιδιοῦ ποὺ εἰκονίζεται μ' ἔνα μικρὸ τόπι μέσα στὸ ἀνοικτὸ του στόμα.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὸ μέτωπο, εἶναι κοντὰ καὶ ἀραιὰ καὶ ἀποδίδονται μὲ χαρακτὲς γραμμές. Τὸ μέτωπο ὑψηλὸ καὶ αὐλακώνεται ἀπὸ δύο παράλληλες ρυτίδες. Τὰ μάτια κανονικὰ στὸ σχῆμα τους μὲ παχιά, τονισμένα βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη, πλαταίνει στὴν ἄκρη της· τὰ ρουθούνια εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ δηλώνονται μὲ δύο δπές. Ἐντελῶς χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ τεράστια αὐτιά. Μέσα στὸ ἀνοικτὸ στόμα εἶναι τὸ τόπι ποὺ τὸ συγκρατεῖ μὲ τὰ χείλη. Μικρό, στρογγυλὸ πηγούνι.

Ἐλληνιστικό.

4. Μουσεῖο Πέλλας (Αρ. Εύρ. Ε3380). Κεφάλι ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὴν Πέλλα. "Υψ. 0,046 μ. Κοκκινωπὸς πηλός, κακῆς ποιότητας. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται μέχρι τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ. Ἡ πίσω δψη εἶναι σχηματικὰ ἀποδομένη. Συμπαγές.

Τὸ κεφάλι γέρνει πρὸς τὰ δεξιά του. Ὅπάρχει μιὰ γραμμή, σὰν αὐλάκι, πάνω ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ ποὺ φτάνει στὰ πλάγια μέχρι τὰ αὐτιά. Δύο μικρὲς δπὲς ὑπάρχουν στὰ σημεῖα κάτω ἀπὸ τὰ αὐτιά. Τὸ κεφάλι εἶναι φαλακρό. Πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο, ποὺ ἔχει μιὰ κλίση πρὸς τὰ πίσω, τὸ κρανίο σχηματίζει ἔνα ἔξόγκωμα. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ δύο βαθιές, καμπυλόγραμμες, παράλληλες ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι δύο κυματοειδεῖς, ἔξεργες γραμμές, διαφορετικὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ὄλλο. Μία μικρὴ ρυτίδα ὑπάρχει κάθετα ἀνάμεσα στὰ φρύδια. Τὰ μάτια εἶναι μικρά· τὰ βλέφαρα πολὺ φουσκωμένα. Ἡ μύτη, πολὺ μεγάλη καὶ γαμψή, πλαταίνει στὸ κάτω ἄκρο της· τὰ πτερύγια εἶναι ἴδιαίτερα τονισμένα. Τὰ μάγουλα φουσκωμένα· στὸ κάτω μέρος τους ὑπάρχει μιὰ γραμμὴ ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι συνέχεια ἐκείνης ποὺ ἔκινούσε ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ προσδιορίζει τὸ κάτω δριο τοῦ προσωπείου ποὺ φοροῦσε ὁ ἡθοποιός. Τὸ προσωπεῖο καλύπτει τὸ μέτωπο, τὰ μάγουλα καὶ τὴ μύτη. Ἀφήνει ἀκάλυπτα τὸ στόμα

καὶ τὸ πηγούνι. Τὸ στόμα εἶναι μικρὸ καὶ ἔχει τὸ σχῆμα μιᾶς καρδιᾶς. Ἔτσι ὅπως «μαζεύεται» ἵσως ὁ ἡθοποιὸς σφύριζε. Μικρό, στρόγγυλο πηγούνι. Ἀγένειος.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ τῆς Atellana ποὺ φορῦ τὸ προσωπεῖο τοῦ Maccus. Ὁ Maccus εἶναι ὁ πρόγονος τοῦ Πουλτσινέλλα τῆς Comedia dell'arte ποὺ ἀνῆκε στὴν διάδα τῶν δούλων. Ἡταν ἥρωας «ἀπληστος καὶ χοντροκέφαλος». (Παράλληλα: P. Ghiron-Bistagne, «Les demi-masques», RA 1970², σ. 279, εἰκ. 34. Γιὰ μεταγενέστερες ἐπιβιώσεις τοῦ τύπου στὴν Comedia dell'arte, Ph. Hartnoll, «Ιστορία τοῦ θεάτρου», ἑλλην. μετάφραση, Ἐκδόσεις Ὑποδομή, Ἀθήνα 1980, σ. 77, εἰκ. 69).

Χρονολογεῖται στὸν 1ο αἰ. π.Χ.

Ἐλληνιστικό.

5. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. 1348). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Τομέας I, Τετρ. 2 Κ-Λ/24-25. Ὅψ. 0,044 μ. Κόκκινος πηλός, μαῦρος στὸ ἐσωτερικό του. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὸ πηγούνι καὶ τὸ κάτω δεξὶ μέρος ἀπὸ τὸ μάγουλο. Ἡ πίσω ὄψη δὲν εἶναι πλασμένη. Συμπαγές.

Τὸ κρανίο εἶναι φαλακρό. Πάνω ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ μέτωπο καὶ μέχρι τὰ αὐτιά αὐλακώνεται ἀπὸ μιὰ βαθιὰ γραμμή. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες. Τὰ φρύδια εἶναι δύο ἐλαφρὰ ἐξύρματα στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τοῦ μετώπου. Τὰ μύτια εἶναι μικρὰ καὶ ἔχουν παχιὰ βλέφαρα. Ἡ μύτη μεγάλη, στραβώνει πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ἔχει μεγάλα ρουθούνια. Τὸ στόμα εἶναι μικρὸ καὶ ἀνοικτό τὸ πάνω χεῖλος προεξέχει. Στρογγυλὴ μικρὴ γενειάδα(ι). Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ διακρίνεται τὸ αὐτὶ τῆς μιορφῆς, ποὺ στὴ δεξιὰ πλευρὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἔνα ἔξαρμα.

Δὲν φορᾶ κάποιο ἀπὸ τὰ γνωστὰ προσωπεῖα.

Ἐλληνιστικό.

6. Μουσεῖο Πέλλας (Ἄρ. Εύρ. E1718). Τμῆμα ἀπὸ εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Πέλλα, Γομέας I, Ὁδὸς ΙΔ, ζώνη 76-78. Ὅψ. 0,041 μ. Πορτοκαλής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Βρέθηκε σπασμένο σὲ δύο κομμάτια ποὺ κολλήθηκαν. Λείπει τὸ κεφάλι, τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν κοιλιὰ καὶ κάτω, τὸ κάτω τμῆμα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ καὶ τὰ πόδια. Κοῖλο.

Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος καὶ κρατᾶ μὲ τὸ ἀριστερό του χέρι κάποιο δυσδιάκριτο ἀντικείμενο.

Φορᾶ κατάσαρκα ἔνα παράξενο ροῦχο ποὺ καλύπτει τὸ τμῆμα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ στήθη καὶ τὴν κοιλιὰ ποὺ εἶναι φουσκωμένη. Τὸ ροῦχο θυμίζει τὴ σημερινὴ ἐνδυμασία τῶν παλαιστῶν καὶ τῶν ἀθλητῶν τῆς ἄρσεως βαρῶν. Τὸ δεξιὸ χέρι εἶναι κολλημένο πάνω στὴ δεξιὰ πλευρά. Μὲ τὸ ἀριστε-

ρὸ κρατᾶ, ἀκουμπώντας το πάνω στὸ σῶμα, ἔνα μεγάλο, δυσδιάκριτο ἀντικείμενο.

‘Ελληνιστικό.

Τὰ δύο κεφάλια τῶν ἡθοποιῶν ποὺ παρουσιάστηκαν (Ε2523 και Ε917) φοροῦν προσωπεῖα, τὰ ὅποια δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς περιγραφὲς τῶν παραδοσιακῶν ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ «’Ονομαστικό» τοῦ Πολυδεύκη. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀνάλογα προσωπεῖα δὲν συναντῶνται σὲ πήλινα εἰδώλια ἡθοποιῶν ἢ σὲ θεατρικές μορφὲς πάνω σὲ ἀγγεῖα, νομίσματα, λυχνάρια ἢ ἀνάγλυφα

Τὸ γεγονός ὅτι φοροῦν προσωπεῖα μὲ ἀνοικτὸ στόμα δὲν ἀφήνει καμία ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιοὺς τοῦ θεάτρου. Μάλιστα ὁ δεύτερος εἰκονίζεται σὲ στιγμὴ δράσης.

‘Ετσι διαπιστώνεται ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραδοσιακὰ προσωπεῖα, ὑπῆρχαν στὰ ἐλληνιστικὰ χρόνια και ἄλλα, μὲ γελοιογραφικὰ ἀποδομένα τὰ χαρακτηριστικά τους. Τὸ πρόβλημα εἶναι σὲ τὶ εἰδους θεατρικὰ ἔργα χρησιμοποιοῦνταν αὐτά, ἀφοῦ ἔχουν μὲ βεβαιότητα ἀναγνωριστεῖ τὰ προσωπεῖα ποὺ φοροῦνται οἱ ἡθοποιοὶ τῆς τραγῳδίας και τῆς κωμῳδίας.

Μιὰ ὅμοια μορφὴ σὲ μποῦστο βρίσκεται στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης. Δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ προέλευσή της, γιατὶ προέρχεται ἀπὸ κατάσχεση (ΑΔ 24, 1969, χρονικὰ Β2, σ. 291).

Μιὰ σειρὰ τέτοιων μορφῶν δημοσιεύεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν J. Chesterman, «Classical Terracotta Figures», London 1974, εἰκ. 92 και τὸν Winter, TK, 455. ‘Ο Winter τὶς χαρακτηρίζει καρικατούρες δούλων.

‘Ο δρος καρικατούρα εἶναι ὅμως πολὺ ἐλαστικός, ἀφοῦ γιὰ νὰ χαρακτηριστεῖ ἔνα ὃν σὰν τέτοιο πρέπει νὰ ἔχει ἀποδοθεῖ γελοιογραφικά· ἡ γελοιογραφικὴ ὅμως ὑπόδοση δὲν πετυχαίνεται μόνο μὲ τὴν ἀφύσικη παρουσίαση τῶν ἴδιων τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ὄντος, ἀλλὰ και μὲ ἔνα προσωπεῖο ποὺ θὰ κάλυπτε τὸ φυσικὸ και θὰ τὸ παρουσίαζε ἀφύσικο και γελοῖο. ‘Αν δεχτοῦμε ὅτι οἱ μορφὲς αὐτὲς φοροῦν προσωπεῖα, δπως μαρτυροῦν τὰ ἀνοικτὰ στόματα, τότε εἶναι καθ' ὅλα λογικὸ νὰ ἵποθέσουμε ὅτι ἔπαιρναν μέρος σὲ θεατρικές παραστάσεις, μὲ ἔργα ποὺ ἀκολουθοῦν ἵσως τοὺς κανόνες τῆς N. Κωμῳδίας, δὲν μποροῦνταν ὅμως νὰ συγκριθοῦν μὲ τὰ ἐπίσημα δράματα τῶν ἐπώνυμων δημιουργῶν.

‘Ο Webster στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ MOMC³, σ. 2, ἀποκλείει τὴν ὑπαρξὴ τοπικῆς κωμῳδίας στὴ Μακεδονία. Συγχρόνως, ἐπισημαίνοντας τὸ πρόβλημα ποὺ ὑπάρχει στὸ διαχωρισμὸ ἀνάμεσα στὸ δραματικὸ και τὸ μὴ δραματικὸ (θεατρικὸ και μὴ θεατρικὸ) ὑποστηρίζει ὅτι «δρισμένοι θεατρικοὶ χαρακτῆρες μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν καρικατούρες, δπως και σίγουρα συνηθισμένοι τύποι μποροῦν νὰ ἔχουν μιὰ δραματικὴ ἔκφραση».

Γιὰ τὰ δύο αὐτὰ κεφάλια ἀπὸ τὴν Πέλλα καὶ γιὰ τὴν προτομὴ τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης, δύο δυνατότητες ἐρμηνείας ὑπάρχουν. Ἡ μία, ποὺ ἔγινε κάποια προσπάθεια νὰ υποστηριχθεῖ, εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιοὺς θεατρικῶν ἔργων, τὰ διόπια παίζονταν ἐκολουθώντας τὰ πρότυπα τῆς N. Κωμῳδίας.

Ἡ ἄλλη εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιοὺς ποὺ φοροῦν προσωπεῖα τῆς N. Κωμῳδίας, ἐντελῶς ὅμως παραποιημένα ἀπὸ τοὺς κοροπλάστες ποὺ μπέρδευαν τὸ θεατρικὸ μὲ τὸ γκροτέσκο.

‘Οπωσδήποτε ὅμως δὲν πρόκειται ἀπλὰ γιὰ καρικατοῦρες.

Στὴν κατηγορία αὐτὴ συμπεριλήφθηκαν καὶ δύο ἀκόμη κεφάλια. Τὸ ἕνα (E1023) δὲν παρουσιάζει κανένα πρόβλημα· πρόκειται γιὰ τὸ κεφάλι ἐνὸς ταχυδακτυλουργοῦ ποὺ εἰκονίζεται μ' ἔνα μικρὸ τόπι μέσα στὸ ἀνοιχτό του στόμα. Θυμίζει τὶς γνωστὲς ἐπιδείξεις θαυματοποιῶν σὲ τσίρκα, οἱ δοποῖοι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἔχουν τὴν ἰκανότητα νὰ βγάζουν συνεχῶς πολυάριθμα, ὅμοια ἀντικείμενα ἀπὸ τὸ στόμα, τὶς τσέπες καὶ ἀπὸ μιαγικὰ κουτιά ἢ νὰ τὰ καταπίνουν καὶ νὰ τὰ ἔξαφανίζουν.

Ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ δεύτερο (E3380) ποὺ ἔνα ἀκριβῶς ὅμοιό του δημοσιεύει ἡ M. Bieber, «The Sculpture of the hellenistic age», New York 1955, σελ. 97, εἰκ. 385. Προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ ἔρμηνεύεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα σὰν «καρικατούρα ἐνὸς ἡλίθιου».

Μιὰ προσεκτικότερη παρατήρηση ὅμως δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ ποὺ φορᾶ προσωπεῖο ὅμοιο μὲ αὐτὰ ποὺ φοροῦσαν οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Comedia dell'arte, ὅπότε ἡ ἔρμηνεία του θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴ μορφὴ ἐκείνη τοῦ ρωμαϊκοῦ θεάματος ὅπ' ὅπου κατάγεται ἡ Comedia dell'arte, δηλ. στὴν Ἀγροτικὴ φάρσα (Fabulla atellana) τῆς Νότιας Ἰταλίας.

Οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Atellana φοροῦσαν μισὰ προσωπεῖα ποὺ ἄφηναν ελεύθερο τὸ στόμα καὶ τὸ πηγούνι. Τὸ προσωπεῖο αὐτὸ διαφύλαττε τὴν ἀνωνυμία τοῦ ἡθοποιοῦ ποὺ ἔκανε ἀπρεπὴ ἀστεῖα, ὅπως οἱ ἡθοποιοὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κωμῳδίας (στὰ ρωμαϊκὰ πιὰ χρόνια, ὅπότε ἡ ἐλληνικὴ κωμῳδία εἶναι γνωστὴ σὰν Fabulla Palliata) καὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος, μοτίβα τῶν ὅποιων ἡ Atellana σίγουρα χρησιμοποιοῦσε. Οἱ κυριότεροι χαρακτῆρες τῆς Atellana ἦταν οἱ: Maccus, Bucco, Pappus, Dossennus, δηλ. οἱ: Πουλτσινέλλα, Ἀρλεκίνος, Πανταλόνε καὶ Ντοτόρε (il dottore = δικηγόρος) τῆς Comedia dell'arte. (Γιὰ τὶς μισὲς μάσκες καὶ τὴν Atellana: P. Ghiron-Bistagne, «Les demi-masques», RA 1970², σ. 253-282, εἰδικότερα σ. 273-282. Ph. Hartnoll, «Ιστορία τοῦ θεάτρου», ἐλλην. μετάφραση, Ἐκδόσεις Ὑποδομή, Ἀθήνα 1980, σ. 31, 33. Bieber, «Theater»², 148, 160, 247, καὶ F. H. Sandbach, «The Comic Theatre of Greece and Rome», London 1977, σ. 104-105).

ΑΜΦΙΠΟΛΗ

A'. Παλαιά και Μέση Κωμοδία

1. Μουσεῖο Καβάλας (Άρ. Εύρ. 469Ε). Προσωπεῖο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Ἀμφίπολη. Υψ. 0,076 μ. Πορτοκαλῆς-καφετῆς πηλός. Λευκὸ ἐπίχρισμα σὲ μεγάλο μέρος τῆς ἐπιφάνειάς του. Σώζεται ἀκέραιο. Ὅπλαρχει μιὰ μικρὴ δόπη στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ.

Τὸ ώοειδὲς σχῆμα τοῦ προσωπείου ἐπιτείνεται ἀπὸ τὴν μακριὰ γενειάδα. Τὰ μαλλιὰ εἶναι κοντά, χτενισμένα σὲ ἀκατάστατους βοστρύχους. Φορᾶ ἔνα κυλινδρικὸ στεφάνι χαμηλὰ στὸ μέτωπο, ὅρατὸ καὶ στὴν πλάγια ἀριστερὴ πλευρά. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια, σὲ ἔξεργο ἀνάγλυφο, σχηματίζουν ἔνα Β καθώς ἐνώνονται στὸ πάνω μέρος τῆς μύτης καὶ εἶναι διαφορετικὰ τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο· τὸ δεξὶ εἶναι ἀνυψωμένο, τὸ ἀριστερὸ χαμηλωμένο σχηματίζει μιὰ μικρότερη καμπύλη. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα, μὲ στρογγυλούς, ἔξογκωμένους βιολβοὺς καὶ τονισμένο περίγραμμα. Ἡ μύτη εἶναι πολὺ μικρή, επίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὰ μῆλα τοῦ προσώπου εἶναι τονισμένα, τὰ μάγουλα «ρουφηγμένα». Ανοικτό, μικρὸ στόμα. Μακριὰ γενειάδα ποὺ ἀποδίδεται μὲ ἀκατάστατους, κυματοειδεῖς βοστρύχους.

Χρονολογεῖται στὰ 350 π.Χ.

‘Ο Webster, Greek Dramatic Monuments from the Athenian Agora and Pnyx, «Hesperia» 24 (1960) 270-272, B22, πίν. 67, παρουσιάζει ἔνα προσωπεῖο πολὺ δόμοιο μὲ αὐτό. Αξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ στυλιστικὰ τὰ δύο προσωπεῖα εἶναι δόμοια.

‘Ο Webster λέει πώς «τὸ προσωπεῖο αὐτὸ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ καμιὰ ἀπὸ τὶς περιγραφὲς ποὺ δίνει ὁ Πολυδεύκης». Μάλλον εἶναι μιὰ παραλλαγὴ τοῦ «Λυκομηδείου».

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

2. Μουσεῖο Καβάλας (Άρ. Εύρ. 353Ε). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

‘Απὸ τὴν Ἀμφίπολη. Υψ. 0,0126 μ. Καφετῆς-πορτοκαλῆς πηλός. Τὸ λευκὸ ἐπίχρισμα διατηρεῖται σ’ ὅλη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια τοῦ εἰδώλιου. Πολλὰ ἀπὸ τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὅποια ἦταν βαμμένο τὸ εἰδώλιο, διατηροῦνται σὲ ὑρκετὰ σημεῖα. Σώζεται ἀκέραιο. Κοῖλο. Ἡ πίσω ὅψη εἶναι πλασμένη σχηματικά: κάτω ἀπὸ τὸ ἴματιο διακρίνεται ἡ στάση τῆς μορφῆς, ἐνῶ στὸ κάτω μέρος ἔχουν ἀποδοθεῖ οἱ πτυχὲς τοῦ χιτώνα.

‘Ο ἡθοποιὸς εἰκονίζεται ὅρθιος, μὲ τὸ βάρος τοῦ σώματός του στὸ ἀριστερὸ πόδι, πάνω σὲ χαμηλή, ὅρθογώνια βάση. Τὸ προσωπεῖο ποὺ φορᾶ, καθώς καὶ ἡ ἐνδυμασία του, χιτώνας καὶ ἴματιο, δείχνουν ὅτι ὑποδύεται ἔνα γυναικεῖο ρόλο.

Τὸ προσωπεῖο ἔχει σχῆμα ώοειδές. Πολὺ προσεκτικὰ ἔχει ἀποδοθεῖ ἡ

κόμμωση ποὺ εἶναι βαμμένη μὲ κόκκινο χρῶμα: πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο σχηματίζεται ἔνας μικρὸς δύγκος, ἐνῷ, στὴν κορυφὴ σχεδὸν τοῦ κεφαλιοῦ, σχηματίζεται ἔνα μικρὸ ἔξαριμα· στὶς πλευρὲς τὰ μαλλιὰ πέφτουν σὲ πλοκάμους ποὺ φτάνουν μέχρι τὸ στῆθος. Στὰ αὐτὶα φορᾶ σκουλαρίκια ποὺ ἔχουν τὴ μορφὴ δίσκων. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ μάτια μεγάλα. Ἡ μύτη εἶναι μεγάλη καὶ φουσκωμένη στὴν ἄκρη τῆς. Τὸ πηγούνι τετράγωνο.

Φορᾶ χειριδωτό, ποδήρη χιτώνα, ἀνοικτοῦ μπλε χρώματος, ὅπως μποροῦμε νὰ δοῦμε στὸ ὑψωμένο δεξὶ χέρι. Σχηματίζει V κάτω ἀπὸ τὸ λαιμό. Κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα πέφτει σὲ παράλληλες, κάθετες πτυχές. Ἀπὸ πάνω φορᾶ ἴμάτιο. Τὸ ἴμάτιο καλύπτει τὸ κεφάλι, τοὺς ὕμους καὶ τὰ χέρια τῆς μορφῆς, φτάνει μέχρι κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα, καὶ δένεται στὴ μέση σχηματίζοντας ἔνα τρίγωνο ποὺ καλύπτει τὴ φουσκωμένη κοιλιά. Τὸ δεξὶ χέρι, λυγισμένο στὸν ἀγκώνα, ὑψώνεται πρὸς τὸ κεφάλι σὲ μιὰ στάση «ἀποκάλυψης» ἢ σὰν νὰ θέλει νὰ τακτοποιήσει τὸ ἴμάτιο ποὺ κάλυπτε τὸ πίσω μέρος τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ ἀριστερὸ χέρι λυγίζει στὸν ἀγκώνα καὶ ἀκουμπᾶ πάνω στὸ ἰσχίο.

Κάτω ἀπὸ τὴν ὅμιρφα ἀποδομένη πτύχωση τῶν ρούχων μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὴ στάση τῶν ποδιῶν· τὸ δεξὶ πόδι, λυγισμένο ἐλαφρὰ στὸ γόνατο, εἶναι κάπως πιὸ μπροστὰ σὲ σχέση μὲ τὸ στάσιμο ἀριστερό. Ἡ μορφὴ ἔχει ἀποδοθεῖ μὲ μιὰ μοναδικὴ ἐπιμέλεια ποὺ μποροῦμε νὰ τὴ διαπιστώσουμε στὴ στάση καὶ στὴν πλούσια πτύχωση τῶν ρούχων.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο V γιὰ νὰ ὑποδυθεῖ τὸ ρόλο μιᾶς νέας γυναίκας. (Παράλληλα: MOMC², AT 101d, AT 102. MOMC³ AT 113d, AT 114).

Χρονολογεῖται στὰ 350-325 π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

Nέα Κωμῳδία

1. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ. 2078π, 618E). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, ἀπὸ τάφο. "Υψ. 0,012 μ. Πορτοκαλής-καφετής πηλός. Ἱχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Σώζεται ἀκέραιο. Κοῖλο μὲ στρόγγυλη δόπη ἀερισμοῦ στὴν πίσω ὅψη.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ MINC², 66, XT2.

Βιβλιογραφία: «Ἐργον» 1959, 39, εἰκ. 37.

2. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ. 2079π, 619E). Εἰδώλιο κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, ἀπὸ τάφο. "Υψ. 0,012 μ. Πορτοκαλής-καφετής πηλός. Ἱχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Βρέθηκε σπασμένο σὲ πολλὰ κομμά-

τια ποὺ κολλήθηκαν καὶ σήμερα σώζεται ἀκέραιο· λείπει μόνο ἔνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω δεξὶ μέρος τοῦ βωμοῦ. Κοῖλο μὲ στρογγυλὴ διπή ἀερισμοῦ στὴν πίσω ὅψη.

Ἄπὸ τὸ ᾶδιο καλούπι, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ προηγούμενο.

Βιβλιογραφία: «Ἐργον» 1959, 39, εἰκ. 37.

ΑΒΔΗΡΑ

Τραγωδία καὶ Σατυρικὸ Δράμα

1. Μουσεῖο Καβάλας (Άρ. Εύρ.—). Κεφάλι νεαροῦ σατύρου.

Ἄπὸ τὰ Ἀβδηρα, ἀπὸ τὸν τομέα I καὶ II, στὰ ΝΑ τῆς ἀρχαίας πόλης. $\text{Υψ. } 0,035 \text{ μ.}$ Κοκκινωπός πηλός, κολλῆς ποιότητας. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὴν πίσω ὅψη, ἀπὸ τὸ πάνω ἀριστερὸ μέρος τοῦ κρανίου. Συμπαγές.

Ομοιο μὲ τὸ Δ. Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Ἀθήνα 1960, σ. 46 καὶ 69, B121, πίν. 27 καὶ MITS², 55, XT1 στραμμένο διμως στὰ δεξιά του. Διαφορὰ ὑπάρχει στὴν ἀπόδοση τῶν μαλλιῶν, στὸ κέντρο πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο: σχηματίζονται δύο φλογόσχημα ἔξαρματα ποὺ ἐνώνονται καὶ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα, ποὺ πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο. Ἐπίσης, τὰ αὐτιὰ εἶναι χαμηλότερα σὲ σχέση μὲ τὸ προηγούμενο.

Χρονολογεῖται στὰ 150-100 π.Χ.

Βιβλιογραφία: BCH 86 (1962), 842, εἰκ. 15 καὶ σημ.. 1.

Nέα Κωμωδία

1. Μουσεῖο Καβάλας (Άρ. Εύρ. 346π.) Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὰ Ἀβδηρα. $\text{Υψ. } 0,035 \text{ μ.}$ Κοκκινωπός πηλός. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πλευρά. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ο ἡθοποιὸς εἶναι φαλακρός. Τὰ φρύδια εἶναι ἀποδομένα ἀνάγλυφα. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοὺς βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή. Τὸ στόμα μεγάλο καὶ ἀνοιχτό.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Δ. Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Ἀθήνα 1960, σ. 69, B115.

2. Μουσεῖο Καβάλας (Άρ. Εύρ. 369π.). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὰ Ἀβδηρα. $\text{Υψ. } 0,035 \text{ μ.}$ Κοκκινωπός πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Λείπει τμῆμα ἀπὸ τὴν κάτω ἀριστερὴ πλευρά. Κοῖλο. Ἡ πίσω ὅψη δὲν εἶναι πλασμένη.

Ο ἡθοποιὸς εἶναι φαλακρός. Μαλλιὰ ὑπάρχουν στὶς πλευρές τοῦ πρωσωπείου, καλύπτονταν τὰ αὐτιὰ καὶ φτάνονταν μέχρι τοὺς ὄμονος. Τὸ μέτωπο εἶναι ὑψηλό. Τὰ φρύδια, ἀποδομένα ἀνάγλυφα, ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ

μύτη και ἀνυψώνονται. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἐξογκωμένους βολβούς. Ἡ μύτη εἶναι μικρή και ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα διάπλατα ἀνοιχτό. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Ο ἡθοποιὸς φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαίσωνα». (Παράλληλα: MINC², XT 9a. MINC², ZT 16).

Χρονολογεῖται στὰ 100 π.Χ.

Βιβλιογραφία: Δ. Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Ἀθῆνα 1960, σ. 69, B116.

3. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ. 3787). Τμῆμα κωμικοῦ προσωπείου.

Ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα. Υψ. 0,039 μ. Κιτρινωπὸς καφετής πηλός. Ἰχνη μαύρου χρώματος στὰ φρύδια και πάνω στὸ ἀριστερὸ βλέφαρο. Σώζεται μόνο ἕνα μικρὸ τμῆμα τοῦ προσωπείου. Λείπει ὅλη ἡ δεξιὰ πλευρά, τμῆμα τῆς ἀριστερῆς και ὅλο τὸ προσωπεῖο ἀπὸ τὴ μύτη και κάτω. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιὰ ἀφήνουν ἐλεύθερο τὸ μέτωπο και σχηματίζουν ἕνα ἔξαρμα στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλὸ και αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες ποὺ τὸ μῆκος τους ἐλαττώνεται βαθμιαῖα πρὸς τὰ κάτω. Τὰ φρύδια ὑψώνονται σχηματίζοντας καμπύλες. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα και ἔχουν διογκωμένους βολβούς. Οἱ κόρες τῶν ματιῶν εἶναι δύο κοιλώματα. Ἡ μύτη εἶναι μικρὴ και σηκωμένη, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της.

Πρόκειται γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνcs θεράποντος». (Παράλληλα: MINC², 293, XT 31. M. Bieber, «Denkmaler zum Theaterwesen im Alterum», Berlin-Leipzig 1920, πίν. 73,2. T. Wiegand, H. Schrader, «Priene», Berlin 1904, εἰκ. 448. RM 46 (1931), 68, εἰκ. 20. C. Robert, «Die Masken der neueren attischen Komödie», Halle 1911, εἰκ. 2 και 94).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

4. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ. 3627). Κωμικὸ προσωπεῖο.

Ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα. Υψ. 0,038 μ. Καφετής πηλός. Λείπουν τμήματα ἀπὸ τὴ δεξιὰ και ἀριστερὴ πλευρὰ και τμῆμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ προσωπείου.

Ἀνάγλυφα, βαριὰ φρύδια. Μεγάλα μάτια μὲ ἐξογκωμένους βολβούς και τονισμένο τὸ περιγραμμα τῶν βλεφάρων. Μεγάλη μύτη, στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Ρυτίδια σμένα μάγουλα. Μεγάλο, ἀνοιχτὸ στόμα μὲ σαρκώδη χείλη.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

5. Μουσεῖο Καβάλας (Άρ. Εύρ. 136E). Κωμικὸ προσωπεῖο.

Ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα. Υψ. 0,036 μ. Κοκκινωπὸς πηλός. Ἰχνη ρὸς χρώ-

ματος. Λείπει ὅλη ἡ ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ προσωπείου. Μικρὸ τμῆμα τοῦ λαιμοῦ σώζεται κάτω ἀπὸ τὴ γενειάδα.

Τὸ προσωπεῖο εἶναι φαλακρό. Μαλλιὰ ὑπάρχουν πάνω στοὺς κροτάφους καὶ σκεπάζουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο αὐλακώνεται ἀπὸ ρυτίδες ποὺ τὸ μῆκος τους μειώνεται βαθμιαῖα πρὸς τὰ κάτω. Τὰ φρύδια εἶναι βαριά· ἐνώνονται πάνω ἀπὸ τὴ μύτη καὶ σχηματίζουν ὑψηλές καμπύλες. Τὰ μάτια εἶναι μεγάλα καὶ ἔχουν τονισμένο τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοιχτό. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Εἶναι τὸ προσωπεῖο τοῦ «Μαίσωνος». (Παράλληλα: TK, 415/1. G.R. Edwards, «Hesperia» Suppl. 10 (1956), 98, πίν. 41, ἀρ. 47. C. Robert, «Die Masken», δ.π., εἰκ. 25 καὶ 27. TK, 427/5. V. Poulsen, «Catalogue de terres cuites grecques et romaines», Copenhagen 1949, πίν. 47, 85).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

6. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ.—). Κωμικὸ προσωπεῖο.

Ἄπὸ τὰ "Αβδηρα. "Υψ. 0,024 μ. Πορτοκαλής πηλός. Λείπουν τὰ μαλλιά, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα μικρό τους τμῆμα στὸ πάνω μέρος τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς. Λείπει τελείως ὁ λαιμός.

Τὰ μάτια τῆς μορφῆς εἶναι μισόκλειστα. Ἐχεν πολὺ παχιὰ βλέφαρα. Ἡ μύτη εἶναι μικρή καὶ στρογγυλὴ στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα ἀνοιχτό. Τὰ χείλη λεπτά. Φουσκωμένα μάγουλα. Στρογγυλὸ πηγούνι.

Εἶναι τὸ προσωπεῖο τοῦ «παραφήστου θεραπαινίδίου». (Παράλληλα: «Delos» 23, ἀρ. 1238, 1239, 1240. M. Bieber, «Denkmäler», δ.π., εἰκ. 107, 5-6. T. Wiegand, H. Schrader, «Priene», δ.π., εἰκ. 446).

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

7. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ. 275π). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὰ "Αβδηρα. "Υψ. 0,04 μ. Κιτρινωπός-καφετής πηλός. Ἰχνη λευκοῦ ἐπιγρίσματος. Σώζεται ἀκέραιο μέχρι τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ. Κοῖλο.

Τὰ μαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνουν τὸ προσωπεῖο καὶ σκεπάζουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλοὺς βολβούς· οἱ κόρες τῶν ματιῶν εἶναι δύο ὁπές. Ἡ μύτη εἶναι μικρή, ἐπίπεδη στὴν ἄκρη της. Τὸ στόμα εἶναι ἀνοιχτό. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Ο ἡθοποιὸς φορᾷ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος». (Παράλληλα: «Delos» 23, ἀρ. 2219. C. Robert, «Die Masken», δ.π., σ. 56).

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

8. Μουσεῖο Καβάλας (Ἄρ. Εύρ. 1302Ε). Κεφάλι κωμικοῦ ἡθοποιοῦ.

Ἄπὸ τὰ "Αβδηρα. "Υψ. 0,02 μ. Κοκκινωπός πηλός. Ἰχνη μαύρου χρώ-

ματος. Σπασμένο στὸ κάτω ἄκρο τῆς γενειάδας. Ἡ πίσω ὅψη εἶναι κομμένη κάθετα. Συμπαγές.

Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι καταστρεμμένη καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκριβή περιγραφὴ τῶν χαρακτηριστικῶν. Τὰ μιαλλιά, χτενισμένα σὲ σπείρα, πλαισιώνων τὸ προσωπεῖο καὶ σκεπάζουν τὰ αὐτιά. Τὸ μέτωπο εἶναι χαμηλό. Τὸ στόμα διάπλατα ἀνοιχτό. Στρογγυλὴ γενειάδα.

Πρόκειται γιὰ ἡθοποιὸ τῆς Νέας Κομωδίας ποὺ φορᾶ τὸ προσωπεῖο τοῦ «ἡγεμόνος θεράποντος».

Χρονολογεῖται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ.

Βιβλιογραφία: Ἀδημοσίευτο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ διαίρεση ποὺ ἀκολουθεῖ ἀναφέρεται στοὺς θεατρικοὺς τύπους. Θὰ ἔξεταστεῖ ἂν εἶναι ντόπιες παραλλαγὲς γνωστῶν ἀττικῶν ἢ μοναδικὲς παραλλαγὲς παραδοσιακῶν τύπων ἢ τοπικὰ ἀντίγραφα ἀττικῶν τύπων. (Στὴ διαίρεση αὐτὴ πολὺ βοήθησε ἢ εἰσαγωγὴ τοῦ Webster στὸ MOMC³, 1-4).

"Ολυνθος

Ἄπο τὸ πήλινα θεατρικὰ εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν στὴν "Ολυνθο, τὰ δέκα δχτὼ εἶναι μοναδικές, ντόπιες παραλλαγὲς παραδοσιακῶν τύπων. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ μαρτυρεῖ γιὰ μιὰ ἴδιαίτερη ἀνάπτυξη τῶν τύπων καὶ τῶν προσωπείων τῶν δημιουργημένων ἀπὸ τὴν παράδοση γιὰ μιὰ ὅμως ντόπια παραγωγὴ.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει πώς τὰ ὑπόλοιπα εἰσάχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ (ἢ ἔνα ἢ δύο ἀπὸ τὴ Βοιωτία), γιατὶ δύο μῆτρες μαρτυροῦν γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἐργαστηρίου πήλινων εἰδωλίων ἀλλωστε εἶναι ἀπίθανο ἔνας τόσο μεγάλος ἀριθμὸς εἰδωλίων ποὺ βρέθηκαν στὴν "Ολυνθο νὰ ἔχουν εἰσαχθεῖ. Τὸ στύλ, ὅσο καὶ ὁ πηλός, δείχνουν ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θεατρικὰ εἰδώλια ἔγιναν στὴν "Ολυνθο, ἀπὸ μῆτρες ποὺ κατασκευάστηκαν στὴν "Ολυνθο ἀπὸ εἰδώλια ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ ἢ ἀπὸ μῆτρες ποὺ φτιάχτηκαν ἐκεῖ, ἀντιγράφοντας ἀττικές, ἢ ἵσως σὲ μῆτρες ποὺ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ.

Πρῶτα πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν αὐτὰ τὰ εἰδώλια ποὺ φτιάχτηκαν στὴν "Ολυνθο. Γι' αὐτὰ δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε ἀκριβὴ παράλληλα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. Πρέπει ὅμως ἴδιαίτερα νῦ τονιστεῖ ὅτι οὔτε τὰ προσωπεῖα ποὺ φοροῦν οἱ ἡθοποιοί, οὔτε τὰ κουστούμια, μαρτυροῦν γιὰ κάποιο τοπικὸ εἰδος κωμῳδίας στὴν "Ολυνθο (MOMC³, 2).

Στὴν ὅμιδα αὐτὴ ἐντάσσονται καὶ τὰ δύο πλαστικὰ ἀγγεῖα («Olynthus

XIV», 417-417a και «Olynthus VII», 404), εῖδος γιὰ τὸ ὅποῖο ἔχουμε μιὰ μοναδικὴ πληθώρα τύπων.

Ἡ μοναδικότητα αὐτῶν τῶν εἰδωλίων ἔγκειται κύρια στὸν ἰδιαίτερο τρόπο ποὺ ἔχουν ἀποδοθεῖ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν προσωπείων. Στὴν ὁμάδα αὐτὴ περιλαμβάνονται ἐπίσης τά: «Olynthus IV», 421· XIV, 388· XIV, 380H· VII, 288· IV, 392· XIV, 382· IV, 393· XIV, 384· XIV, 385-386. XIV, 390· IV, 387· XIV, 462. Ἀν ἔξαιρέσονται τὸ «Olynthus IV», 421, τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῶν εἰδωλίων αὐτῆς τῆς ὁμάδας εἶναι ὅτι θυμίζοιν χάλκινα ἔργα. Ἐντελῶς μοναδικὸς εἶναι ὁ λεπτὸς τρόπος ποὺ ἔχουν ἀποδοθεῖ τὰ χαρακτηριστικά τους: τὰ μαλλιά, τακτοποιημένα μὲ ἐπιμέλεια, ἀποδίδονται μὲ λεπτές, κυματοειδεῖς γραμμές· τὸ μέτωπο ἔχει μεγάλη κλίση πρὸς τὰ πίσω καὶ αὐλοκώνεται ἀπὸ πολλὲς ρυτίδες, ποὺ ἀποδίδονται μὲ λεπτές γραμμές, παράλληλες στὶς κυματοειδεῖς γραμμές τῶν φρυδιῶν· τὰ φρύδια ἔξεχουν ἔντονα ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ μετώπου, ἀποδίδονται ἀνάγλυφα καὶ ἐνώνονται στὸ πάνω μέρος τῆς μύτης· τὰ μάγουλα καὶ τὰ μῆλα τοῦ πρωσώπου χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἔντονη πλαστικότητα· τὰ μάτια ἔχουν στρογγυλούς, ἔξογκωμένους βολβούς καὶ ἡ ἵριδα δηλώνεται χωριστὰ στὸ κέντρο τους· τὸ περίγραμμα τῶν βλεφάρων εἶναι τονισμένο.

Ἴδιαίτερα πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ τὸ «Olynthus IV», 421. Στὸ ἔκμαγμα μιποροῦμε νὰ δοῦμε ὅτι ὁ ἡθοποιὸς φοροῦσε τὸ προσωπεῖο ἐνὸς νέου τῆς κωμῳδίας. Συγχρόνως ὅμως μᾶς δίνει καὶ μιὰ ἄλλη πληροφορία: ὅτι οἱ λεπτομέρειες ἀποδίδονται μὲ τὸ χέρι τοῦ κοροπλάστη.

Μιὰ δεύτερη ὁμάδα ἀποτελοῦν ἐκεῖνα τὰ εἰδώλια ποὺ εἶναι τοπικὲς παραλλαγὲς ἀττικῶν τύπων καὶ φτιάχτηκαν στὴν Ὁλυνθο (ΜΟΜC³, 2 καὶ 101). Στὴν ὁμάδα αὐτὴ ἀνήκουν τὰ ἔξης: «Olynthus XIV», 364 B-C. VII, 297a-β. VII, 331.

Τὸ «Olynthus XIV», 364, B-C (μήτρα) εἶναι ἔνας μοναδικὸς τύπος δούλου τῆς κουζίνας ποὺ κουβάλλει ἔνα στρογγυλὸ καλάθι πάνω στὸ κεφάλι του. Φορᾷ διαφορετικὸ προσωπεῖο, ποὺ εἶναι μάλλον μιὰ παραλλαγὴ τοῦ προσωπείου Κ ποὺ φοροῦν οἱ δούλοι ποὺ μεταφέρουν ἀντικείμενα δπως αὐτός.

Τὸ «Olynthus VII», 331 εἶναι μιὰ τοπικὴ παραλλαγὴ τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὴν ἀττικὴ παράδοση θέματος τοῦ Ἡφαίστου ποὺ ὀδηγεῖται στὸν Ὁλυμπο πάνω σ' ἔνα γαϊδουράκι. Τὸ ἴδιο θέμα τὸ ἔχουμε καὶ σὲ τέσσερα ἄλλα εἰδώλια («Olynthus VII», 330· VII, 332· XIV, 376· XIV, 377).

Μιὰ τρίτη ὁμάδα ἀποτελοῦν τὰ εἰδώλια αὐτὰ ποὺ ἀποδίδουν ἡθοποιοὺς τῆς γνωστῆς ὁμάδας τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Νέας Υόρκης (Bieber, «Theater»², 185-191 καὶ 192-198), ὅπότε ἡ ἀττικὴ καταγωγὴ τῶν τύπων εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη. Στὴν ὁμάδα αὐτὴ ἀνήκουν τὰ ἔξης: «Olynthus IV», 364, 404· VII, 308· XIV, 378 A-B, 378C, 380 A-C, 380F, 380G, 381-381A. ΑΔ 24 (1969) πίν. 302d. Πρόβλημα εἶναι ἂν τὰ εἰδώλια αὐτὰ ἔγιναν στὴν

”Ολυνθο ἡ ἥρθαν ἀπὸ τὴν Ἀττική. Τρία ἀπὸ αὐτά, τὸ «Olynthus IV», 364, τὸ IV, 404 καὶ τὸ VII, 308, ἔχουν εἰσαχθεῖ.

Τὸ «Olynthus IV», 364 εἶναι ἔνα ἔργο καλῆς ποιότητας, ἀρκετὰ μεγάλου μεγέθους —πράγμα ἀσυνήθιστο γιὰ τὰ θεατρικά εἰδώλια.

Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔγιναν στὴν ”Ολυνθο, εἴτε ἀπὸ μῆτρες ποὺ ἥλθαν ἀπὸ τὴν Ἀττική ἡ ἀπὸ μῆτρες ποὺ βγῆκαν ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα ἀττικὰ ἔργα. Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανένας ιδιαίτερος λόγος γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὰ δὲν φτιάχτηκαν στὴν ”Ολυνθο.

Προβληματικός εἶναι ὁ ὑδροφόρος ἡθοποιός. Ο τύπος εἶναι ἀττικός, αὐτὴ ὅμως ἡ ἴσχυρή του κλίση πρὸς τὰ πίσω συναντᾶται μόνο σὲ μιὰ βοιωτική παραλλαγὴ· ὅπότε τὸ ἔργο αὐτὸ προϋποθέτει ἔνα βοιωτικό πρότυπο.

Κοντὰ στὴν ὅμιλα τῶν ἡθοποιῶν, ποὺ εἰκονίζουν τοὺς ἴδιους τύπους τῶν εἰδώλιων τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου, μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν καὶ δύο εἰδώλια («Olynthus XIV», 381. «Olynthus XIV», 380E) ποὺ βρίσκονται πολὺ κοντὰ στὸ στύλ τῶν εἰδώλιων αὐτῶν. ”Οπως ὅμως καὶ γιὰ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς προηγούμενης ὅμιλας, δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο ποὺ νὰ μαρτυρεῖ ὅτι αὐτὰ δὲν ἔγιναν στὴν ”Ολυνθο.

”Αξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι παρὰ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν θεατρικῶν εἰδώλιων τῆς Παλαιᾶς καὶ Μέσης Κομιδίας, δὲν βρέθηκαν εἰδώλια ἡθοποιῶν τῆς τραγωδίας.

Θάσος

Πολὺ λίγα εἶναι τὰ θεατρικὰ εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν στὴ Θάσο. Πρόκειται μόνο γιὰ εἰδώλια τῆς Μέσης καὶ τῆς Νέας Κομιδίας· δὲν βρέθηκαν καθόλου εἰδώλια Τραγωδίας.

Ο μικρὸς ἀριθμός τους καὶ ἡ περιορισμένη τυπολογία τους θὰ δοδηγοῦσε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ λίγα αὐτὰ εἰδώλια εἶναι εἰσαγμένα στὸ νησί, ἢν δὲν ὑπῆρχαν ὄρισμένα ποὺ εἶναι μοναδικά καὶ γιὰ τὰ ὅποια δὲν μποροῦν νὰ βρεθοῦν καθόλου παράλληλα. Εξάλλου, φαίνεται παράξενο νὰ μὴ κατασκευάζονταν τερρακόττες ἡθοποιῶν σ' ἔναν τόπο δύπου ὑπῆρχε θέατρο, καὶ δταν εἶναι γνωστὸ δτι ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς θασιακοὺς ἀμφορεῖς ἔφεραν μικρογγαφικὲς εἰκόνες δραματικῶν προσωπείων.

Δὲν πρέπει νὰ φανεῖ περίεργη ἡ ἔλλειψη τραγικῶν πήλινων εἰδώλων. Αὐτά, καὶ δταν ὑπάρχουν, εἶναι πάντα πολὺ λίγα σὲ σχέση μὲ τὰ κωμικά, γεγονός ποὺ μαρτυρεῖ δτι οἱ ἥρωες-τύποι τῶν κωμωδιῶν ἦταν ἀγαπητότεροι ἀπὸ τῆς τραγωδίας.

Σημαντικὸ εἶναι τὸ γεγονός δτι τὰ λίγα αὐτὰ εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν καλύπτουν μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη χρονικὴ περίοδο, περίπου δύο αἰώνων (4ος-2ος αἰ. π.Χ.).

Τὰ θεατρικὰ εἰδώλια τῆς Θάσου μποροῦν νὰ ταξινομηθοῦν σὲ δύο κα-

τηγορίες. Μία είκονίζει τύπους γνωστούς από τὴν ἀττικὴ παράδοση. Τὰ εἰδώλια αὐτά, δύος σημειώθηκε καὶ γιὰ ἄλλους τόπους, κατασκευάστηκαν στὴ Θάσο ἀπὸ μῆτρες ποὺ ἡρθαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν ἢ ἀπὸ μῆτρες ποὺ βγῆκαν πάνω σὲ εἰσαγμένα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν πήλινα είδώλια. Μπορεῖ δμως καὶ νὰ είσάχθηκαν κατευθείαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν (MOMC³, AT23g, 78β, 113e, 116g).

Μία δεύτερη κατηγορία ἀποτελοῦν ἐκεῖνα τὰ πήλινα εἰδώλια, γιὰ τὰ δόποια δὲν μποροῦν νὰ προταθοῦν παράλληλα. Αὐτὰ ἔγιναν μὲ βάση τοὺς γνωστοὺς τύπους, ἀφοῦ εὔκολα μποροῦν νὰ ἀναγνωριστοῦν τὰ προσωπεῖα ποὺ φοροῦν, οἱ κοροπλάστες δμως ἀποδώσανε μὲ ἐλευθερία τὴ στάση καὶ τὶς λεπτομέρειες (MOMC³, WT¹, 2, 3, 4 καὶ MINC², tT1).

Πέλλα

Στὴν Πέλλα, μέχρι καὶ τὸ 1980, εἶχε ἔρθει στὸ φῶς ἔνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς πήλινων θεατρικῶν εἰδωλίων ποὺ καλύπτουν μιὰ χρονικὴ περίοδο δύο περίπου αἰώνων (4ος-2ος αἰ. π.Χ.)

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κακὴ ποιότητα τοῦ πηλοῦ καὶ ἡ ἀμέλεια τῆς κατασκευῆς, ὅταν συγκρίνουμε τὰ ἐντελῶς εὐτελῆ αὐτὰ ἀντικείμενα μὲ τὶς μοναδικὲς «Ἀφροδίτες» ποὺ βρέθηκαν στὸ χῶρο αὐτό.

Πέρα δμως ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ τους ἀξιολόγηση, τὰ ἀντικείμενα ὑπάρχουν μάρτυρες μιᾶς θεατρικῆς παράδοσης καὶ πιστοποιοῦν τὸ ἀνεβασμένο πολιτιστικὸ ἐπίπεδο τῆς πόλης.

Λίγα εἶναι τὰ εἰδώλια ποὺ είκονίζουν τύπους τοῦ σατυρικοῦ δράματος καὶ τῆς τραγῳδίας. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ χρονολογοῦνται στὰ ἐλληνιστικὰ χρόνια.

Τὸ E2370 (καὶ E2323 ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι) εἶναι σίγουρα τύπος ἀττικὸς ποὺ ἔφθασε στὴν Πέλλα ἀπὸ τὴν Ἀττική.

Τὰ ἄλλα, παπποσιληνοὶ κυρίως (E629, E73 καὶ 3868) καὶ ἕνα μικρὸ τμῆμα ἀπὸ σάτυρο ποὺ χορεύει (E2756), συιπληρώνουν τὴν εἰκόνα γιὰ τὸ σατυρικὸ δράμα.

‘Αξιόλογα, καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ποιότητας τῆς κατασκευῆς, εἶναι τὰ πήλινα εἰδώλια τῶν ἡθοποιῶν τῆς τραγῳδίας πού, δύος εἶχαμε διαπιστώσει, εἶναι σπάνια.

Μοναδικὸ ὡς θέμα εἶναι τὸ εἰδώλιο τοῦ τραγικοῦ ‘Ηρακλῆ’, γιὰ τὸ ὅποιο δὲν ὑπάρχουν ἀκριβὴ παράληλα. ‘Ο ἡθοποιὸς είκονίζεται δρθιος, ντιμένος μὲ ποδήρη χιτώνα καὶ λεοντὴ καὶ κρατᾶ τὸ ρόπαλο. Τὸ E3447, τμῆμα ἀπὸ ἀνάγλυφο, ἀναπαριστᾶ τὸν ἡθοποιὸ σὲ στιγμὴ δράσης.

‘Ο μικρὸς ἀριθμὸς τῶν εἰδωλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Μέσης Κωμωδίας καθιστᾶ ἀνέφικτη ὁποιαδήποτε διαίρεση σὲ δμάδες.

‘Υπάρχουν δμως καὶ τρία εἰδώλια ποὺ είκονίζουν τύπους ἀπὸ τὶς γνω-

στές όμαδες τῶν ἡθοποιῶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Ν. Υόρκης (Bieber, «Theater»², εἰκ. 185-191 καὶ 192-198).

Πρόκειται γιὰ τὰ E2394, E771 καὶ E1157 ποὺ εἶναι σίγουρα ἀττικοὶ τύποι. Τὰ E2394 καὶ E1157, μὲ ἐλάχιστες παραλλαγές, εἰκονίζουν τὸν ἴδιο τύπο (Bieber, «Theater»², εἰκ. 189 καὶ 186 ἀνίστοιχα), τὸ E771 δμως εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος τύπος ποὺ καὶ ὁ ἡθοποιὸς τῆς Μητροπολιτικῆς δμάδας (Bieber, «Theater»², εἰκ. 196). Ἐπιπλέον, ἡ καλὴ ποιότητα τοῦ πηλοῦ δείχνει ὅτι ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀττικήν.

Τὸ 2997 καὶ 3362 εἰκονίζουν τὸ γνωστὸ θέμα τοῦ "Ηφαιστου", ποὺ πήγαινε στὸν "Ολυμπο" μὲ τὴ συνοδεία τοῦ Διόνυσου, γιὰ νὰ λύσει τὴ μητέρα του "Ηρα ἀπὸ τὰ δεσμὰ ποὺ τῆς εἶχε ἐπιβάλλει γιὰ τιμωρία. Τὸ θέμα ἦταν, ὅπως εἴδαμε, πολὺ ἀγαπητὸ στοὺς κοροπλάστες τῆς Ὁλύνθου («Olymthus VII», 330-332 καὶ XIV, 376-377).

Τὸ 2997 ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν "Ολυνθο" καὶ εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἴδιος τύπος ποὺ καὶ τὰ δύνυθιακὰ (ἀπὸ αὐτὰ τὸ VII, 331 εἶναι παραλλαγὴ τοῦ τύπου, τὰ ἄλλα ἔχουν βγεῖ ὅλα ἀπὸ τὸ ἴδιο καλούπι).

Πολλὰ καὶ ἀξιόλογα εἶναι τὰ πήλινα εἰδώλια τῶν ἡθοποιῶν τῆς Ν. Κωμωδίας. Ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτά, πέρα ἀπὸ τὸν τύπο ποὺ παρουσιάζουν, ἐνδιαφέρουν καὶ γιὰ τὴν ἐπιμελημένη κατασκευή τους.

Δὲν ὑπάρχει ιδιαίτερος λόγος ποὺ νὰ μᾶς κάνει νὰ ἀναζητήσουμε τὴν εἰσαγωγή τους ἀπὸ κάποιο μεγάλο, ἔλληνιστικὸ κέντρο. Ἀλλωστε, πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἐντελῶς μοναδικὰ καὶ τὰ παράληλα ποὺ κάθε φορὰ προτείνονται δὲν βοηθοῦν παρὰ μόνο στὴν ἀναγνώριση τοῦ προσωπείου ἢ τὴ χρονολόγηση.

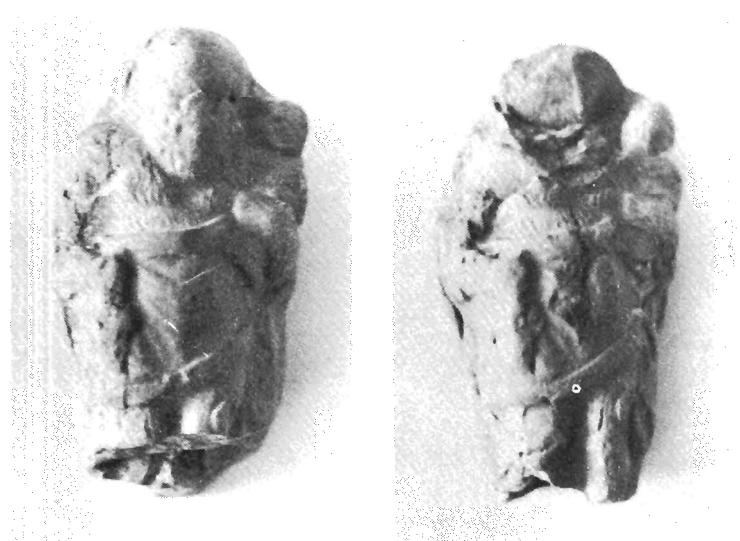
Τὸ κεφάλι μιᾶς ψευδοκόρης (Κ3689) εἶναι δμοιο μὲ ἔνα ἀπὸ τὴ Σικελία· εἰδώλια δύο «ἐπισείστων» (E1093 καὶ E2487) μὲ εἰδώλια τῆς Δήλου· τὰ E1352, 1124 καὶ 1335 θυμίζουν τύπους ποὺ συναντᾶμε στὴν Ἀμφίπολη· τὸ 4573 εἰκονίζει, χωρὶς καμιὰ σχεδὸν παραλλαγή, τὴν «παχεῖαν γραῦν» ἀπὸ τὸ μωσαϊκὸ τοῦ Διοσκουρίδη· τὸ E1446 θυμίζει θεατρικοὺς τύπους τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας (Μύρινας).

Κοντὰ δμως σ' αὐτὰ ὑπάρχουν μερικὰ μοναδικὰ (π.χ. τὸ 3611, τὸ 1977/113, 2744 κ.ἄ.) ποὺ δείχνουν ὅτι οἱ κοροπλάστες ἐμπνέονταν τοὺς τύπους ἀπὸ τὸ θέατρο, ἀλλὰ τοὺς ἀπέδιδαν μὲ ἐλευθερία.

Ἐξάλλου, τὸ θέατρο τὰ χρόνια αὐτά, κρατώντας ὅ,τι τὸ παραδοσιακὸ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπιβιώσει μέσα στὸ καινούριο πνεῦμα τῆς Ν. Κωμωδίας, δὲν μένει πιὰ αὐστηρὰ προσκολλημένο στοὺς τύπους, ἀλλὰ τοὺς ἀναπλάθει μὲ πρωτοτυπία.

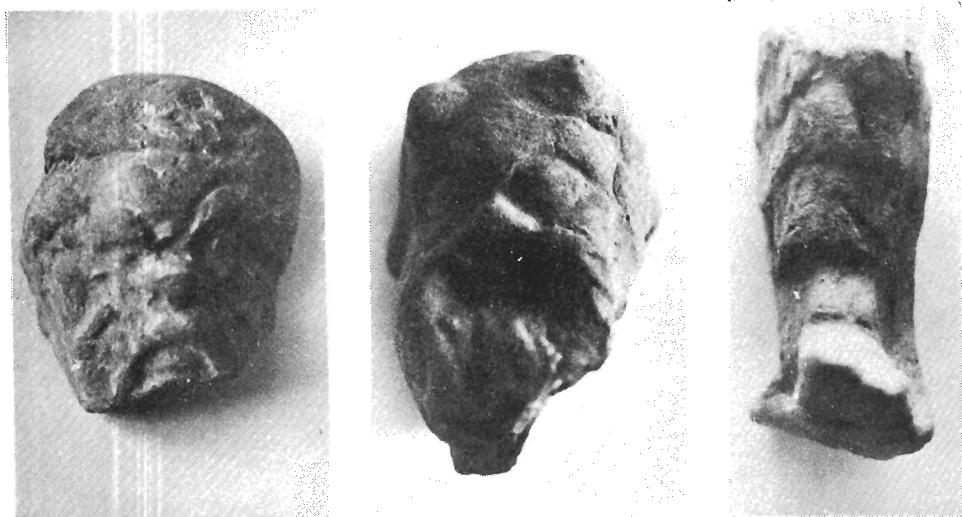
Ἀμφίπολη

Πολὺ λίγα εἶναι τὰ πήλινα εἰδώλια ποὺ παρουσιάζονται ἐδῶ ἀπὸ τὴν

E 2370

E 2323

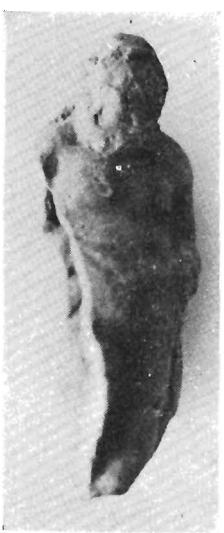
E 626

E 73

3868

E 100

E 2756

E 599

E 3447

E 821

76/264

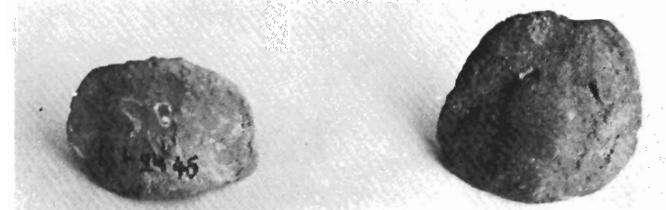
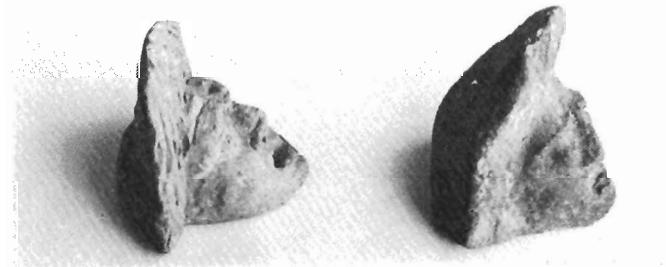
E 1518

E 907

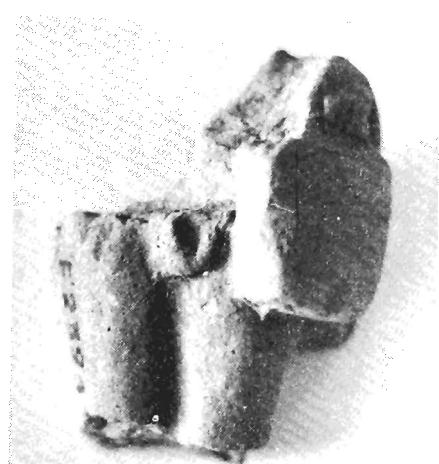
E 712

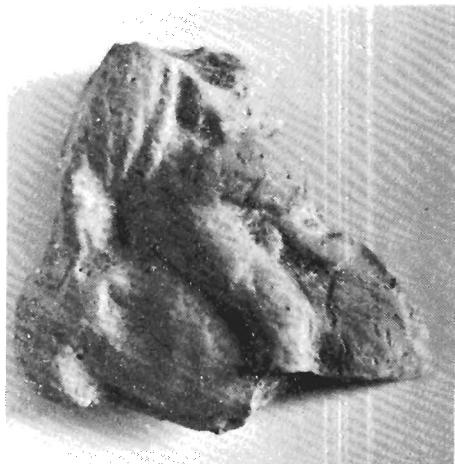
E 2445

E 714

Hir. 4

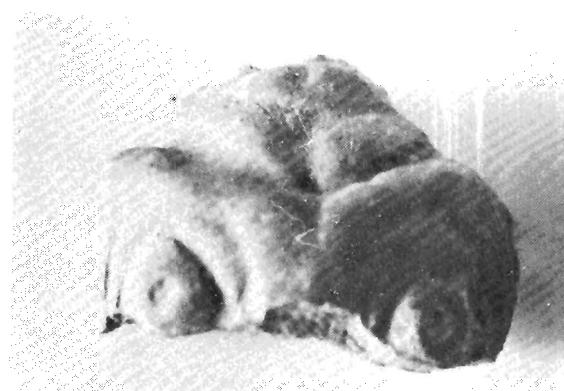
E 2294

2997

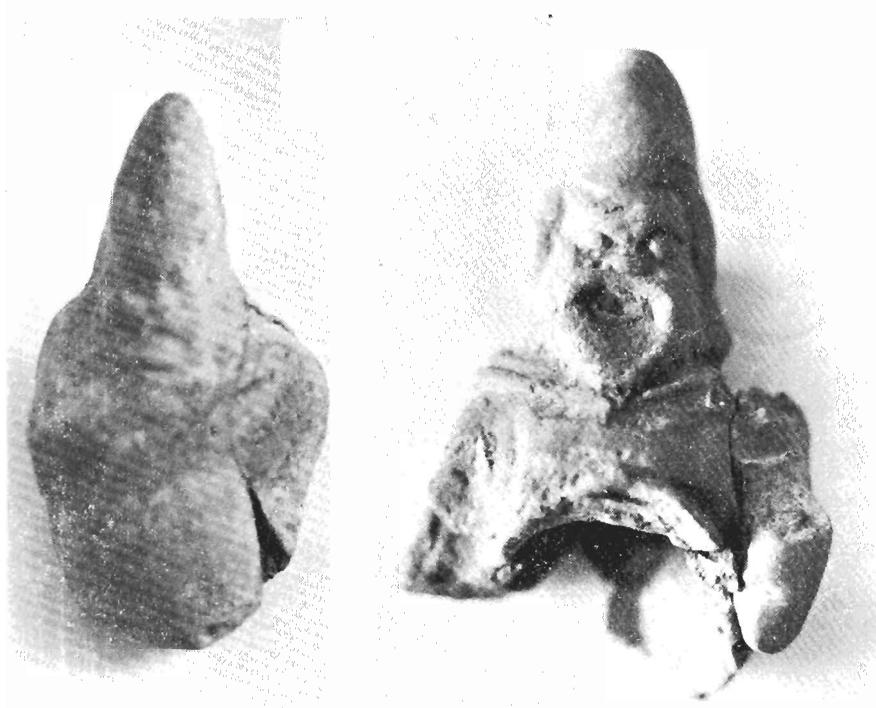
E 771

E 3222

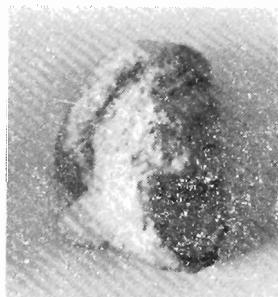

3362

E 838

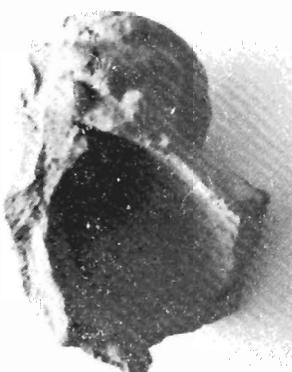
E 171

E 3713

E 1520

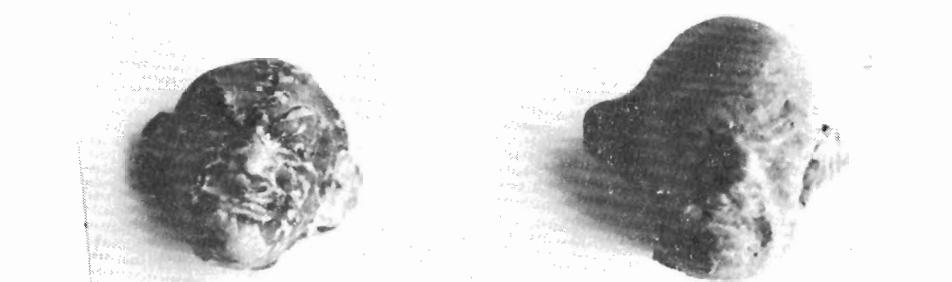

E 3669

E 1693

E 2487

E 2487

E 559

E 559

E 650

E 2577

E 700

E 1635

E 2226

E 2810

E 1753

E 2111

E 2529

E 639

E 2432

E 3719

E 1449

E 4012

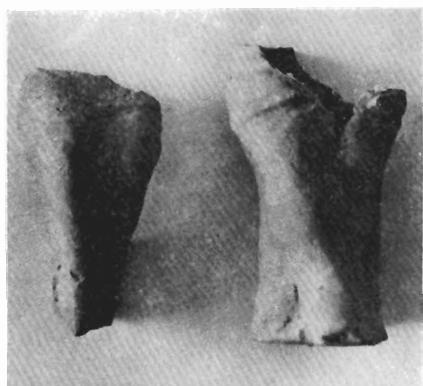
E 2191

E 1335

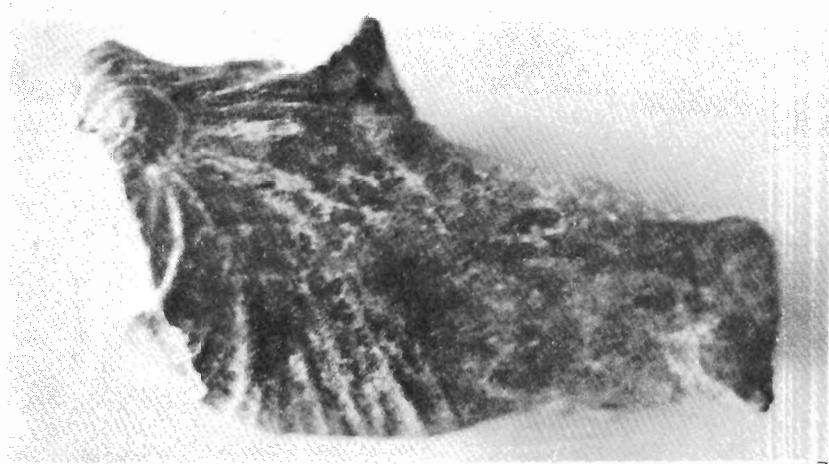
E 1675

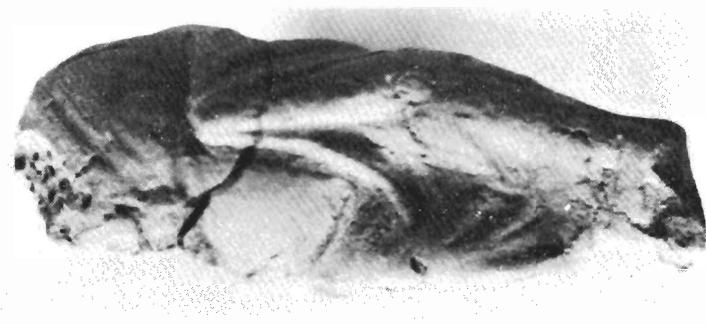
2446

2497

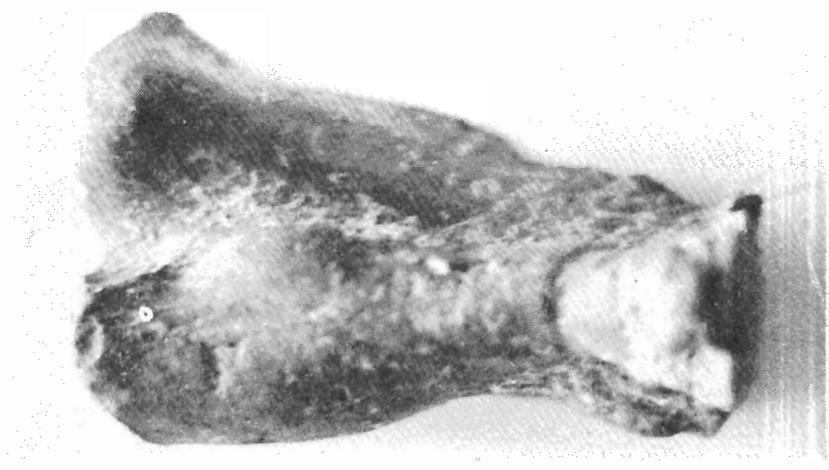
Hir. 12

E 3611

E 2592

E 1304

E 1446

E 2537

E 3296

3227

E 1257

E 3573

E 3689

E 2470

1977/113

E 2589

2168

E 2744

E 2523

E 917

E 1023

E 3380

E 1348

E 1718

E 469

353 E

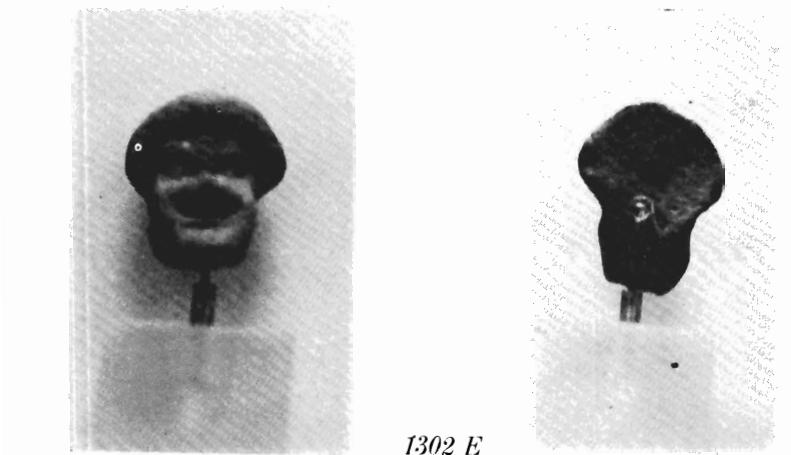
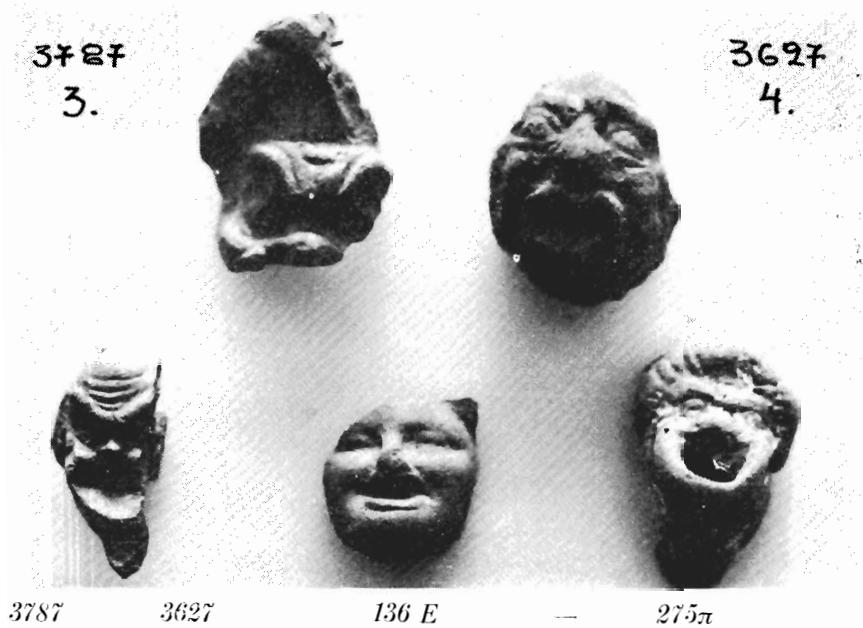
E 2079π, 619 E

2078π, 618 E

*Τραγοδία και σατυρικό δράμα
(”Αβδυρα, ἀρ. 1)*

Αμφίπολη, σημαντικά δύμως, γιατί τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἰκονίζουν τύπους μυναδικούς τόσο τῆς Παλαιᾶς, όσο καὶ τῆς Νέας Κωμωδίας. Λείπουν ἐντελῶς εἰδώλια ἡθοποιῶν τῆς Τραγωδίας.

Τὸ MINC³, XT17, παρουσιάζει ἔναν ἡθοποιὸ σὲ μιὰ στάση ποὺ δὲν ἔχουμε σὲ κανένα ἄλλο σωζόμενο θεατρικὸ εἰδώλιο, μὲ τὸ προσωπεῖο G, πού, ἐνῶ σπάνια συναντᾶται σὲ τερρακόττες, εἶναι συνηθισμένο σὲ φλυακικὰ ἀγγεῖα. Τὰ δύο δύμως ἄλλα ἔργα (ἀρ. 2 καὶ 3) δείχνουν ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς ἀττικῆς παράδοσης ἦταν ζωντανὴ καὶ σ' αὐτὴν τὴν πόλη τῆς Μακεδονίας.

“Ολα τὰ εἰδώλια ποὺ εἰκονίζουν προσωπεῖα ἢ ἡθοποιοὺς τῆς Νέας Κωμωδίας εἶναι ντόπιες παραλλαγὲς τύπων, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν μποροῦν νὰ προταθοῦν παράλληλα.

Ἐντελῶς ξεχωριστὸ καὶ σημαντικὸ εἶναι τὸ πλακίδιο μὲ τὰ ἔξι προσωπεῖα τῶν ἡθοποιῶν ποὺ ἀνήκουν στοὺς ἥρωες τῆς ἴδιας κωμωδίας. “Οπως τονίστηκε καὶ γιὰ τὸ MINC², XT27, τὰ ἔργα εἶναι μοναδικὰ γιὰ τὴν πολυχρωμία τους.

Μετὰ ἀπὸ τὶς δύο δύμαδες τῶν ἡθοποιῶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς N. Ὅρκης εἶναι τὸ μοναδικὸ ἔργο ποὺ μᾶς παρουσιάζει μαζὶ τοὺς ἥρωες τοῦ ἴδιου ἔργου.

Ἄβδηρα

Ἡ ἀνασκαφὴ ποὺ ἔκανε δὲ Λαζαρίδης (Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια 'Ἄβδήρων», σ. 75-76) ἔφερε στὸ φῶς ἔνα ἀρχιτεκτονικὸ σύνολο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ θρησκευτικό. Εἶναι «νησίς» ἴδιωτικῶν σπιτιῶν ποὺ στὸ κεντρικό τους τμῆμα —στὴν περιοχὴ τῶν χώρων 11-14— ὑποθέτει ὅτι ὑπῆρχε ἐργαστήρι κοροπλαστικῆς, ἀν καὶ δὲν βρῆκε τὸ καμίνι ποὺ ἦταν ἀπαραίτητο γιὰ τὸ ψήσιμο τῶν εἰδωλίων, ὅπως δὲν βρῆκε καὶ κομμάτια καθαροῦ πηλοῦ ἢ χρώματα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχαν σ' ἔνα ἐργαστήρι.

Θεωρεῖ δύμως τὴν ὑπόθεση νὰ ὑπῆρχε ἔνα ἐργαστήρι κοροπλαστικῆς τὸ 2ο αἰώνα π.Χ. πολὺ πιθανή, σιητηζόμενος στὴν ποικιλία τῶν τύπων καὶ στὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν εἰδωλίων ποὺ σίγουρα δὲν κάλυπταν μόνο τὶς ἀνάγκες τῶν σπιτιῶν.

Ἀναμφισβήτητο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ θρησκευτικὰ εἰδώλια τῶν 'Ἄβδήρων ἔχουν γίνει ἀπὸ ντόπιο πηλό, ὅπότε σίγουρα ἔχουν κατασκευαστεῖ στὰ "Ἄβδηρα, κάτι ποὺ δὲν μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ ὁρισμένα εἰδώλια τῆς 'Ολύνθου. Γι' αὐτὸ μαρτυροῦν καὶ δύο μῆτρες ποὺ βρέθηκαν. 'Η ποικιλία τῶν θεατρικῶν τύπων φανερώνει ὅτι τὸ θέατρο βρισκόταν σὲ ἀνάπτυξη στὴν πόλη αὐτὴ πού, ἐκτὸς ὑπὸ πλούσια, πρέπει νὰ ἦταν καὶ κέντρο καλλιτεχνικῆς ἀνάπτυξης.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θεατρικὰ εἰδώλια χρονολογοῦνται στὸ 2ο αἰώνα π.Χ. Ὅπωρχουν δύμως καὶ ὁρισμένα ποὺ χρονολογοῦνται στὰ μέσα τοῦ 4ου

αιώνα π.Χ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ντόπια παραγωγή τους, μένει νὰ δοῦμε πόσα ἀπὸ αὐτὰ ἀπεικονίζουν τύπους-παραλλαγὲς τῶν γνωστῶν ἀπὸ τῇ θεατρικῇ παράδοση, πράγμα ποὺ θὰ βοηθοῦσε νὰ διαπιστώσουμε κάποια ἀνεξαρτοποίηση.

Θὰ ισχύσει καὶ ἐδὴ ἡ διαίρεση ποὺ κάναμε γιὰ τὰ εἰδώλια τῆς Ὀλύνθου, πρέπει ὅμως νὰ τονιστεῖ ὅτι ὅσον ἀφορᾶ αὐτὰ τῶν Ἀβδήρων, ἡ διαίρεση εἶναι πιὸ μόνιμη, ἀφοῦ γνωρίζουμε ὅτι ὁ πηλὸς εἶναι ντόπιος.

Γιὰ ἔνα μόνο εἰδώλιο μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀττική, γιὰ τό: Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια», Α3. Σ' αὐτὸ ἔχουμε τὸ γνωστὸ θέμα τοῦ ἡθοποιοῦ ποὺ κρατᾶ στοὺς ὄμους του κάποιο ζῷο. «Οπως σημειώνει ὁ Λαζαρίδης («Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», σ. 16, σημ. 4) ἔνα εἰδώλιο, φτιαγμένο ἀπὸ τὴν ἴδια μήτρα, βρέθηκε στὴν Ἀμφίπολη (Μουσεῖο Καβάλας, 2391π). Βρέθηκε ὅμως καὶ στὴν Ἀθήνα ἔνα τέτοιο εἰδώλιο (TK, 414/2)· ἔτσι δὲν ὑπάρχει ὀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιὰ ἔργο εἰσαγμένο ἀπὸ τὴν Ἀττική. Ἔξ ἄλλου, ὁ πηλός του διαφέρει ἀπὸ αὐτὸ τῶν εἰδώλιών ποὺ κατασκευάστηκαν στὰ Ἀβδηρα.

Τὸ Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια», Β2, εἶναι σίγουρα ἔνας ἀττικὸς τύπος, ἵσως φτιαγμένος σὲ κάποια μήτρα ποὺ μεταφέρθηκε στὰ Ἀβδηρα ἀπὸ τὴν Ἀττική, ὁ πηλός του ὅμως εἶναι ντόπιος.

Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, μένει νὰ δοῦμε ἀπὸ ποῦ ἔχουν δεχθεῖ ἐπιδράσεις μιὰ καὶ ἡ ἐποχὴ στὴν ὁποία χρονολογοῦνται μᾶς ὀδηγεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν ἀττικὸ χῶρο.

Ἐντελᾶς μοναδικὸ εἶναι τὸ εἰδώλιο μιᾶς μούσας ποὺ κρατᾶ ἔνα προσωπεῖο. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ προσωπείου εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸ ἐνὸς κανονικοῦ κεφαλιοῦ, πράγμα ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς πηγές, ἐλάχιστα ὅμως πήλινα εἰδώλια τὸ μαρτυροῦν. Ὁ Λαζαρίδης ὑποστηρίζει ὅτι ἔχει στὴν ἀπόδοσή του τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐργαστηρίου τῆς Τανάγρας. Εἶναι ἔνας τύπος μοναδικός —δὲν σώθηκε εἰδώλιο μούσας ποὺ νὰ κρατᾶ μὲ τέτοιο τρόπο αὐτὸ τὸ προσωπεῖο ποὺ ἐπιπλέον δὲν εἶναι συνηθισμένο.

Τὰ ὑπόλοιπα εἰδώλια ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς κοροπλαστικῆς τῶν χρόνων αὐτῶν, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς μνημειακῆς γλυπτικῆς. Ἐντελᾶς μοναδικὴ εἶναι ἡ μήτρα γιὰ τὸ προσωπεῖο τοῦ τραγικοῦ ἡθοποιοῦ, Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», Α49, γιὰ τὴν δοπία δὲν ὑπάρχουν ἀκριβή παράλληλα. Τὸ MINC², 292, XT 29, ὁ Webster τὸ ταξινομεῖ μαζὶ μὲ τὰ εἰδώλια τῆς Νέας Κωμωδίας, ὁ δύγκος ὅμως εἶναι ἔνα πρόβλημα. Πιθανότερο εἶναι νὰ φορᾶ ἔνα τραγικὸ προσωπεῖο, ἵσως αὐτὸ τοῦ «πιναροῦ». Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσωπείου ἔχουν ἀποδοθεῖ μὲ ζεχωριστὸ πάθος —κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ καὶ σὲ ἄλλα εἰδώλια τῶν Ἀβδήρων. Ἄλλα κοινὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἡ ἐλαφρὰ κίνηση τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς

τὰ πάνω και στὰ πλάγια και ἡ πλαστικὴ ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσωπείου.

Μιὰ χωριστὴ ὁμάδα ἀποτελοῦν αὐτὰ ποὺ ἔχουν δεχθεῖ τὴν ἐπίδραση τῶν θεατρικῶν εἰδώλων τῆς Μύρινας. Πρόκειται γιὰ τὰ εἰδώλια: *Λαζαρίδης*, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», B113, B117, B121.

‘Ο Λαζαρίδης παραδέχεται ὅτι ὑπάρχει γενικότερα συγγένεια θεμάτων ἀνάμεσα στὰ εἰδώλια τῆς Μύρινας και τῶν Ἀβδήρων (Λαζαρίδης, «Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων», σ. 44 και 49).

Μιὰ χωριστὴ κατηγορία ἀποτελοῦν τὰ δύο κεφάλια τῶν νεαρῶν σατύρων (Λαζαρίδης, «Πήλινα Εἰδώλια», σ. 46 και 50), ποὺ θυμίζουν ἔργα μνημειακῆς πλαστικῆς (M. Bieber, «The sculpture of the hellenistic age», δ.π., εἰκ. 574, 633-635. J. D. Beazley, B. Ashmole, «Greek Sculpture and Painting», Cambridge 1966, εἰκ. 174, 177). “Ἐνα κεφάλι νεαροῦ σατύρου, ποὺ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μ’ αὐτὰ ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα, δημοσιεύει ἡ Mollard-Besques (iii, πίν. 109α). Τὸ κεφάλι αὐτὸ δὲν εἶναι θεατρικό, δὲν διαφέρει ὅμως στὴν ἀπόδοση τῶν χαρακτηριστικῶν και τῆς κίνησης ἀπὸ τὰ δύο τῶν Ἀβδήρων. Ἡ Mollard-Besques τὸ χαρακτηρίζει σὰν «ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα τῆς συλλογῆς», αὐτὰ ὅμως τῶν Ἀβδήρων εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιόλογα στὴν ἔκφραση τοῦ πάθους και τῆς βίαιης κίνησης. (‘Αλλα κεφάλια σατύρων ποὺ παρουσιάζει ἡ Mollard-Besques, iii, εἰκ. 275, i, g, h, και εἰκ. 276, α, β, c, d, e, h).

Θεατρικὸ πιθανὸν νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ βρέθηκε στὸ Σπίτι τοῦ Ἐρμῆ στὴ Δῆλο (BCH 77, 1953, 553-558, A4290). Ἡ Mollard-Besques σημειώνει γιὰ τὸ ἔργο ποὺ δημοσιεύει ὅτι ἔχει δεχθεῖ τὴν ἐπίδραση τῶν ἔργων τῆς Περγάμου. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει και ὁ συγγραφέας ποὺ δημοσιεύει τὸ κεφάλι ἀπὸ τὴ Δῆλο.

Τὴ σχεδὸν παθητικὴ ἔκφραση ποὺ ἔχουν τὰ κεφάλια τῶν σατύρων ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα συναντοῦμε σ’ ἔνα σάτυρο τοῦ Μουσείου τοῦ Prado (H. Stuart Jones, «The Sculpture of the Mus. Capitolino and Rome», Oxford 1912, πίν. 77, και RM 52, 1937, πίν. 39, 2).

SUMMARY

Eusevia Chasapi-Christodoulou, Terracotta theatrical figurines from Macedonia and Thrace, Pella, Amphipolis, Avdira.

Theatrical figurines are called those which represent *dramatis personae* and some which, though not directly related to the theatre, are influenced by theatrical performances.

In this article are presented unpublished terracottas from Macedonia and Thrace, which belong to the so called, according to T.B.L. Webster's terminology, «dramatic monuments». Most of them originate from the excavations of Aikaterini Siganidou in Pella. The rest are from Avdira and Amphipolis.

The terracotta theatrical figurines from Pella constitute the second important group of such findings in Macedonia, after the well known group of Olynthos. In Avdira we have also important findings, while from Amphipolis we have the sole coloured tile with six masks of New Comedy. Dramatic monuments have also been found in Thassos.

In the article, following the introduction, there is a catalogue of the terracotta figurines, of the unpublished as well as the published ones, from Olynthos, Pella, Amphipolis, Thassos and Avdira. This has been done because they haven't been published in such a way as to give information about the theatrical life of ancient Macedonia. For the same reason the conclusions regard not only Pella but also the above mentioned places.